

Sípos Erzsébet

AZ ÖZÖNVÍZTŐL A HONFOGLALÁSIG

VISSZATÉRÉS A KÁRPÁT-MEDENCÉBE

AZ ŐSKŐKOR (PALEOLITIKUM) ÉS AMI ELŐTTE VOLT

A Würm a pleisztocén utolsó, negyedik eljegesedett periódusa volt, 80 000 évig tartott. Körülbelül 18 000 évvel ezelőtt kezdett megszűnni (volt, hogy a felmelegedés közben újra beállt egy-egy hideg időszak), amikor a másfél km vastag jéghegyek (például Grönlandon) és a gleccserek gyors olvadásba kezdtek, fokozatosan emelve a tengerek szintjét. A pleisztocént úgy határozzák meg, hogy „negyedkor”, mely 1,8 millió évig tartott, és „az ember kora” volt. Négy jeges/glaciális: Günz, Mindel, Riss, Würm és közöttük három interglaciális szakaszával a Föld legkataklizmásabb időszakának tartják. (Most egy interglaciális periódusban vagyunk.) ***Az emberré válás folyamata viszont már mindezek előtt elkezdődött!***

A Proconsul fajt említhetjük elsőként, kora kb. 20 millió év; megjelenését a miocén végére teszik;

Dryopithecus, kora kb. 18 millió év;

Ramapithecus, aki 14 millió évvel ezelőtt élt Indiában, csontjait Rudabányán is megtalálták, valószínű rokonságban állt a:

Rudapithecus Hungaricus fajjal, kora kb. 10 millió év. Csupán 300–335 cm³-es agytérfogattal rendelkezett.

Az itt felsorolt négy faj a harmadkor szülötte volt.

Majd 5–4 millió éve léptek színre az első két lábon járó hominidák az Australopithecusok (ez már a negyedkor, az előbb említett pleisztocén korával). Egy pár faj az Australopithecusok közül:

Australopithecus africanus; – A. robustus, alfaja az A. gracilis, neve után ítélve finomabb testfelépítésű lehetett. Valahova ide kell besorolnunk a 3 millió éves Lucy-t, aki kétlaki átmeneti típus lehetett: görbe újjpercei miatt feltételezték, hogy fákon is élt, de jární is tudott. Egy méter magas volt, majomszerű. Az Australopithecusok nem készítettek szerszámokat. Először növényevők voltak, majd sokáig csak az állatok által vadászott és tőlük elorzott húst fogyasztották, ezt gyűjtögetéssel egészítették ki, csak később kezdtek el csoportokban vadászni.

A „homo”-k előtt számos, egymásra rendkívüli módon hasonlító töredék-faj élt, agytérfogatuk 400 cm³ körüli volt. A tudomány megállapítása szerint a Homo sapiens korára kihaltak.

A kronológiához több adatot a *Past Worlds, The Times Atlas of Archaeology, Times Books, 1988. Chronology* kiadványból vettem.

A teljesség igénye nélkül közlöm a továbbiakban is az ember kialakulásához vezető meghatározó fontosabb fajokat.

Homo habilis, az első eszközkészítő. Átmeneti típusnak tartják a pithecusok és a homo-k között, de már több lehetett benne a homo, az „ember”. Kora 2,5 millió év. Legkorábbi kövületei Kelet-Afrikából Kenyából, a Turkana-tó térségéből kerültek elő. Agytérfogata 700–800 cm³ volt, mutatja az óriási ugrást az emberré válás felé. A hús fogyasztás (a csontokat is feltörték az értékes velő miatt), az állati eredetű fehérje fogyasztása felgyorsította az agytérfogat növekedését. A hús feldarabolása miatt élesebb köeszközökre volt szükségük, ami ösztönözte technikai fejlődésüket. A legkorábbi, lakhatásra alkalmas hajlék készítése 1,75 millió évvel ezelőtre tehető, az Olduwai-szakadéknban (Kenya) lelték fel nyomait.

Homo erectus: vadász, eszközkészítő, világutazó, a legsikeresebb emberelődj; korát 2–1,5 millió évtől számítják. Az „ember” születése valójában velük kezdődött. Afrikában több helyen is élt, szép számmal kerültek elő fossziliái Kenya, Tanzánia, Etiópia területéről, de még Kongó térségéből is (Kongó-erectus), a Nagy Hasadékból (egy hosszú szakaszon két ága van: keleti és nyugati); megtalálták csontjait például az 50 km hosszan elnyúló Olduwai-szurdokban, melynek feltárt rétegei több fajról nyújtottak képet több millió évre visszamenőleg a felsorolt fajtaváltozatok sorrendjében, fölül voltak az erectus-maradványok. A Turkana-tó térségében 70 erectus csontjait tárták fel. Élt még a Kaukázus térségében, Kínában Peking környékén, Jáván, Indonéziában; Európa déli területein vonulva Spanyolországig jutott. 163–170 cm magasak voltak (Indonéziában találtak alacsony termetű fajt is); agytérfogatuk 950 cm³ körüli. Agyuk beszédközpontját elég fejlettnak találták, de azt nem tudták megállapítani, milyen szintre jutottak a beszéd terén. Ismerték a tüzet, már rájöttek a tűzcsiholás módjára (addig azt a tüzet őrizgették a barlangokban, melyet a villámok gyújtottak); az elejtett vadak húsát megsütötték, így élvezetesebb és emészthetőbb lett a fogyasztása. Pattintással készített kő-szerszámaik kimunkáltak voltak, bővült a készlet, kovaköből is készítettek szerszámot; – szervezeten vadásztak, családon belül gondoskodtak egymásról, volt érzelmviláguk. 850 000 körül az afrikai hominidák elérik Európát.

A paleolitikumot három periódusra osztják. Alsó szakasza 850 000 körül kezdődött; – a középső korát 200 000-től számítják; – a felső szakasz 35 000-től indult. Következett a mezolitikum kb. 15 000-től, majd a neolitikum/újkőkor, mely 9000-től i. e. 3000-ig tartott, mely időpont egyben az őskor alsó határa.

Heidelbergi-ősember a legújabb kutatások szerint félmillió éves, a Kárpát-medencében is előfordult, fossziliáit Vértesszőlősen tárták föl. A vértesszőlősi ember koponyája nagyobb volt, mint a Homo erectusé. Környezetében szépen kidolgozott élesre csiszolt kis kavicseszközöket (mikrolitokat) találtak, de használtak kőbaltákat, szakócákat is.

A faj két ágbn fejlődik tovább, egyik a Neandervölgyi-ősember lesz; másik a Homo sapiens.

Neandervölgyi-ősember (Homo sapiens neandertalensis); kora 300 000 év (más kutatások szerint 400 000), kb. 30 000 évvel ezelőtt halt ki, de Gibraltár térségében még valamivel tovább élt. Nálunk a Subalyuk- és a Szeleta-barlangból kerültek elő maradványai (Bükk-hgys.). A faj elterjedése Nyugat-Európától Szibériáig i. e. 120 000-től kezdődött. Élt Palesztinában (Karmel-hegy), Mezopotámiában (Shanidár-barlang), a népesség idővel több tízezerre szaporodott. Nyugat-Európa fagyos területeit már „kb. 70–40 ezer évvel ezelőtt” lakta (John Waecher: *Az ember története*).

Végtagcsontjaik helyenként egészen modern emberi jellegűek voltak. Termetük zömök, de voltak magasabb egyedek is, rendkívüli fizikai erővel és óriási alkalmazkodó képességgel rendelkeztek, megedződtek a jégkor zord körülményei között. Kiugró homlokeresz, erős szemöldökív, elől laposabb, hátrafelé megnyúlt és kiszélesedett koponya jellemezte őket. Az agy hátsó részén a nyakszirti dudor a vizuális érzékelés, látás, intuáció központja. Agytérfogatuk zömmel 1300–1600 cm³ között mozgott. „Nem találtak olyan koponyát, melynek agytérfogata kisebb lenne az emberénél”(! – Több forrásból).

Mostanában felélénkült a tudomány érdeklődése a Neandervölgyi-ember iránt, például egy kanadai régészcsoprt nemrég tette közzé feltárási eredményét *Neandervölgyi apokalipszis* címmel, a TV képernyőjén is látható volt.

Eddig mintegy hatvan egyed maradványai kerültek elő, ezt a hatvan embert eltemették. Bőrökből ruhát varrt magának. Halottai sírjára virágot helyezett, sőt a Shanidár barlangban találtak egy megható temetkezésre utaló sírt, tavaszi virágokból gyűjtött sír-ágyon nyugodott egy gyermek holtteste (pollen-elemzések mutatták ki a tavaszi virágokat); egy másik halott gyermek feje köré gyöngyöket helyeztek. A sírok fölő kővekből halmot raktak; és itt jön a legújabb szenzációs felfedezés: Gibraltár egyik, valaha neandervölgyiek által lakott barlangjának mélyén, egy fekvő sziklán *becarcolt ábrát* találtak (kora 39 000 év; látható volt a filmen!), főbb elemei: két vízszintes vonal egymástól arányos

távolságban, itt-ott függőlegesen áthúzva, e fölött finom, felfelé ívelő, visszahajló vonallal kiegészülve. Szinte hihetetlen, van hasonló ábra a „sumer” képjelek között (! L. 322.), jelentése: hatalmas, magasrangú (csak véletlen egybeesés lenne?). A sírkövekre is karcoltak ábrákat. Feltételezik, hogy valamilyen szinten már beszéltek, de valószínű inkább gondolatokkal, telepátikus módon kommunikáltak, mint az ausztrál bennszülöttek. Nem lehet, hogy utóbbiak neandervölgyi-leszármazottak? A neandervölgyiek Szibériában együtt éltek a Gyenyiszovai-emberrel, akikről mostanáig nem is hallottunk. Legújabb kutatások kimutatták a gyenyiszoviaiak DNS-ét az ausztrál őslakókban.

A késői neandervölgyiek sok vonatkozásban hasonlítottak a Homo sapiensre, ők is készítettek gyöngyökből láncokat; festették az arcukat, szerszámaik praktikusak voltak, kimunkálás szempontjából nem lehetett megkülönböztetni a Homo sapiens szerszámaiktól. Vágó eszközeik élesek, kovakő pengéket, kaparókat is használtak; ismerték a tüzet, megsütötték az elejtett vad húsát. Nagy családokban szervezeten vadásztak nagyvadakra: ha volt szakadék abba hajszolták, majd fa dárdaikkal, „döfő” lándzsákkal ejtették el az állatokat. Veszedelmes vállalkozás volt, mert közel kellett menni a megvadult állatokhoz. A dárda végére élesre csiszolt követ ragasztottak, bőrszíjjakkal is rögzítették; a ragasztót leleményes módszerrel nyírfakéreg lepárlásával készítették.

A nagyvadak: gypjas mamut, óriásszarvas, gím-, rén-, taránd-szarvas, gypjas orrszarvú, elefánt, őstulok, barlangi oroszlán, hiéna, farkas, bölény, barlangi medve, masztodon, ősló, leopárd (stb.). A nagytestű masztodon-, mamut-féle, hideget kedvelő fajok i. e. 11 000-től az időjárás melegebbre fordultával északabbra kezdtek húzódní, sok addigra már ki is pusztult; a 9500 körül bekövetkezett özönvíz aztán vízbe fojtotta, vagy elűzte őket a térségből, de nem tudtak elmenekülni előle. Több szakadékot, barlangot is találtak sok-fajta, összekeveredett, összezsúfolódott állat csontvázával. A beáramló víz besodorta őket a barlangok belsejébe.

Az emberek sokat vándoroltak, különösen, amikor a klíma hidegebbre váltott, és megcsappant az állatállomány. Útközben, ha nem találtak barlangot, állatbőrökből készítettek sátrakat maguknak.

A neandervölgyiek sokáig éltek azonos időben és helyen a Homo sapienssel, de aztán hirtelen eltűntek. Most azt vizsgálják, mi lehetett az oka kihálásuknak. Nagyon valószínű, hogy a két faj eleinte harcba keveredett egymással, majd jobbnak látták kikerülni egymást. Sok sérülésnyom volt található a neandervölgyiek feltárt csontvázaiban, persze ezeket vadászat közben is szerezhették. Idővel aztán kis mértékben keveredett is a két faj. Egy-két esetet említ a szakirodalom, ezek egyike a Kárpátok egyik barlangjából került elő 2003-ban.

2014-ben genetikai elemzések alapján megállapították, hogy 1,9–2,1 %-ban mindannyian hordozunk magunkban neandervölgyi genomot.

Ha ennyire erősek, leleményesek voltak, mégis mitől haltak ki?

Nápoly mellett nem a Vezúv a legveszedelmesebb alvó tűzhányó. Tőle nem messze található a Campi Flegrei szupervulkán, kalderája területén ma kb. félmillióan élnek (caldera = „nagy üst”; kráter, vulkáni maradvány). A vulkán 39 000 évvel ezelőtt az utóbbi 200 000 év legnagyobb európai kitörését produkálta, még Romániában is 1,1 méter vastag hamuréteget rakott le a kitöréstől 1100 km-re. Utána beállt a vulkanikus tél, a Napot eltakarta a korom, por, hamu, nem voltak nyarak. Először a növények, az erdők, majd az állatok pusztultak el, végül az embert is megölte az éhség, a hideg, megfulladtak a vulkáni gázoktól; a kénvegületek még a vizeket is megmérgezték. Ugyanebben a térségben a Homo sapiens is kihalt. Hogy utóbbi mégsem tűnt el a föld színéről annak köszönhető, hogy nem csak Európában és a Közel-Keleten élt már ekkor, hanem kisebb-nagyobb közösségekben Ausztráliáig terjeszkedve a Föld különböző helyein.

23 szupervulkán létezik a Földön, köztük legfélelmetesebb a Yellowstone Nemzeti Park szupervulkánja, mely 600 000-800 000 évenként szokott kitörni. A legutolsó kitörés 640 000 évvel ezelőtt történt, vastag hamuval borítva be Észak-Amerika kitöréshez közeli területeit.

A **Homo sapiens** (a *gondolkodó ember*), megjelenése nagyobb ugrást jelentett az evolúció lassú folyamatában, mint az eddigiek, különösen későbbi változata a **Homo sapiens sapiens** kialakulása i. e. 38 000 körül. A Homo sapiens Délkelet-Afrikából származik, itt alakult ki kb. 200 000 évvel ezelőtt (vagy előbb; J. Waecher 250 000 évben határozza meg korát); Európában 40 000 évvel ezelőtt bukkant fel. Karcsú, magas alkatú faj volt, fejjel magasabbak a neandervölgyieknél.

A Homo sapiens körülbelül 150 000 éve használja a vörös okkert (volt sárga, barna színű is). Az okker köveket dörzsöléssel porították, majd összekeverték valamilyen zsíradékkal.

Halottaikat zsugorított testhelyzetben temették el, vörös okker festékkel bekenve. Hitük szerint a vörös az élet, életerő színe, így akarták biztosítani halottaik számára a túlvilági életet, vagyis szimbolikus gondolkodásra voltak képesek.

A délkelet-afrikai Glassz folyócska völgyében 90 000 éves fossziliákat tártak fel a fajra jellemző életmód árulkodó jeleivel. Például egy kőlap alatt találtak rá egy korai sapiens-egyed vörös okker festékbe mártott kezének lenyomatára. A Spektrum csatorna sugárzott egy ismeretterjesztő filmet *Emberre válni* címmel, melyben szintén látható okker festékes kézlenyomat. Később kezüket széttárt ujjakkal a sziklafalra helyezték és festéket fújtak rá. Arcukat is festették vörös és fehér színnel.

Télen behúzódtak a barlangokba, ilyenkor a tüzet a barlang előtt gyújtották meg, így legalább a hátuk is melegeedett, mert a sziklafal visszasugározta a hőt. Nyáron falombokból, gallyakból készült kunyhókban laktak. Csont tüvel bőrből, tollakból ruhát varrtak maguknak. Volt egy forradalmi újításuk, a hajító-dárda, ezzel biztonságosabb volt a vadászat, mert nem kellett közel menni a vadállatokhoz. 70 000 évvel ezelőtt már közösségben vadásztak – és halásztak is „szakállas” szigonyaikkal. Étrendjük közben kiegészült a kagyló-fogyasztással. A húst a parázstartó köveken sütötték meg.

Ekkor már cserekereskedelmet is folytattak, így szereztek be a díszítésül szolgáló gyöngyöket, kagylókat.

Lemeztektonikai folyamatok miatt a kontinensek nagy időközönként hol összegyűlnek, hol széttöredeznek és eltávolodnak egymástól (Alfred Wegener 1930 körül kidolgozott elmélete szerint). 250 millió évvel ezelőtt (a Perm kor) még egyben volt a szuperóriás kontinens: Pangea, majd kettévált; az északi tömböt Szibériai-, a déli Afrikai-pajzsnak nevezte el a geológia. A déli félteke, Gondwana a Kréta korban (135 millió évtől kezdődően) szintén tektonikai okokból darabolódni kezdett. A széttöredezett kontinensek egyre távolodtak egymástól; és a földtörténet harmadkorától (70 millió éve, az eocén kortól) a benyomuló Thetys-óceán is siettetette az elszakadt kontinensek sodródását.

Feltételezések szerint **Lemuria földje volt az emberi faj születési helye**. Ez a szárazföld a déli óriásföld, Gondwana keleti oldaláról tört le és vált az Indiai-óceán szigetévé. Gondwanából lett még Dél-Amerika, Ausztrália, az Antarktisz; valamint innen vándorolt el mostani helyére India.

Valószínű itt, Afrika keleti oldalán jelent meg a Proconsul és a Dryopithecus, feltehetően, amikor Lemuria még Gondwana része volt. Számos tudós kutatta Kelet-Afrika, India és a közbeeső szubtrópusi szigetek földtanát, flóráját és faunáját. Az expedíciók kutatóhajói fenékfuratmintákat vizsgáltak, felmérték az atollok, padok, szikla-, homokzatonyok, az óceánból kiemelkedő szigetek és hegyvonulatok helyét, számát, élővilágát. A vizsgálatok eredményei, köztük a *rétegtani egyezések* (ahol elváltak két földrész, a rétegek tükörképei egymásnak) megerősítették a feltételezést, hogy kellett ott lennie egy közbeeső szárazföldnek. A. R. Wallace, E. H. Haeckel, W. T. Blanford, A. Murray és mások kutatták a térséget. Az ősföldet Ph. L. Sclater angol zoológus nevezte el Lemuriának, mert a lemuriida félmajom állatfajta Madagaszkártól Indiáig, a Maláj-félszigetig ebben a régióban éltek, és feltételezte, hogy egy közbeeső szárazföldön alakultak ki.

Az elsüllyedt szárazföld az antik szerzőket is foglalkoztatta, „*Plinius valamiféle nagy szigetről ír, mely az Indiai-óceánban, az Egyenlítőtől délre terült el.*” Madagaszkáron 26 olyan növényfaj van, mely a szomszédos Afrikában nem él, de Dél-Ázsiában és Polinéziában honos. Az ős tengeri föld emléke megmaradt Dél-Indiában is: „*Tamilaham, vagyis a tamilok szülőföldje... a távoli múltban Navalam hatalmas szigetének déli körzetében volt, amely az Egyenlítő környékének egyik legelső szárazföldje. Ide tartozott Lemuria is, ez az elpusztult kontinens az emberi civilizáció valamikori bölcsője*” (A. Gorbovszkij: *Elsüllyedt legendák*). Várkonyi Nándor szintén az egykori szárazföld helyére teszi az emberi fejlődés kiinduló pontját.

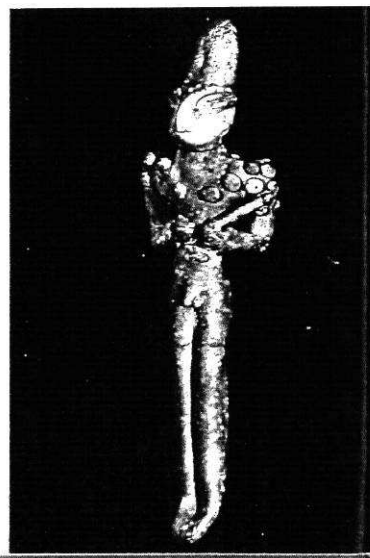
Mezopotámia valaha a szuperóriás Gondwana északi, afrikai részén feküdt, neve (szintén) Gondwana, déli területeit mocsár borította. Ebből a vízből-mocsárból nyújtogatták ki nyakukat a harmadkor szauruszai, nem törődve azzal, hogy elvileg már rég ki kellett volna halniuk, hanem itt-ott még éltek az emberek korában is. Kőbe karcolt rajzokon látjuk együtt az emberrel, aki közben távcsővel fürkészi a földet és a csillagokat. (60 millió évvel ezelőtt egy kisbolygó a Mexikói-öbölbe csapódott, hatására az élővilág nagy része valóban kipusztult.)

A felfoghatatlanul hosszú idők elteltével, a fejlődés előrehaladtával előfordulhatott, hogy egyik fajtájuk kezdett „ember-szerűvé” válni. Ha ez igaz, egy olyan titokkal állunk szemben, mely kideríthetetlen, ugyanis a szaurusok tojásrakók voltak! Számítógépen már modelleztek egy hipotetikus továbbfejlődött fajt, de ha korábban születnek a modellezők, maguk is láthattak volna élőben ilyen egyedeket Mezopotámia déli területein. Ubaidból, Urból, Eriduból, Csoga-Mami-ból előkerült kis terakotta figurák ábrázolják ezt az átmeneti típust, például egy gyíkarcú nőt, amint szoptatja gyermekét, vagy egy hasonló kinézetű férfit jogar-szerű attribútummal kezében. A régi kor alkotó művésze az igazságot követte, és csak a fontos dolgokat jelenítette meg. A legendák mélyén mindig ott volt a valóság. A szobrokkal azt akarta hangsúlyozni, hogy ezek a teremtmények a lényeges dolgokat tekintve már közelebb álltak az emberhez.

A sárkány a népmesék háziállata. Emléke a magyar mondakincsben is felbukkan: Ipolyi Arnold ír „*kígyóbőrű királyfiakról*” (*Magyar Mythologia*). Misztikus alakja végigvonult a történelmen, jelen voltak a britek hiedelem világában (sárkányos zászlók); a sárkányok a kínai mitológia jótét természetfeletti lényei, ünnepnapokon ma is ott hullámszik figurájuk a hatalmas, színes papír-szerpentineken; de a távol-keleti Sárkány-dinasztiák is – hitük szerint – tőlük nyerték erejüket, mi által legyőzhetetlennek tartották magukat. Valamilyen misztikus nagyság övezte alakját, mert „rendet” alapítottak emlékére. A magyar Sárkányrend megalakulását IV. Béla korába teszik, de már korábbi is maradtak fenn mondák „sárkányölő” hősökről. Zsigmond úja alapítja a rendet. „Sárkányt ölt az apja”, azaz „régii nemesi származású”.

1–2. A hihetetlen átmeneti faj. A női alakon már megjelenik a háromszög, a nőt, nőiséget jelölő népközi szimbólum (Komoróczy Géza: *A sumer irodalom kistükré*).

3. A „sárkány” kortársa volt az embernek. Növényevő fajuk szelíd volt, gyakran háziállatként látjuk az emberek társaságában. A képen az is döbbenetes, hogy az emberek a dinoszauruszok korában távcsövekkel fürkészik az eget (Charles Berlitz: *Atlantis*).

A hopi indiánok szerint „*az istenek az első faj, mely a tudás birtokában volt*”; származásukat, eredetüket tekintve egy részük talán a Nibiruról (akkádul Marduk) érkezett, sumer neve SAG.ME.GAR: a „keringő bolygók Fő-je”. Az óriásbolygó sumer–babilóni leírások szerint a Naprendszerhez tartozik, mely 3600 évenként (vajon napévet kell számolnunk?) a Mars és Jupiter pályája között egy hosszan elnyúló elliptikus pályán haladva földközeli: perigeum-ba kerül; a földtávol: apogeum. Nevezték még „Átkelőnek”, a „Találkozás bolygójának”.

A Nibirut egyenlőszárú kereszt jelképezte, és a sumer istenek jele is ez volt! A kereszt szárai eredetileg íveltek voltak.

Nevük elsősorban a Pantheon fő isteneire vonatkoztatva: DINGIR.ŠAR.ŠAR = „A mindenség, a teljesség istenei”. A „DIN.GIR” istent jelent, eredeti értelme szerint: „*a rakéták igaz/igazságos lényei*” (!); – L. 396. ŠAR: teljesség, a mindenség; tökéletesség; fenség.

A különböző ábrázolásokat elnézve megállapítható, hogy az ősi civilizációknak más-más kinézetű és származású isteneik lehettek. Főleg az uralkodó osztály, az arisztokrácia köreiben volt gyakori, hogy gyermekeik fejformáját mesterségesen idomították isteneikéhez hasonlóvá. A hunok hátrafelé nyújtották, úgynevezett „kutya-fejet” igyekeztek elérni (ŰR = kutya, a Kutya-isten mintájára). A Kutya képze a Szíriuszhoz kapcsolódott, a Nagy Kutya a Szíriusz-rendszer legnagyobb csillaga). Talán a legszörnyűbb koponyatorzítást a régi maják, aztékok alkalmazták, akik „prést” használtak, hogy gyermekeik orrvonala és homloka a derékszög felé közelítsen, és így hasonlóvá váljon az isteni modellhez. A sumer istenek esetében a hasonlóságról ők maguk gondoskodtak, amikor „saját képmásukra teremttették” meg az embert. Mezopotámia és a Kárpát-medence istenei azonosak voltak; miután egy kultúrkörbe tartoztunk. Egy versrészlet a Nibiruról:

„NIBIRU bolygó:
az égből fényesen ragyogó bolygó.
A középpontban ő áll;
neki hódolnak mind”

(Komoróczy Géza: *A sumer irodalmi hagyomány*).

A „középpontban”; a szumer csillagászok így számolták a bolygókat a Nibiru elhaladásakor: Merkúr, Vénusz, Föld, Mars, **Nibiru**, Jupiter, Szaturnusz, Uránusz, Neptunusz, Plutó (a Plutót időközben leminősítették). Amikor *Tizenkettedik Bolygóról* beszéltek, ebbe beleszámították a Napot (bár csillag) és a Holdat; ez esetben a Nibiru számított a Tizenkettedik Bolygó-nak, le tudták írni pályáját, elhaladását a különböző égitestek „mellett”. Olyan óriási a gravitációs ereje, hogy kisebb bolygókat valósággal megnyújt közeledve feléjük.

A Homo sapiens csontokra, okker kövekre, szerszámaira **szimbólumokat karcolt**: keresztező vonalakból rombusz mintákat; koncentrikus köröket, pöttyöket, cik-cakk-, párhuzamos vonalakat; a rácsszerkezet állandó motívum (!). A mintakincs *sámán-látomásokból eredt, és az ábrának többrétegű szimbolikus jelentésük volt!*

Döbbenetes volt látni az említett filmben a történelem előtti ember bekarcolt rajzát egy vörös okker kötömbön: keresztező vonalakból **rombusz**-sort! A rombusz a szimbolikában a **nőt**, nőséget jelenti. A régészek annyit azért megállapítottak, hogy emberi kéz alkotására bukkantak.

Már itt Afrikában „tanúi vagyunk”, *hogy a közös őstől származó népesség egy része rombusz mintát ábrázol, és felsejlik mögötte egy korai, halványan körvonalazódó istennő-kultusz; – másik része (a későbbi SUBAR), a barlangok falán örökíti meg vörös okkerrel lefújt kezét, de nem ábrázol rombuszt, és semmi mást sem, amely nőt szimbolizálna.* Rádöbbenhetünk, hogy ez teljesen különböző szemléletet, eszmeiséget jelent. Ezzel felveti számunkra annak eshetőségét, hogy már ekkor, a legkorábbi időktől szimbolikusan „jelen volt” a Két Ős elűtő tulajdonságaival; és az egymástól oly annyira különböző „két egy-testvér” fogalma is ősi korokba nyúlik vissza.

A vándorló népek útvonalát tökéletes barlangrajzok mutatják, például Szahara barlangjainak sziklafalain is még abból az időből, amikor bővizű folyók öntözték a térség földjét. A sivatagosodási folyamat i. e. 3500-tól felgyorsul nem csak itt, mindenütt, ami miatt népvándorlások kezdődnek Afrika-szerte és a Föld más részein is.

Nagyon erősen élt a Homo sapiensben a mágikus hit: sámánjaik kezüket a sziklafalra helyezve „átnyúltak” egy másik világba, ahol találkoztak istenükkel, aki átadta erejét, visszatérve az isteni erővel tudtak gyógyítani. A túlvilági utazás megviselte a sámán szervezetét, vért hányt, vese- és gyomorgörcsei miatt sokáig nem tudott magához térni.

A Kalahári-sivatagban élő busman sámánok ma is megteszik utazásaikat istenükhöz. Az elmúlt években film készült a szertartásról. A zene, tánc révületbe viszi a sámánt, lebeg, száll, útján állatok szellemei segítik. Látomásaiban körök, pöttyök, keresztező vonalak, rácscok jelennek meg. Az elmúlt években modern laboratóriumi körülmények között, orvosi ellenőrzés mellett kísérleteket folytattak az arra vállalkozókkal, elő tudták idézni a „sámán repülését”. A kísérleti alanyok módosult tudatállapotba kerültek, így élték át nagyjából azt, amit a sámánok; elbeszéléseik szerint tölcérszerű alagutat, valamint a sámánokéhoz hasonló geometrikus mintázatokat láttak.

A Homo sapiens sok ezer éves vándorlása alatt egyre szervezettebb lett, főleg a kezüket megörökítőket szerettek **törzsi egységekbe** tömörülni, különböző totemállat jelképekkel. Az i. e. 4040-ben Ordos központtal megalakult 24 Hun Törzsszövetség népcsoportjai három totemállaton osztoztak, ezek: medve, szarvas, vaddisznó; itt az azonos totemállatoknál más-más szimbólum különböztette meg egymástól a törzseket, és az egyéni jeleket tetoválták, festették fel magukra, így jelölve törzsi hovatartozásukat. A belső-ázsiai hunok Töremek-ben hittek, isteneik: Numi-Törem, Joli-Törem (stb.); – *Arvisura*); a „törem” szó adott nevet a Tarim-medencének. A „24” szakrális szám volt a hunoknál, mindennapjaikban is előjött: jurtáiknál 24 szarufát alkalmaztak; törzsek szerint 24 vezérük volt. (Máshol is felbukkan a szám, ezoterikusok beszélnek a 24 dimenzió felé nyíló kapukról; – vagy a petesejtben a mag sötét foltja 24 kromoszómát tartalmaz; – Szepes M.) A nyugat-európai barlangok falára festett állatokon szimbolikus ábrákat látunk, melyek írásjeleknek tűnnek. A szimbólumok egy része **megfejtendő „sumer” képjel!** A korabeli ember szimbólumokkal fejezett ki minden számára fontos dolgot, olykor nevét is szimbólum jelölte, művészete is erre épült.

A Crô-Magnon-i ember, a Homo sapiens nyugat felé terjeszkedő ága (benne értjük az aurignaci, gravetti, magdalenai stb. kultúrák népeit), korábban már ellátogatott az Atlanti-óceán szigeteire; Európába délnyugat felől érkezett egyesek szerint 16 000 évvel ezelőtt. Több hullámban jöhettek, az első bevándorlóknak korábban kellett érkezniük, mert ennek a „késői” időpontnak teljesen ellentmond, hogy az általuk elindított kultúrák ennél jóval idősebbek! Ők teremtették meg Nyugat-Európa nagy kultúráit (a kultúrákat lelőhelyükről nevezik el).

A dél-franciaországi Dordogne megye Eyzies-de-Tayac nevű településének Crô-Magnon nevű sziklaparkánya tövében Louis Lartet őslénykutató a XIX. század végén öt egyed: három felnőtt férfi, egy felnőtt nő és egy csecsemő csontvázát tárta fel. Korát 32–30 000 közötti időre datálták. A további feltárásoknál ez az öt csontváz összehasonlítási alapul szolgált. Az aurignaciakhoz köthetőek a legmagasabb termetű emberek, egyébként a férfiak 170 cm átlag-magasságúak, a nők 160 cm körüliek voltak. Egyenes tartású, vékony, karcsú alkattal rendelkeztek, agytérfogatuk 1600 cm³-es, több mint a mai átlag! Magas koponyaboltozattal, szinte függőleges magas homlokkal rendelkeztek, fejük általában hosszúka volt, arcuk széles. A feltárt sírokból szerszámokon kívül medálok, nyakláncok kerültek elő, tehát eltemették halottaikat.

A crô-magnoni főbb kultúrák hozzávetőleges korhatárokkal:

aurignaci, kora 36 000 év, máshol 32 000 évet jelölnek;

gravetti, 26 000 év;

„korai levélpenge”;

solutréi, 22 000–20 000 évvel ezelőttől;

magdalenai, 15 000 körül kezdődött, de több helyen 18 000 évet számítanak;

azili, 12 000 éves;

capsi; – hasonló korú lehetett az előzőhöz; a két utolsó kultúra színvonalja is nagyjából azonos volt.

A magdalenai korból származó, aprólékosan kidolgozott rajzokon jól öltözött, modern kinézetű emberek láthatóak. A crô-magnoniak egyedülálló művészi érzékkel rendelkeztek. Mint tudjuk, gyönyörű színekkel (vörös, fehér, fekete, sárga, barna és árnyalatai) festett monumentális állatábrázolások maradtak utánuk Délnyugat-Európa barlangjaiban; csodálatos szobrokat is alkottak: a régészek által „Vénuszok”-nak elnevezett női alakokat, „akiknek” még nem volt arcuk. Ez az ábrázolás a matriarchális kor termékenység-kultuszából eredt, annak szemléletét tükrözte. Ekkor a nőiség, anyaság állt az életfelfogás középpontjában, a *termékenységet hordozó nő* ábrázolása volt a legfontosabb számukra. A női alakok megjelenítésénél csak azokat a testrészeket emelték ki (olykor eltűnő arányokkal), melyek az anyasággal kapcsolatosak. A matriarchális kor arctalan női alakjaiból nőttek ki a megistenült Nagy Anyák, a Magna Mater; itt az ábrázolások a nőiségnek már finomabb vonásait mutatják. A szobrokat vörös okker színnel kenték be, így a Laussel-i Vénusz-t is (az élet, életerő színével), kezében bőségszarut tart. Mindez azt jelenti, hogy alkotója *asztrálmítológiai* szemlélettel rendelkezett, az őskor hit- és tudati felfogásával, melyben megszületett a Földanya, az „istenség” fogalma; a bőségszaru pedig szimbólum volt, mely a gazdagság, szerencse ígéretét jelentette számukra, melynek elnyerését istennőjüktől várták. Maga a kép-, szoboralkotás a varázslás eszköze, mágia volt, a megformálással istennőjüket akarták megidézni, akinek védelmére bízták magukat. A kőből, agyagból, csontból formált szobrok, karcolt képek kb. 97 %-ban nőket ábrázoltak, férfit szoborban nem, csak a vadászó képeken. Ez tehát nagyon erősen **matriarchális, anyajogú korszak volt**, középpontjában a **nő-, az istennőtisztelettel**, melyet a crô-magnoniak és a Kárpát-medence ősnépe képviselt.

A crô-magnoniak az ékszerkészítés terén is gyorsan fejlődtek, a darabok díszítéséhez már féldrágaköveket használtak. Az agyagból készített szobrokat valószínű ki is égették. A kézművesség kibontakozását elősegítette, hogy kezdett ágakra *szakosodni*, így egy-egy területre jobban tudott koncentrálni, egyre inkább eszköz- és anyagigényes is lett, és ez jótékonyan hatott a cserekereskedelemre. Technikai eszközeik kimunkálása viszont elmaradt művészi alkotásaik színvonala mögött. A csodálatos színeken, formákon túl a *drámai kifejező erő* is jellemző volt műveikre (viaskodó bölénybikák, menekülő, haldokló állatok, tömött sorban vágatott, egymásra torlódó vadlovak), ezen belül természetes volt. A *vadászmágiához* tartozott, hogy a művész *természetűen ábrázolta az állatot*, ezzel hite szerint *megidézte*, és hatalmába kerítette annak *szellemét*. A vadászt olykor az elejtésre kiszemelt állat maszkjában látjuk, aki gondolatban már átélte a vadászatot, mert az összeroskadó állatok fölött nyílak süvitenek el, vagy lándzsák fúródnak oldalukba. Míg a crô-magnoniak kelet felé csak a Közel-Keletig terjeszkedtek, addig a kéz-ábrázolók keleten és nyugaton is jelen voltak.

A kő szakócától az obszidiánból való késig számtalan eszközt használtak (az obszidiánt cserekereskedelem útján szerezték be); csonttűvel ruhát varrtak. Hangszert készítettek: találtak egy hatyúcsontból készült furulyát.

Titokzatos a Crô-magnon-i ember felbukkanása. Nem tudjuk, Afrika délebbi területeit elhagyva milyen utat tett meg Nyugat-Európáig. Hosszabb időt tölthetett Afrika északi területein, rokonságot mutatott a ber-ber néppel, a tuaregekkel. Tunéziában Matmada (!) helysége maradt utánuk ber-ber (bar-bar! = fény, fény!) népeiséggel. Átkelhetek a Kanári-szigetvilágba; ezt akár száraz lábbal is megtehetnék a még meglévő földhidakon. Vizsgálatok kimutatták, hogy a guancs nép crô-magnoni fajta. Amikor a spanyolok rájuk találtak (és majdnem ki is irtották őket) még megvolt az írásuk: a képirás piktogrammból és jelképes jegyekből állt; de már senki nem tudta megfejteni a kőbe vésett feliratokat. Halottaikat mumifikálták, a gondosan őrzött múmiákat ma is vizsgálják.

Crô-magnoniak élhettek Atlantiszon, Lewis Spence skót mitográfus egyenesen Atlantiszról eredezteti őket. Az a magaskultúra, mely művészetükben megnyilvánult, egy fejlett civilizáció hatására alakulhatott ki a történelemnek ebben a nagyon korai szakaszában. Az atlantisi- és más birodalmak civilizációját is elvileg a Homo sapiens teremtette meg, különböző időpontoktól kezdődően.

Az **Anyaismennő-kultusz**, mely korán elkezdődhetett náluk, **csak rájuk jellemző hitvilág lehetett Atlantiszon**, ott ugyanis kutyák őrizték a császári palota bejáratát, egyik oldalon arany-kutya, másikon ezüst. Arany-ezüst; a Két Ős. Egyiket maga a „kutya” szimbolizálta, de hol volt a másik? **Ezért a magyarság gyökereit a Crô-magnoni népben kell keresnünk, ebből a fajból alakul majd ki a „tulajdonképpeni magyarság” itt a Kárpát-medencében.**

A kutya (UR) a patriarchális hunok szimbolikus állata volt, „*a sziget első királyainak tulajdonított kutyakultuszt jelenítették meg*” (! – F. Joseph: *Atlantisz pusztulása*). Atlantisz népe, benne a turáni hunokkal hamar elfelejtette a kezdeti matriarchátust (eleinte talán létezett; Atlantisz Atlasz lánya volt), mert idővel elhatalmasodott rajtuk más népek leigázásának és az anyagi javak megszerzésének kényszere, rendkívüli technikai tudásukat is ennek szolgálatába állították (hajók, repülő); és **ez nem volt jellemző az Anyaismennőt tisztelő népekre.**

Atlantiszon bányászták azt a három-színű vulkanikus kőzetet, melyből építkeztek: a fekete lávasziklát, fehér horzsakövet és a vörös tufát; és a kőzeteket ma is bányásszák a Kanári- és az Azori-szigeteken. A vörös, fehér, fekete színegyüttes később elterjedt a Közel-Keleten is (szögmozaik); a csodálatos crô-magnoni bölény-ábrázolások alapszíne pedig a vörös, ez az árnyalat, a **vörös okker színe válik az egész őskor szakrális színévé**. A crô-magnoni ember kulturált, jó megjelenésű típus lehetett, de nem volt egy kifejezetten tenger-járó nép, barlangrajzaik között azért vannak csónak-ábrázolások is. Nem így az atlantisi, Mu-beli népek, ők járták a tengereket, de nem kellett annyit evezniük, mint gondolnánk, egyrészt igyekeztek kihasználni a tengeri áramlatokat, másrészt sok volt a közbeeső sziget. Ha MU-ról Atlantiszra akart valaki eljutni, nem kellett megkerülnie Dél-Amerikát.

Az Amazon(as) folyó még az egykori Gondwana szuperóriás kontinensen eredt valahol Csád területén, Afrika közepén, és az akkor még egyben lévő kontinens nyugati oldalán (ez a mai Dél-Amerika) torkollott a Thetys-óceánba. Majd a kontinensek szétváltak, de a folyó továbbra is nyugat felé folytatta útját Dél-Amerika területén keresztül (!), torkolatát viszont egy idő után szinte teljesen elzárta a nyugati partokon az Andok hegyvonulat közben kiemelkedett tömege, és a hegyeiről lezúduló esővíz még tovább táplálta a folyó vizét. Miután a folyómeder tenger méretűvé szélesedett, keletkezett egy hatalmas beltenger (az Amazon-tenger; – egy tibeti térképtábla ábrázolja – Csicsáky J. közli), majd akkora lett a víztömeg nyomása, hogy már meghaladta az odaérkező folyó vízéét, ezért egyszerűen megfordította annak folyási irányát kelet felé ahonnan jött, és ez idő óta torkollik az Amazonas az Atlanti-óceánba.

A Würm-kori jégolvadás, a kataklizmák nagyon sok szigetet, átjárót, összekötő földhidat elsüllyesztettek. John MacMillan Brown oceanográfus írja *A Csendes-óceán rejtélyei* című könyvében: amikor Nan Madol szigetének ciklopikus erődítmény-rendszerét építették „*még husszor annyi szárazföld volt a környéken, mint amennyi ma található*” (tudniillik, manapság óriási térségben sem lehetne annyi embert összeszedni a szigetekről, amennyivel annak építését meg lehetne oldani). 92 mesterséges szigeten épült fel a város; a királyi palota, körülötte a nemesek lakóházaival; az ünnepi csarnok, a szentélyek, – főleg szakrális komplexumok; minden szigetnek más volt a funkciója, közöttük hajózható csatornák húzódtak. A várost védő falat hatalmas bazaltgerendákból (egyik-másik súlya 25 tonna) építették. A ma

Peimenkital néven ismert temetkező szigeten hantolták el bebalzsamozva, művészi szövésű gyékényszőnyegbe burkolva az arisztokratákat, főpapokat; vagy platina koporsókban a birodalom legfőbb embereit (állítólag 1945 körül japán bűvárok platina koporsókat hoztak felszínre víz alatti sírokból).

Ma 20 000 sziget található a Csendes-óceánon. A tengerszint emelkedése miatt egyre nagyobb kihívást jelentett a távolsági vízi-utazás. Korábban a közbeeső szigeteken meg tudtak pihenni, felújíthatták hajóikat, élelmet, édesvizet tartalékolhattak, volt, hogy elvetették magvaikat, és még le is aratták a termést. (Lehet, hogy a ma sikeres kajak–kenusok karjaiban – képletesen szólva – még benne van a hosszú tengeri utazások sokezer kilométeres evezése?)

Délnyugat-Európa különböző területein százával voltak festett barlangok. A jelentősebbek: Altamira (Spanyolország); lenyűgöző látvány lehet a nagy barlang (18 méter hosszú és 8–9 méter széles) „bölény csordája”, a színek közül a vörös dominál (földfestéket, zsírkretát használtak), karcolatok, domborműves megoldások emelték ki a barlangi alakok körvonalait.

Franciaország: Lascaux (Dordogne megye) óriásbölény ábrázolás, „bikák terme” viaskodó bölénybikákkal, pöttyös állatábrázolások, itt van az a hatalmas taránszvarasról való kép, ahol „sumer” képjel árulja el készítőjét.

Niaux: „nyílsebzte bölény”, vadlovak, kőszáli kecskék alakjai láthatóak a „Fekete szalon” termében. Font de Gaume; Mas d’Azil, utóbbiban Ikreket ábrázoló szimbolikus képeket találtak; a Chauvet barlang képein rinocéroszok, vonuló oroszlánok láthatóak; Chaffaud, Lorthet, az Ardèche-menti, a Vézère-völgyi festett barlangok. A rouffignaci „száz mamut barlangja”; Cosquer víz alá került barlangja, ahol kéz-ábrázolásokat, vadló képeket találtak. Ekainban például hús vadló képét.

A portugáliai Koa-völgyben 20 000 éves szabadtéri sziklarajzok maradtak fenn korabeli állatábrázolásokkal. Cantabria El-Castillo barlangjában csodálatos színes bölény-képek, 20 000 éves, vörös okkerrel körbefújt kézlenyomatok, csónak-rajzok, **madár**-ábrázolás pöttyökből. Pech-Merle-i barlang (Franciaország), itt pöttyökkel díszített vadlovakat látunk, fölöttük két körbefújt negatív kézlenyomatot, i. e. kb. 15 000-ből. Az állatokat profilnézetből ábrázolták, gyakran egymásra festve.

Vénuszok: Willendorf-i, Mentone-i, Laussel-i a legismertebbek; – **rombusz alakúak**, eredetileg **vörösre festve**; a vörös szín önmagában is szimbólum. A rombuszt keresztező vonalakból, vagy cik-cakk mintából képezték. A rombusz nőt, nőseget, a cik-cakk minta istenséget jelöl. Egy núbiai Magna Mater szobor combján függőleges elhelyezéssel rombusz-sort látunk.

Az aurignaci, magdalenai kultúra népe már **írásjeleket használt** (!), és volt egyszerű **naptárak** is párhuzamosan bekarcolt kis vonalakkal, köztük valamilyen vissza-visszatérő motívummal, talán a Hold-fázisokat jelölték. Miután annyira régiek voltak, a hivatalos tudomány még a gondolatát is elvetette, hogy netalán írásjelek lennének. Teleírt agancsok, kisebb-nagyobb kövek kerültek elő, különösen híresek a Mas d’Azil-i kavicsok, melyeken vésett szimbólumokat és írásjeleket találtak. A jelek egy része általunk is ismert, egyetemesen használt „népközi” szimbólum: körkereszt; cik-cakk; – kör, közepén ponttal = Nap-központú világ (honnan tudták?); – kör, közepén függőleges vonallal = Ikrek; párhuzamos vonalak; lapos nagy M-jel. Egy nagyobb kőlapon rovás-szerű ábrák láthatóak, közöttük egy pár az előbb felsorolt szimbolikus képek közül; azaz szimbólumok együtt a rovás-szerű jelekkel, később asztrológiai ábrák is társulhattak az eddigi képletekhez.

Találtak egy kör-alakú épület-maradványt, benne értékes kövek, gyöngyök, rituális alkalmakkor használt eszközök halmazával és egy nagytermetű férfi csontvázával. Ez már kiemelt temetkezési hely volt egy főnök holttestével, akit szakrális rítus keretében helyezhettek végső nyughelyére. Az, hogy kör-alakú volt az épület, mutatja: naptisztelő volt az a nép, mely így temette el vezérét; a nyugat-európai népeességben tehát voltak naptisztelő keletiek is. Többnyire azért a nő/anya jelenik meg az ábrázolásokon, például találtak kunyhómaradványokat, ahol a padlóburkolat pala-lapjaiba áldott állapotban lévő női alakokat karcoltak. Nagy különbség mutatkozik a kulturális szintek között: egy lussaki barlangban talált rajzon „modern” öltözkében ábrázoltak egy női alakot, kalapféle van a fején (a jellegzetes crô-magnoni sapkaviselet lehet), ruhája szabott, lábán cipő látható, a rajz kora i. e. 14 000 év körüli.

A kezdetben egységesnek tűnő sapiens-faj, **melyből végső soron mi mindnyáján származunk** kezdett rétegződni, különböző etnikumokra, rasszokra, alfajokra oszlani. A különváló népcsoportok aztán más-más helyen letelepedve kialakították a rájuk jellemző belső törvényeiket, szokásaikat. A vándorló népek fejlődését gyorsították a váratlan kihívások; egyébként a lassú evolúció, a hirtelen mutáció és a klímaváltozás volt a legfontosabb alakító erő. Megjelentek egymástól teljesen **elütő rasszok** is; a fejlett Homo erectus óriási területre kiterjedő családja például sok faji-variációt alakíthatott ki; vagy a pithecusok korából fennmaradt leszakadt fajta-törzsek, akik ha **mégsem** haltak ki, megtehették az utat az emberré válás felé.

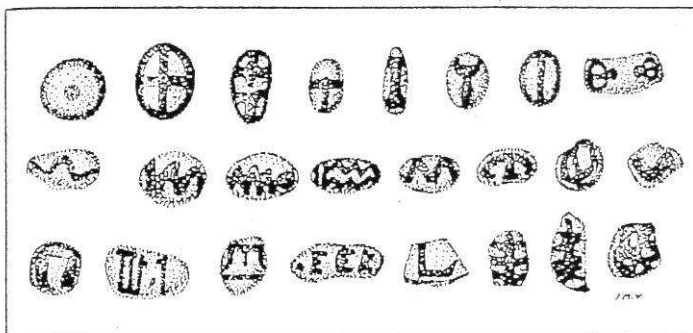
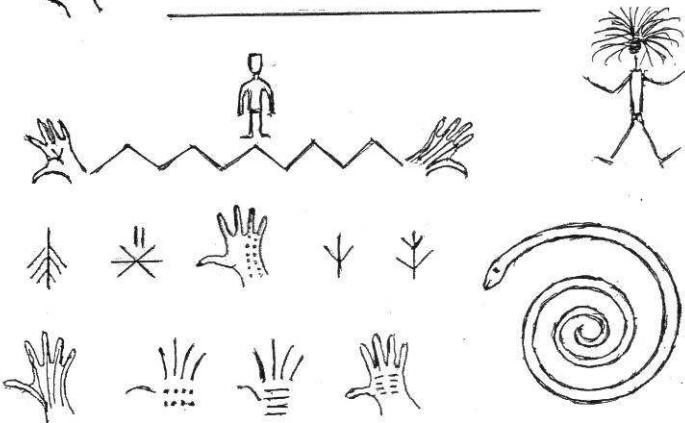
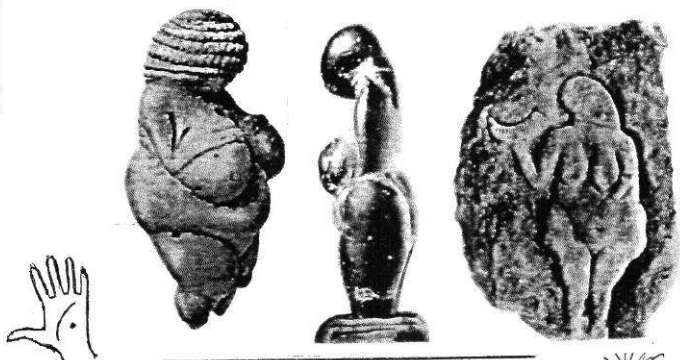
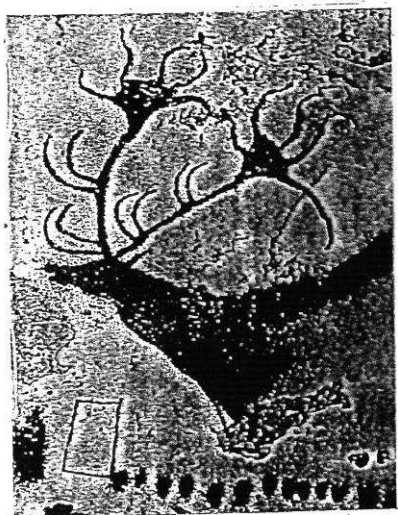
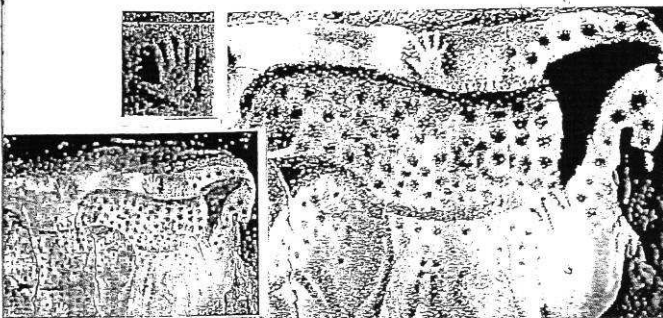
A fejlődés csúcán a **Homo sapiens sapiens** állt – **mindkét fő típus azzá vált** –, ahol nagyobb mérvűnek érezzük a fejlődést. Kellott itt történnie valaminek, egy erőteljes behatásnak, mely hirtelen magasabb szintre emelte a sapiens szellemi képességeit. Ez lehetett „isten”i” genetikai beavatkozás – mely korábban már előfordult; vagy egy „világvége” totális katasztrófa, vagy a kettő együtt idézte elő a gyors változást.

A 25 920 évenként periodikus rendszerességgel bekövetkező globális katasztrófák fajokat tüntetnek el nyomtalanul, a túlélő emberiség pedig kezdet **majdnem** mindent elől, azért „majdnem”, mert a beavatottak mindig mentették az embereket, a kultúrvimányokat.

A világpusztulások vízőzónákkal, földrészek hullámsírbá merülésével vagy hegyekké gyűrődésével; a pólusok felcserélődésével, vulkánkitörésekkel, kisbolygó becsapódással, mindent elsöprő elektromágneses viharokkal járhatnak együtt. Szerencsére Földünket bizonyos mértékig védi mágneses mezeje, ózonrétege. Ha a mágneses mező gyengül, a bolygó sebezhetővé válik, könnyebben megtalálják az idegen objektumok. A légrétegbe került por, hamu, törmelék miatt „a Föld arca elsötétült és nehéz, sötét eső kezdett hullani...” (Papol Vuh). A katasztrófális események együtt **mutációt válthatnak ki az élő szervezet DNS szerkezetében**. A totális pusztulás után lassan új kultúrák indulnak a Föld más pontjain. A nagy civilizációk kibontakozásában, majd pusztulásában a ciklikusan visszatérő földi katasztrófáknak volt a legnagyobb szerepük. Az ősi mágikus kronológia kozmikus méretű világperiódusokban gondolkodott felfoghatatlan számokkal, például „Brahma Éve” 311 trillió évig tart (1 trillió = 1000 billió); ez az idő a kozmosz összehúzódását és tágulását jelenti.

Új faj létrejöttére ma „nem ismerünk más tudományos magyarázatot, mint a mutációt”, írja Várkonyi Nándor Ardrey-t idézve. A továbbiakban Várkonyi gondolatait közlöm: „A mutációt kiváltó okok a csíra, a petesejt génjeire az **romszómáira** hatnak, így a létrejövő változat tulajdonságai faji jegyekké válnak és **öröklődnek**. Okát kozmikus és földi sugárzásokban kereshetjük, „melyek főként a katalizmatikus időkben váltódnak ki sűrűn... mutáció akkor jön létre, ha egy **elszabadult magrészcseke** a génekbe ütközik, vagyis ‘törvénye’ nincs”. A nemkívánatos torzult fajokat az idő aztán kirotálja.

1. Pöttyös vadlovak körbefűjt kéz-ábrázolásokkal. Alul írás-szerű jelzés utalhat a kép alkotójára (Pech-Merle-i barlang Franciaország).
2. Bölény-ábrázolások, – Altamira (*Világtörténet képekben*).
3. Nagy Anyák: Willendorfi Vénusz; Vénusz Mentone-ból; Laussel-i Vénusz (Várkonyi Nándor: *Szíriát oszlopai*).
- 4–5. Taránszarvas Lascauxból. A lenyűgöző rajz alatt alkotójának „aláírása” látható : L. 296. GÍŠ-HUR esēru: rajzol, lerajzol; és utána a pöttyös száma jelenthette a nevét (*Világtörténet képekben*).
- 5. Borneó sziklarajzai (TV-s előadás alapján).
- 6–7. Glozelben (Fr.o.) talált tábla a magdalení időkől; a rovás-szerű jelek a kezdeti írásbeliséget idézik (Charles Berlitz: *Elfeledett világok titkai*).
- 7. Mas d’Asil-i festett kavicsok a magdalení korból, ismert egyetemes szimbólumokkal (Ch. Berlitz – kép ugyanonnan).
8. Núbiai Magna Mater; combjain a hosszanti irányú rombuszsor már Dél-Afrikában is előfordult (közli Várkonyi Nándor).

I. e. 13–11 000 évvel ezelőtt a Homo sapiens sapiens újra ellátogatott Indonézia Borneó szigetére (mai neve Kalimantán), *szimbólumrendszere* ekkor már *széles választékú és egyetemes, a Föld kultúráiban általánosan használt volt!* „Életfa” levelein helyezték el törzseik jelképeit, körbefűjt kezeit, a kézfejekre sumer-, vagy azokra emlékeztető képjeles ábrákkal. Alkalmazták a cik-cakk mintát az istenek jelölésére; a spirált a Kozmosz ábrázolására. Egy közös nyelv már a Homo sapiens színre lépése utáni időktől *kialakulhatott* Északkelet-Afrika mezopotámiai térségében: ez lehetett az a bizonyos „**egy nyelv**”, melyet nagyon sok náció magával vitt a Föld különböző részeire, „*azok, akik a felkelő napra tekintettek, és csak egy nyelvük volt...*” (Popol Vuh). Ez a közös nyelv képezte a „sumer” nyelv alapját is. Ide tartozik a **SU** szó, melynek jelentése: **kéz**. A **kéz** és a **vörös szín** már Dél-Afrikában összeállt fogalmak voltak! A **SU** kiegészült a **BAR** szóval, és az **em.ber** szónak is alkotó eleme lett. A **SU**, **KUŠ** szavak együtt jelennek meg a L. 7. sz. alatt, a **SU.BAR/kus/hun** etnikumot jelölve.

A földrajzi nevekből ítélve közben megjárták a Kárpát-medencét, mert ma is használt magyar neveket találunk: Kisar-sziget; Mandar-öböl (MA, AR), Tarakan-sziget (a tárkány szóból), Kapuas-folyó, Karosa, Maros, Konda, Kapar, Mar (utóbbiak a Cendrawasih-félszigeten), Daru, Szumátra. Kis Ar, Nagy Ar ma is létező helységek Szabolcs megyében; Szumátra: a **SU** népről és a Mátra hgys.-ről kaphatta nevét. Makasari-szoros „mozaik név”: MA = magyar; KA = kapu; SAR = isteni tökéletesség, teljesség. Hátsó-India földrajzi nevei: Madura, valaha tengeri nagyhatalom volt; Arakan, Ara, utóbbiak királyságokká nőttek ki magukat. A Fidzsi-szigetek fővárosa **SU**va volt. Néha elcsodálkozunk, hogy a magyar nevek mennyire régiek! A Samoa név (SA.MA.a) pedig magyar őslakosságról árulkodik; a férfiak esténkénti társas összejöveteleire ma is a „fonó” szót használják. (A neveket még sokáig lehetne sorolni, vannak közöttük mezopotámiai városnevek is.)

„*Borneó barlangjai*” – francia ismeretterjesztő film volt a Spektrum csatormán. Francia régészek 1992-ben Luc-Henri Fage vezetésével expedíciós utakat szerveztek Borneó szigetére, de már 1988-ban is jártak ott más csoportok. Mintegy harminc festett barlangot tártak fel. A barlangok a sziget keleti oldalán találhatók, az odavezető út nyugat-keleti irányban szeli át a szigetet, de a barlangokig tovább kellett menniük, olykor nyaktörő utakon, átkelve a Makasari-szoroson, folytatva az utat a Bengalon-, majd Marang-folyón és a Marang-hegységen át. Voltak itt fecskéfészek-barlangok is.

A Liang-Kuang barlangban faszén rajzok vadászó, táncoló alakokat ábrázolnak: egy beavatási rítust, ahol a beavató sámán pálmafa-szerű fejéket visel, a feláldozott állat egy szarvas, melynek maradványa körül orgiába csap a szertartás egy férfival és több nővel. Ennek, a főleg keletre terjeszkedő Homo sapiensnek ez az egyedüli, nőt is ábrázoló rajza, bár itt a „nő” megjelenítése nem valami emelkedett eszmeiséget sugall, nem von glóriát feje köré. Ezeket az orgiális jeleneteket jóindulattal termékenység rítusoknak is lehet nevezni; észak-afrikai, mediterrán eredetűek. A beavatások szertartása ma is pálmafát utánzó maszkokban történik Borneón. Hasonló barlangképet találtak a régészek Magurán (! É.ny.-Bulgária területén), vagy egy Cogul-i freskón (Spanyolország), utóbbin bikát áldoznak, amiből krétai vagy atlanti kapcsolat olvasható ki. Utóbbi képen kalapos, bő-szoknyájú nők táncolnak, forognak egy törpe férfi körül, úgy tűnik, teljes extázisban.

A további barlangokban körbefűjt kezek tömkelege, két közeli barlangban összesen 600 negatív kézlenyomat! Sok helyen látunk rajzokat a negatív kézfejekre, 60–100 festett kézfej is található több barlangban; kb. 30 különböző mintát használtak, közöttük vannak „sumer” képjelek is. Az Ilasz-Kencseng barlangban vonal köt össze 3 mintás kezét. A Gua-Vaszri barlangban köralakban elhelyezett festetlen kezeket látunk, mint amikor kézrátétellel gyógyítanak. A Guaham egy szédítően magas barlang, kiugró párkányán fölül elérhetetlennek tűnő magasságban fríz látható, két sorban elhelyezett 365 körbefűjt kézzel (az év napjainak számát akarták jelölni?). Voltak barlangok vörös okkerral festett állatokkal; jellegzetes mézelő fákkal, rajtuk „zsebekkel”, melyeket vadméhek donganak körül.

Kiemelkedő a Gua-Tebet barlang gazdag szimbolikus tartalmú ábrázolásaival. Itt látható a „sámán utazása” a másvilágra. Cik-cakk minta köt össze két *különböző* mintázatú kezét, fölötte középen áll egy Isten-alak. Máshol életfa látható, levelein 11 körbefűjt kéz, más-más ábrával; továbbá egy spirálba tekeredő kígyó, mely a Földet és egyben a Kozmoszt jelképezi, és utal a spirálkódokból kialakuló életre. A barlangok szent beavató helyek, szentélyek, rituális áldozó-helyek lehettek, a gyógyítást is itt végezheték a sámánok. Sarabatban felszínre került egy 38 000 éves nagy agyterfogatú koponya. A szigeteken, így Borneón is a „lapita” kultúrát találták rovátkás mintázattal a cserépedényeken; a rovátkás minta számos ősi kultúrában előfordult. Nagy-urnás temetkezések maradványait találták, valamint az egykor használt munkaeszközöket.

A régészek festék-, falmintákat vittek haza Franciaországba izotópos vizsgálatához. Az eredmények a kézfejmintáknál 9872 (+ – 60) évet mutattak ki; a rajzok, festmények esetében 10 –13 000 évet.

A KÁRPÁT-MEDENCE ŐSKORA

15 millió évvel ezelőtt a Kárpát-medencét víz töltötte ki; a Pannon-tengernek elnevezett vízfelület Fekete-tenger méretű volt, melynek nagy része 10 millió évvel ezelőttre nagyjából kiszáradt. Ekkor jelent meg a Rudapithecus Hungaricus, aki még növényevő volt. Nagy átalakulás vette kezdetét, a trópusi éghajlat visszaszorult, a medence esőerdői, mocsarai kezdtek kipusztulni, kiszáradni, az állatvilág 90 %-a kicserélődött.

A Kárpát-medence őskultúrái:

Buda-kultúra, kora i. e. 450 000-tól számítható. Vértesszőlősen kő-eszközöket, tűzgyújtó helyeket; a vadászó, gyűjtögető életmód nyomait találták. A budai Várhegy pincebarlangjában (innen a név) pattintott kőszerszámok maradtak utánuk.

Szeleta-kultúra, mely a Bükk-hegység Szeleta-barlangjának leletei alapján kapta nevét. Szépen csiszolt kő- és csontszerszámok, babérlevél alakú lándzsák, nyilak kerültek felszínre. A Dunántúlon, Lovason okker-agyagbányát találtak; halottaikat itt is vörös okker színnel bekenve temették el, volt tehát hitviláguk. (Az okkert bőrök cserzéséhez is használták.) A Szeleta barlangban több mint 100 000 évvel ezelőtti, emberhez kötődő leletek kerültek elő.

Aurignaci-kultúra, kora 32 000 év; az Istállóskői barlangban találták meg emlékeit, két ága: a hernádi- és felső-tiszai csoport.

Gravetti-kultúra, egyidős az aurignacival. Lelőhelyei: Ságvár, Bodrogheresztúr, Árka (Szegevár környéke), Zalaegerszeg, Palánk (Szekszárd k.). További leletek kerültek elő Hont, Szödliget, Kőporos-tető, Avar (Miskolc k.), Korlát térségéből.

Európa, benne a Kárpát-medence őskori népességének faji összetételét nagy százalékban az aurignaci, gravetti (stb.) kultúrák népe adta. Ez a végső soron Afrikából indult, de az Atlanti-szigeteket, majd Nyugat-Európát is megjárta már ebben a korai, kultúrákat indító időben a **Kárpát-medencében is megjelent Homo sapiens sapiens volt**. A crô-magnoni népcsalád egy jelentős része viszont valószínű nem tett hosszú kitérőt a nyugati szigetek felé, hanem hamar megtelepedett itt, és aztán ki sem tette a lábát a Kárpát-medencéből. Majd a bennlévőkhöz jöttek nyugatról a kultúrákat művelő népcsoportok; és az itt élő, de keletről is jövő, a „felkelő Nap felé tekintő” hun-féle rokonok, **így együtt alakult ki az ősmagyar nép itt, a Kárpát-medencében**.

Különböző típusok kezdenek markánsan elkülönülni egymástól, így válnak később szét különböző etnikumokra. Az Anyaistennőt tisztelőkből lett a **„tulajdonképpen magyarság”**, békés, letelepült földművelő népesség, a kézművesség mestere nagy művészi érzékenységgel; de ha a szükség kívánta, állatokat is tartott. Házakban lakó, otthon-, városteremtő, államszervező nép. Ők voltak az **Ikrek**, a tudás népe beavatott mágus (Mag.Ős) papságával. Ha tanulhatott, könnyen tanult, a tudást csak felszínre kellett hozni. Mágusaik teremthették meg a korai írásrendszereket. A crô-magnoniak utódnépe virágoztatta fel Európa kultúráit, közöttük a klasszikus zenét; így a magyarok tehetségként hordozzák azt magukban, és természetes igényük annak kiművelése.

A **hun/szubar/kus** népek, a harc művészei és megszállottjai voltak, a vándorolni szerető nagyállattartók, ezért élettérként a keleti régiók tágas pusztáit részesítették előnyben. Számukra praktikusabb volt lakásnak a sátor, melyet bárhova magukkal vihetek. Ők voltak a **Nyilas** népei. A mozgás igénye még mindig a lábukban van, amit a sportban ki tudnak élni; a művészetek közül pedig a néptánc áll hozzájuk a legközelebb. Szellemi irányítók a táltosok, sámánok voltak. Nagy súlyt helyeztek mágikus képességeik fejlesztésére.

A további rokon népek: avar, jász, palóc, széki-hun, kaza-hun (stb.; a 24 hun nép), az ősmagyar népből eredetteknek tudva magukat, saját törzsnevékhöz hozzá csatolva sokáig viselték a **magyari** nevet.

Ide kívánczik a nemrég, 2000-ben nyilvánosságra hozott Semino-féle genetikai kutatási eredmények említése, melyek lényege: **„a ma élő magyar férfiak 73,3 %-a már az őskorszakban a Kárpát-medencében élt férfiak utóda, – az ős elődök, a napjainktól számított 40 000–35 000 évvel ezelőtt az Európában elsőnek megjelent őstelepesek között voltak.” A magyar „ős-európai, ősnép”**.

A mítoszok érdekes mondai elemeket tartalmaznak.

A germán–hun–gót–magyar hősmondák három korszakról beszélnek:

Európa északkeleti hun–gót érintkezéséről;

az attilai–hun pannóniai korszakról;

a **magyarok** bejövételéről Árpád fejedelemmel. (Jöttek hun törzsek is.)

A hun nép eredetéről írják az ősmondák: **„a hunok a gót Aliorumna bűvös nőktől veszik eredetüket, akik ősananyák voltak”**. Az aliorumnák tündérek, azaz istennők voltak. A hun hitregékben ezek a „hadnemző” nők minden fontos eseménynél jelen voltak. **„Így tudják a hunattilai–germán hagyományok”**, és megvannak az Eddában is. Még Attila feleségét, Rékát/Rikát is aliorumnának tartották. A nemzeti hősök eredete ilyen tündéri alakokkal kötött házasságokból való. Sok szó esik tündérnők és földi királyfiak házasságáról. Másról: **„hősi egyéniségek isteni s emberi közös eredet s származással képezvők”** (ők voltak a sokat emlegetett félistenek). A „tündérek”-nek nevezett lények tehát istenek voltak; a szó a „dingir” (isten) szóból alakult ki. „Tündérország”, „Tündérkert” az istenek hona volt, ezért tartotta magát olyan sokáig az Arany-, Ezüstkori a Kárpát-medencében. Itt – a mondák szerint – istenek és emberek együtt ünnepeltek, sőt az **„emberek sorsát még a tündérek intézték”**. Másról: **„a tündérgyermekek, hölgyek, királyleányok, hősök homlokukon csillaggal, mellükön a hold és nappal születnek, mint fensőbb égi, isteni eredetük ismertető jele”** (idézetek Ipolyi Arnoldtól).

Boldog Aranykert, a későbbi Csallóköz szintén a tündérek/istenek laka volt; és az egész Erdélyt (ARdíl) is annak és az óriások országának tartották (az istenek magas növésűek voltak). Népi énekeink megőrizték emléküket: **„tündérek jövének”** énekelték egy „lapockástánc” szövegeként. Tündér Ilona is istennő volt. Tündérországnak **hét** vára ismerősnek, közelinek tűnik: aranyí, dévai, kecskekői, firtosi, tartodi, torjai, számosi.

A korszakot Anonimus **„nemzeti ősmagyarság”** nevezi. **„A boldog ősmagyarság lét s honról hitregét egyenesen magával a nemzet saját ily eredete s ősmagyarság hozza összefüggésbe”**. A Kárpát-medence népe ünnepeit tündérekkel töltve, külön élte hosszú időn át a maga boldog Arany-, Ezüst-korát.

A meghatározó AR és MA nevek már az Özönvíz előtt kialakulhattak a Kárpát-medencében, de csak jóval később álltak össze MAgyAR szóvá. Az eltelt meghatározhatatlan hosszú időben a kiáramlás természetes folyamat volt, ennek tulajdonítható, hogy az Özönvíz előtt AR.AR.MA város épült Mezopotámiában, melyet még az istenek építettek. Később is használatos a szó ebben a fordított formájában (mindegy volt, melyik szó kerül előre), felbukkan az armalista nemesek kapcsán, ők címert és nemesi levelet kaptak Magyarországon.

Majd bekövetkezett egy végzetes katasztrófa özönvíz formájában. A Kárpát-medence népei szó-szerint vehették magukra az „Éden elvesztését”, „Kiűzetést a Paradicsomból”. A „végítélet” i. e. 9500 körül, a Platón által is megjelölt időpontban kezdődött egy kisbolygó vagy üstökös becsapódással. Az eseményt Dr. Otto H. Muck német rakéta-tudós modellezte. Megállapítása szerint az objektum több mint 200 000 megatonna súlyú volt, 10 km átmérőjű, a robbanás ereje pedig 30 000 hidrogénbombáéval volt egyenlő hatású; a tűzgömb Földhöz közelítve felizzott, fénye elhomályosította a Napot.

Az objektum magja vulkánokkal tűzdelt törészónára esett, részben a Sargasso-tengerre, aktiválva a Közép-Atlanti-hátság vulkáni hegyeit, de nem csak itt aktiválta, hanem szélesebb térségben az összes tűzhányót. A lökéshullám (lehet, hogy többször is) megkerülte a Földet. Az objektum átütötte a tenger fenekét. A felcsapódó vízfal szökőárként vízzel töltötte ki a mélyen fekvő területeket, így a Kárpát-medencét is, ahol már eddig is jelentősen emelkedhetett a talajvíz. A medencében megrekedt irdatlan mennyiségű vizet a Kárpátok hegynyomulatai körbezárták, majd a víz ereje pár helyen utat tört magának. Ipolyi Arnold így ír: „...ott valaha, a vízözönkor tenger volt, s a vízözön elmúltával maradtak ott még kagylók, békateknők, s a vízből a magának medret vájtt Duna vagy Tisza, Balaton és Fertő, melyek mindegy víz s tenger voltak..”

A vízözönhöz kapcsolódik a következő monda. Regéink szólnak Tenger Asszony és Kárpát Ember szerelméről. De aztán veszekedtek, és az asszony elhagyta szerelmét. A „veszekedés” egy kataklizmát szimbolizál, amikor a Déli-Kárpátokon hasadékok támadtak: a Vaskapu, melyen így nyílt egy rés a víztömeg távozásához. A másik hasadék a Farkastorok volt.

Jókai Mór is erről ír. „Hol most Magyarország fekszik, egy tenger állott... azon apró tengericsiga-héjak, melyekkel a magyarországi pusztáknak semmi növényt nem termő homokja el van árasztva (azóta szőlőskertek virulnak helyükön), a kővé vált conchylia a Pozsonyon túli Farkasvölgyben,... Erdélyben Vidra fölött egy egész hegy csupa csigakövéletekből, a kővé vált ammonitok, a vasbányákban vassá vált tekercs-csigák, halszárnyak lenyomatai a gipszrétegekben”.... „és az irtózatossá akadékok, miken a víztömeg a Farkasvölgy és a Vaskapu meredek sziklái keresztlécszerű csodás erőszakkal tört magának utat: homályos tanúi azon időkornak, mikor a hon halmái felett kettős ég kéklött, egyik a menny, másik a tenger színe”(A magyar nemzet története I.).

A Vaskapu azon szakasza, ahol a szoros/szurdok a Veteráni-barlangon alul 53 méternyire szorította össze a Duna medrét, két oldalán a meredek sziklafalak 1000 méter magasságba emelkedtek (írja Jókai; – próbáljuk elképzelni magát a látványt, és hogy hogyan jöhetett létre egy ilyen rendkívüli természeti képződmény. Mekkora dübörgéssel törhette át ott magát a víz, a sziklafalak még többszörösen vissza is verték és felerősítették a hangot!). A. Gorbovszkij (*Elsüllyedt legendák*) kb. 2000 évvel korábban teszi az Özönvíz kezdetét. A 9500-as kezdet mellett szólnak a következő események:

a Halley-üstökös i. e. 9546-ban haladt el a Föld közelében; Atlantisz (Poszeidonia) pusztulása i. e. 9500 körül Platon nyomán; Szibériában a mamutok rejtélyes kipusztulása i. e. 9500-tól kezdődően; a Niagara vízesés létrejött kb. ebben az időben; a Golf-áramlat folyásának megváltozása; a jégkorszak ekkor ért véget (Yliaster Daleth: *Elveszett világok*).

A népesség tetemes része meg tudott menekülni a szökőár elől, talán sűrűsödtek a fenyegető jelek (fokozatosan emelkedett a talajvíz, hektikusan változott az időjárás, szaporodtak a földrengések (stb.); így a nép jobbnak látta elhagyni a mélyenfekvő sík területeket, – nem tudjuk. A világpusztító katasztrófák mindig előrevetítik árnyékukat, soha nem egyik pillanatról a másikra következnek be, előtte hosszú időn keresztül romlanak a körülmények.

A köznép a hegyekre menekült családjával, állataival, szerszámaival. Itt fával szigetelt barlangokban húzták meg magukat, vagy faházakat építettek. Az *Arvisura* szerint a medencének 120 hőforrása volt; hideg-, melegvízű források a hegyekben is előfordultak; állat is akadt bőven, tehát nem éheztek. Majd amikor az ár apadni kezdett, folyamatosan egyre lejjebb tudtak ereszkedni, és az alacsonyabb hegy- és dombháton elvetették magvaikat, felépítették házaikat, faluközösségeket alapítottak. Megbékélve sorsukkal, valószínű otthonos életkörülményeket teremtettek maguknak. A hegyre menekülők között lehettek mágus-papok, akik nemzedékről-nemzedékre ápolták és fenntartották az addig elért szellemi vívmányokat.

Meddig élhettek ebben a régióban? Valószínű több ezer évig, az Özönvíz utáni első kultúrák ugyanis i. e. 5000 körül indultak a Kárpát-medencében. Lenn az alföldi részeken a folyók állandóan változtatva medrüket, parttalanul, szélesen szétterülve, mindent elsodorva, retentő erővel zúdultak lefelé. Az alakuló folyók, tavak ártere, környéke nagyon sokáig megközelíthetetlen volt a feneketlen mocsarak miatt, így a Balaton, Fertő-tó, a Körösök vidéke egy-egy összefüggő víz, láp lehetett. (Ecsedi-láp, milyen sokáig tartotta magát! A monda szerint Bátor Opos – a Báthoryak őse – győzte le a mocsár sarkányát.) A tavaszi hóolvadások ráadásul évről-évre hátráltatták a talaj kiszáradását.

A vezető réteg, a mágus-papság zömmel Anatólia, Mezopotámia felé hagyta el sietve a Kárpát-medencét, ahol várható volt, hogy a hegyvonulatok körbezárják a fenyegetően emelkedő víztömeget. Észak-Mezopotámiában, a Zagrosz-hegység Shanidár barlangja ma 750 méter magasságban fekszik. A barlang kb. 100 000 éve folyamatosan lakott volt, de ekkor előtört az árvíz. A múlt század feltárásai a felső kultúrrétegekben nem mutattak életre utaló fossziliákat, „az ember nyomai hirtelen eltűnnek” (Gorbovszkij). Ralph Solecki ásatott a térségben, és értetlenül állt felfedezése előtt: a kultúrák, azaz a rétegek fölfelé haladva visszafelé mutattak (régóta romló körülmények).

A NEOLITIKUM KORA

A nagy Özönvíz a mezolitikum végén következett be, és le is zárta a korszakot, utat nyitva az újnak: a **neolitikumnak/újkőkornak**. Közben fokozatosan melegszik a klíma, lassan a maihoz hasonló éghajlat alakul ki, és ez a Közel-Keleten hamarabb következik be, mint északabbra. Nagy fejlődés veszi kezdetét az eszközkészítés terén is, a folyamat átvezet a **növénytermesztésre** és a **vadállatok háziasítására**. Ez a nagy változás a Közel-Kelet „Termékeny-félhold”: Palesztina, Szíria, Észak-Mezopotámia térségében kezdődik, és a félkör a Zagrosz-hegység északnyugati és nyugati lejtőin fejeződik be. A növényi fajtanevelés, az állatok háziasítása a kezdeti időkben elsősorban Észak-Mezopotámiára koncentrálódik.

Az emberek már régóta fogyasztják a vad füvek kalászeit, közöttük a vad árpaét. Először még tépik a kalászatokat, majd feltalálják a *sarlót*: hasított szarvas agancsba élesre csiszolt kőlapokat illesztnek. Elkezdik szelektálni a magvakat, mindig a nagyobb szemű változatokat vetik. Így alakul ki az árpa első két soros toklászosa, majd a kinemesített, többsoros csupasz változata. Először botok végére rögzített éles kővel, agancsvégekkel lazítják, gyomtalánítják a talajt, majd elég korán kezdik alkalmazni a sekélyjárást *rögtörő ekét*. Később egy szennázós újításuk volt a *vetőke*, mely szántott és vetett:

szántás közben egy tartályba adagolták a magot. Az eddigi kő eszközökön kívül *örlőköveket, kőmozsarakat, kőedényeket* kezdenek használni, termés-tárolásra belülről kitapasztott *vermeket*. Fából is készülnek háztartási eszközök.

Pörköltö gödröket alkalmaznak, mert rájönnek: a megpörkölt mag fogyasztása élvezhetőbb, télen nem csírázik ki; nem utolsó sorban így lehullik a korai kalászkok rendkívül kemény toklásza. (Az új találmányokat *dőlt* betűvel jelöljük továbbra is.)

Majd megjelenik a *rozé*, melyből hideg kalapálással *tűt, árat, ékszer* készítenek.

Az állatok háziasítása a vad fajok befogásával, gondozásával, majd szelektív tenyésztésével történt. Először a kutyát, majd a kecskét, juhot, sertést, végül a szarvasmarhát háziasították. A térségben bőven akadt vadállat: gazella, kecske, vaddisznó.

A búza nemesítése óriási előrelépés volt, folyamatát Michael Roaf írja le: *A mezopotámiai világ atlasza* című könyvében.

Két vad fajttal kezdődött, egyik az *alakor*, másik a *tönke*. Mindkét változat természetes úton porzódott be egy vadkecskefű fajttal (*Aegilops speltoides*), ebből lett a kétsoros (diploid) alakorbúza. A vad tönke hasonló módon kereszteződött a vadkecskefűvel; ebből alakult ki a vad tönkebúza, amely már tetraploid, négysoros lett, ezt háziasították tönkebúzára. Ez a háziasított tönkebúza természetes módon kereszteződött egy másik vadkecskefű fajttal (*Aegilops tauschii*), melyből a négysoros még toklászos dúrumbúza keletkezett, de a kereszteződésből háziasították a tönkölybúzát, melyet tovább nemesítve létrehozták a hatsoros kenyérbúza és a bunkósfejú változatokat. A dúrum-, a kenyér- és a bunkósfejú búza már hatsoros tar változatok voltak. A háziasítás folyamatában résztvettek az istenek is.

„Enlil az árpát egybegyűjtötte,
a hegységben halomba rakta;...
Majd a hegység bejáratát, mintegy kapuval elzárta...”

Enlil isten (EN.LIL: a „Lég Ura”) tehát kísérletezett gabonatermesztéssel; „*kapuval elzárta*” vagyis meg akarta akadályozni a már nemesített fajta visszavadulását. Az istenek figyelték Enlil tevékenységét, Ninazu és **Ninmada** azon tanakodtak, hogy a gabonát le kellene hozni a síkságra, hogy táplálékul szolgáljon a „*fűvet evő*” embereknek. Nehezen szánták rá magukat az akcióra, mert félték Enlil haragjától.

„...hozzuk le onnan, a hegységből az árpát,
hozzuk le ide, az Országba a tápláló gabonát”.

A *sumer irodalom kistükre*: 5.[Hogyan jött a gabona Sumerbe?] Ford. Komoróczy Géza.

A KÖZEL-KELET KORAI KULTÚRÁI, KULTURÁLIS KÖZPONTJAI

Az első, a palesztinai **Kebara-korszak** i. e. 18 000 és 11 000 közötti időre teszik.

A települések még nem állandók. Köralakú, padlózatukkal a földfelszín alá mélyített kunyhókban laktak. Örlőköveket, kő sarlópengéket használtak; a magvak héját pörköléssel távolítják el. Még nem kezdődött el a gabonafélék, vadállatok háziasítása. A Közel-Keleten ekkor még előfordult az orrszarvú, strucc, elefánt, antilop (stb.). A nagyfokú erdőirtással aztán ezek nagy része a nagytestű szarvasokkal együtt rövidesen kipusztult.

A **Natúf-kultúra** (Natuf a barlang neve) következik, kora i. e. 11 000–9300-ig tart. A kis falutelepülések kezdenek állandókká válni, a földművelésre való áttérés legfontosabb feltétele a letelepedettség. Már termesztik a háziasított kétsoros toklászos árpát; főzeléknövényekkel teszik változatosabbá étrendjüket, termelnek lencsét, borsót, csicseriborsót. Fogyasztják a vad alakor búzát; gazella nyájakat tartanak, fontos élelemforrás volt az onager (fél/vadszamár) húsának fogyasztása; – halásznak, vadásznak, gyűjtögetnek továbbra is.

Kerek kunyhóikat kezdik felváltani a többszobás négyszögletes házak, a falakat vakolják, és „freskókkal” díszítik. Találtak öt gyengén kiégetett cserépedényt. Miután ezek törékenyek, porózusak voltak, egy időre abbamaradt a cserépedények készítése. Korai falvak: Karim-Sahir, Zámi-Csemi-Sanidár (itt a juhot 9000 k. háziasítják), Mlefaat, Mureibit, Beida, Ali-Kos (stb.).

Az i. e. 9300-tól 8500-ig tartó **proto-neolitikum** (kerámia-előtti; PPN, azaz Pre-Pottery Neolithic) legjelentősebb települése **Jerihó** volt a Jordán-völgyben, az Ain-esz-Szultán nevű bővizű forrás mellett (a várost Kathleen Kenyon tárta fel). Teller-szerűen építkeztek, 25 településréteget tudtak megkülönböztetni. A város 200 méterrel a tengerszint alatt épült; kőfal védte, mely még ma is 6–7 méter magas, áll, nyugati oldalán közvetlenül a fal mellett egy 9 méter magas és 9 méter átmérőjű kőtorony épült, belül csigalépcsővel, tetején tárolásra alkalmas üregekkel. A fal külső oldalán 8 méter széles árok futott körbe. Jerihóban is köralakú házakban laktak, átmérőjük általában 5 méter volt, bejárata előtt *tornác* állt. Ami előrelépésnek számít: itt a házakat már *napon szárított vályogtéglából* építették, találtak *vályogvető deszka-formákat*; kötésül *agyaghabarcsot* használtak. A városnak 2000–3000 lakosa lehetett; élénk, nagytávolságú cserekereskedelmet is folytatnak.

I. e. 7000 előtt elnéptelenedett a város, valószínű egy nagyobb árvíz miatt, mert víz-okozta erózió nyomait találták a falakon. Majd újra benépesült, de egy új nép jelent meg honfoglalóként, valószínű északkelet, Mezopotámia felől érkeztek. Már nem kerek, hanem négyszögletes házakat építettek, melyek zárt udvart vettek körül. A padlózatot gipszszel kenték be, majd lefestették. Találtak egy rituális rendeltetésű épületet egy faragott kő oszloppal. Temetkezésnél a halott koponyáját külön temették el, a csontokra agyagból, gipszből maszkot készítettek, a szemgödörbe kauri-kagyló héjat illesztettek.

Földműveléssel foglalkoztak, termesztették a kétsoros árpát, és a kecskét már háziasították.

Az i. e. 8500–7000 közötti idő még mindig **akeramikus neolitikumnak** számít, bár későbbi szakaszában már megjelenik a *kézzel formázott, kiégetett kerámia*. Gyapjúból, *lenből* szönek, fonnak. Szobrokat készítenek: nád vázra férfi, női alakokat; agyagból madarakat és különböző állatokat. Kelet felé haladva egyre több lesz a bika-ábrázolás, főleg Anatólia délkeleti részén, a térség központi városában, **Çatal-Hüyük**-ben („Villadomb”; a „hüyük” jelentése: ásatási domb).

A város fénykora i. e. 6850–6300 közötti időre esik; lakossága 5000–6000 körüli volt; 15 településréteget tártak fel. Çatal-Hüyük-től nyugatra feküdt *Szubarda* település, ahol nyilván szubar/kusok éltek nagy többségben. Szubardában és a környező települések házfalain számos körbefűjt kéz-ábrázolást találtak.

1. Cseráptálak egyenlőszárú kereszt-ábrázolásokkal (Bíró József: *A szabir-magyarok őstörténete*).
2. Az Ariana-bírodalom a. e. III-I évezred közötti (Történelmi Atlasz).
3. Szem-idolok álarcos istenekkel, a hármashalom stilizált nagy M jelével Tell-Brák-ból (Michael Roaf: *A mezopotámiai világ atlasza*).
4–5–6–7. Čatal Hüyük: az összeépült lakóházak. – 5. Szülő istennő, hasán és térdein Torma Zsófia fedezte fel a hármashalom szimbólumát; a trón két oldalán az őrt álló párdücsök két-két lába és leelőgása nagy M jelet formál (itt nem látható). – 6. Szentélyi bika-ábrázolással és bika-jelképpel. – 7. Szertartási célokra használt kovakő tőr (*Új Képes Történelem, Ősi kultúrák*; – David Oates: *A civilizáció hajnala*).
8–9. Vadkecskék, százlábúak, szvasztika rajza. – 9. Cserépedény cik-cakk mintával, mindkét edény Csoga-Mamiból (D. Oates).
10. Arcos edény istennői arccal. Minden részletében szimbolikus: cik-cakk minta, a 3-as szám hangsúlyozása, háromszög, magvak. A szem alatti szépségcsíkok, valamint az összeérő szemöldök a kor szépségideáljának jellemzői. (D. Oates).

Egyedi volt a város építkezési stílusa, valószínű védelmi szempontból a lakóházak összeépültek, az egyik lakás falai azonosak voltak a körülötte lévő lakások falaival. Egy lakás két helyiségből állt, egy nagyobb szobából és egy konyhából, mely kamra is volt egyben. A lapos tetőkön közlekedtek létrák segítségével. A tetők különböző szinten álltak, az ablaknyílásokat közvetlenül a tetők alatt vágták. Egy-egy telket kihagytak szemét-lerakónak. A lakószobák padlózatára hosszú padkákat készítettek, nappal ültek, éjjel aludtak rajtuk.

Vidéki birtokaikon művelték földjeiket, gyümölcsöskertjeiket, termelték főzeléknövényeiket; ők már a szarvasmarhát is háziasították. Kőből, alabástromból is készültek edények, dísz tárgyak; nádból, gyékényből, sásból kosarakat fontak, belülről bitumennel szigetelték. Mész és hamu keverékéből készültek a „fehér” edények, szobrok. Edényeikre sámáni mintakincset karcoltak; vagy 50-féle szerszámot használtak.

A Mediterráneum bikakultusza valószínű atlanti eredetű, és korban megelőzte a Bika korát, mely i. e. 4518-ban kezdődött (soha nem a megadott évszámok szerint indulnak a korszakok, mert az előző belenyúlik a következőbe, amikor az már előre érezteti hatását). Atlantiszón nagy ünnepek alkalmából bikát áldoztak. A kultusz kelet felé haladva végigvonul Ibérián, a Szaharán, Etrurián, Cipruson, Fönicián, Ugariton, Mükénén, Krétán, Ó-Egyiptomon, Szírián, Anatólián, Mezopotámián, Elámon, Iránon, Sábán, Arábián egészen Indiáig. Gyakori a bikafej-lárvákon a két szem közötti rombusz ábra.

A bika- és tehénzarvak a Holdat szimbolizálják. A Bika Föld-típusú jegy, mint a Szűz, és a **matriarchátust** képviseli az istennőkkel. **Szülő istennőket** ábrázoló szobrokat tártak fel, trónusukat párdúcok, leopárdok őrizték két oldalról.

Halottaikat zsugorított pózba helyezve (a halál beállta előtt összekötötték tagjaikat) először kitették a szabad ég alá (keselyű-ábrázolások), majd lakásaik padlózata alá temették vörös okkerrel bekenve. A férfiak mellé mellékletként töröket, buzogányokat, pecsénymókat helyeztek (de nem találtak agyagba nyomott pecsétet). A nők mellé rézgyűrűket, obszidiánból csiszolt *tükröket*, kis dobozokban szépítőszereket. A rezet és obszidiánt innen, Anatóliából, a hegyekből szerezték be. Találtak *ólomtárgyakat* is. Az ólom, réz-tárgyakat még hideg kalapálással készítették.

A neolitikum legismertebb településeinek egyike **Jarmo** (Dzsarmó); kialakulását Braidwood i. e. 6750-től állapította meg. A feltárt 15 településréteg felső 5 sávjában találták meg a kézzel formázott, kiégetett agyagedényeket. Alatta a 10 szint leletanyaga hűen követte a növény- és állat-háziasítás fázisait; itt a sertésig jutottak.

Négyszögletes, több szobából álló lakásaikat vert agyagból („tauf”) készítik, a falakat kő rétegre alapozzák, az épületek zárt udvart vesznek körül. A lakószobák padlózata döngölt agyagból készül, *gyékényszőnyegeiket*, mint fekvő alkalmatosságokat erre terítik le éjszakára. Búbos kemencéket használnak magpörköléshez, és később az agyagedények kiégetéséhez. A kemencéket lakásaikban *kéményekkel* építik; raknak tűzhelyeket is.

Itt készítenek először nagyméretű *hombárokat*, melyek használata széles körben elterjed a Kárpát-medencétől Közép-Ázsiáig. Eszközeik hasonlóak a Çatalban készütekre; mészkből *vázákat* is faragnak. Az edények oldalán gyakran látunk dombormű-szerűen kiemelkedő *agyag figurákat*, főleg állat-alakokat; díszítésként szeretik alkalmazni a geometrikus és halszálla mintázatot. Megjelennek a kőből, agyagból formázott női szobrok, istennőket mintázva; egy ősi **anyagjogú, matriarchális** szemléletű korszak alkotásaiként.

Rendkívül fejlett volt *szöves-technikájuk*: alkalmazták a „ritkított csavarású”, a „szoros csavarású” módot, vagy a hagyományos „sáv”-szövést (M. Roaf). *Az a nép, mely ilyen szinten tudott szőni, annak azt már régóta kellett gyakorolnia!* Temetkezésnél főleg gyerekek esetében agyag koporsókat is alkalmaznak, melyek először még inkább korsó-szerűek. Halottaikat túlnyomóan lakásuk padlózata alá temetik.

A kultúra szépen terjeszkedik déli irányban a Tigris keleti mellékfolyójáig, a Kerkáig (Zalában ma is van Kerka folyó).

A Hasszúna–Szamarra kultúra – Hasszúna kezdetét i. e. 6500-ban, Szamarráét 6000-ben állapították meg.

Hasszúna az első igazi földműves település, még az esőzéssel zónába esett. A Tigris és a Felső-Zab összefolyásánál feküdt, növénytermesztés, állattartás szempontjából rendkívül ideális helyen. Építkezési stílusa megegyezik Dzsarmóéval. Ahogy a következő generációk mindig felnőttek, a központi udvar körben beépült. Az udvaron állt a tűzhely, kemence, gabonaverem, később a *kerekeskút*, ide kerültek a félig földbe ásott gabonát tároló hatalmas *hombárok*. Egy helységet elkülönítettek személerakásra. Voltak agyagkitermelő gödreik, ha kimerültek, szintén személerakónak használták.

Erre az időre már nagyjából megtörtént a növények, állatok háziasítása; sok főzeléket is fogyasztottak, közöttük szerepel a lencse, keserűbüköny, csicseriborsó, borsó, elvéve szó esik a kölesről is (azt eredetileg talán a kínaiak háziasították).

Fonáshoz *orsót* használtak; nekik is voltak pecsénymóik, nyakban, ékszerként viselték. Ékszerkészítésnél már *türkizt*, *hegyikristályt* alkalmaztak, és *olvasztották a rezet*. Az agyagedények kiégetéséhez egyre nagyobb kemencéket használtak.

A mezőgazdaságban a többlettermelés elősegítette a teljes munkaidős *kézműves ipar* kialakulását, a *művészetek* fejlődését.

A **Szamarra-kerámia** óriási fejlődést mutatott; főleg barna és törtfehér színnel dolgoztak. A kerámia tárgyakon már az életből vett jelenetek láthatóak: halászó madár, hűsölő állat, hátuk mögött megelevenedik a festői *hátter* folyóparttal, nádassal, kunyhókkal, pálmákkal. Megjelenik az *arképp-ábrázolás*, ahol a sok szimbolikus részlet mellett kiemelik a női ideál jellegzetes vonásait is (összeérő szemöldök). E kultúrában ábrázolják először az emberi alakot *mozgás, forgás, tánc* közben.

Szamarrában, miután Közép-Mezopotámia térségében feküdt, már alig esett eső. A termesztett gabonafélék ugyanazok, mint Hasszúnában, és len is termett. A len eddig is külön öntözést igényelt, de a gabona- és zöldség-termesztéshez is több vízre volt szükség. Szamarra térségében Mandaliban, Csoga-Mamiban építik az első, nagy távolságokat átfogó *öntöző csatornarendszert* i. e. 6000–5800 körül, ettől a régiótól délre a földművelés csakis öntözéssel volt lehetséges.

Csoga-Mami jelentős település volt Szamarrától kissé délebbre és keletre, közel a Tigris keleti mellékfolyójához, a Diyala-hoz. A térség további nagyobb települései: Tell-esz-Szawwán (közel Szamarrához), Tell-Madhur.

Csoga-Mamiban napon szárított hosszú szivaralakú vályogtéglaiból építkeztek sajátos módon, egyik sort a fal síkjával párhuzamosan rakták, a következőt arra merőlegesen, agyaghabarcs kötötte össze a téglákat. A város egyik bejáratát *örtorony* védte. A lakóházak itt is tell-szerűen épültek; 2–3 szobások voltak, falait *támpillérek* erősítették.

A IV. évezredtől már vetőekét használtak. Utolsóként a szarvasmarhát háziasították.

A település nevében a „Mami” szó az Anyaistennő, Ninhurszag egyik mellékneve. Észak- és Közép-Mezopotámia nagyon erősen matriarchális hitvilágú, istennő-tiszteelő volt, a kultusz központja a térségben Szamarra (SA, MA).

David Oates ásat a területen feleségével együtt. Nagy elragadtatással nyilatkoznak a lelőhely kapcsán, rendkívül fejlettnak találják a kultúrát az akkori viszonyokhoz képest, de megjegyzik: „a régészeti leletek még csak nem is sejtetik e népcsoport eredetét” (A civilizáció hajnala). Csoga-Mami kialakulása távoli őskorba vezethet vissza, mert itt is találtak történelem előtti, már inkább emberre hasonlító kis terakotta szobrokat, melyek részben még gyíkszerűek, de mint anyák már szoptatják gyermekeiket (tehát nem tojásrakó sauruszok).

Tell-esz-Szawwán kialakulásának idejét i. e. 6300-ra teszik. Találtak egy nagyobb épületet, melyet templomnak véltek a régészek a sok kis Anyaistennőt ábrázoló szobor miatt. Az első időkben akár 150–200 m²-es alapterületű lakóházakat is építettek olykor 15 szobával. A belső tér három részre oszlott: egyik része volt a férfiaké, másik a nőké, a középső sávban volt a tűzhely, kemence; itt étkeztek és beszéltek meg a közös teendőket. Ezzel megjelenik a *hármasszoros tagolás*, mely alapja lesz a későbbi déli templomok építkezési modelljének, de ilyen templom már itt északon, Tell-Brákban is épült! Általában napon szárított vályogtéglából építkeztek. Tell-Madhurban is épültek nagyméretű három-osztatú lakóházak. A zsugorított testhelyzetben eltemetett halottak arcát vörös okker festékkel kenték be. Mellékletként csodálatosan szépen faragott alabástrom tárgyakat, ékszereket helyeztek a sírba.

Yarim-Tepe kezdete megegyezik Szawwán korával. Hasszúnától északra épült, szintén a Tigris partján. Ismert volt a *réz- és ólom-öntés technológiája*. Kapa-ként használt mezőgazdasági eszközt találtak. A *kötözött kapa* uralkodói attribútum volt. A kapa fejét kötözték hozzá a nyélhez keresztbe-vezetett bőrcsíkokkal. Pecsételőket itt már funkciójuknak megfelelően használták, például kerámia edényeiket *fazekas-jelkkel azonosították*. Korábbi lakóházaik kerek alaprajzúak voltak.

A Halaf-kultúra

A város az Eufrátesz egyik északnyugati mellékfolyója, a Hábur partján épült. Kezdetéről M. Roaf így vélekedett: „I. e. 6000 táján a Hasszúnát felváltotta a Halaf-kultúra, 6000 éven át virágzott”. A feltárást Sir Max E. L. Mallowan vezette.

A Halaf-kerámia színei főleg a vörös, fehér, fekete, mely Atlantisz hagyatéka lehetett. E három szín lesz a déli nagyváros, Uruk templomainál a *szögmozaik* díszítés kizárólagos szín-együttese; valamint a *ziqqurátuk* alsó három teraszának a színe.

A művészi kivitelezésű cserépedények óriási számban kerültek felszínre. (Nagy részük ma a berlini Tell-Halaf Múzeum anyagát gazdagítja.) Itt jelenik meg először a kerámiákon az *egyenlőszárú kereszt*, az istenek jele, valamint a *fokos*. A fokos a turáni népek hatalmi jelképe/attribútuma, nem utolsó sorban feyvere.

Az Anyaistennőt ábrázoló szobrokon „segítőként” megjelennek a galambok (később az ősi Boldogasszony jelképei lesznek). Halaf térsége a „Termékeny-félhold” zónájába esett, tehát a földművelés esőzéssel volt. Halaf házaik kerek alapformát mutattak, belül több szobásra tagolták a közfalak; itt kőből is épültek házak. Alapnépessége az arab invázióig turáni maradt.

A Halaf-kultúra egyik jelentős települése **Tell-Brák**. Titokzatos volt a város leletanyaga, ugyanis egyik korábbi rétegéből, itt az i. e.-i IV. évezredi Szem-templomból ezrével kerültek elő 2–11 cm-es kis „szem-idolok”, melyek főleg istennői alakokat mintáztak, gyakran gyermekkel karjukon. A titokzatosságot fokozta, hogy maszkot viseltek arcukon; és ami szenzációs, elől a „ruházatukon” ott van a Kárpát-medence hármashalom szimbóluma, a *stilizált nagy M-jel*! Ami rendkívül figyelemreméltó, a Szem-templom építészeti stílusa megegyezik a későbbi déli nagyvárosok *három-osztatú építkezésével*.

Itt is előfordul az uruki találmány, a szögmozaik. A díszítésmód jellemzője volt, hogy csak geometrikus mintázat kialakítását tette lehetővé. Olykor *rozettákat*, virágokat formáznak (a rozetta isteni attribútum volt, melyet az istenek csuklójukon viseltek, mint ahogy ma viseljük a karórát). Hogy követni tudják a három alapszínt, a rozetta szirmait vörös mészke, fehér márvány és fekete pala kombinációjából állították össze. Oltárok díszítésénél nemesfémeket színes kővel kombináltak.

Tepe-Gawrában feltártak egy nagyméretű körházat, mely erődítés jellegű vastag fallal volt körülvéve, feltételezték, hogy közigazgatási épület lehetett. A felső rétegekből gazdag leletanyag került felszínre: *arany, elektron, lazurkő, elefántcsont* tárgyak; egyik sírból például 200 aranytárgy és 450 lazurkő gyöngyszem. A gazdagságnak ez az előzmény nélküli megjelenése ellentétben állt az eddigi korok temetkezési szokásaival, egyszerű tárgyaival. Két oka lehetett, vagy új jelenségeként elkezdődött a társadalom gyors rétegződése Gawrában, vagy inkább egy máshonnan érkező nép települt be, például Közép-Ázsiából a „gazdag hunok”, azaz kusok.

A Halaf-kultúrához tartozott **ARPACSIJE**. A település Észak-Mezopotámiában a Tigris és Felső-Zab közén feküdt, közelebb a Tigris-folyóhoz, melybe a Zab-folyók torkollottak. A várost régi térképeken Arpachyah, Arphaxad néven jelölik. A település Arpacs/Árpád fejedelem tartományának székhelye volt, és fejlett stílusú, gazdag kerámia-anyagából következően a kézművesség központja is. Feltételezik, hogy már használták a *lábbal hajtott gyorsfordulatú fazekaskorongot*.

Elsőként itt találkoztak a régészek kör-alakú, *kupolás, boltozatos tetővel* épített házakat (mint a később máshol is előforduló „tholosz” építmények), falai néha elérték a 2–2,5 méter vastagságot és alapjuk a 10 méteres átmérőt. Egy-egy ilyen nagyobb épület valószínű templom vagy a fejedelem háza lehetett, mert egyikükben számtalan anyaistennő szobrot tártak fel, egy másik tele volt remekművű kerámiával, ékszerrel; utóbbi kincstár és közigazgatási épület lehetett. A kerek házrészek összeépültek egy hosszú téglalap alapú épülettel.

A félgömb alakú ház a *felkelő Napot* szimbolizálta (népeink a felkelő Napban tisztelték istenüket). Arpacs/Árpád i. e. 3900 körül itt alapított fejedelemséget a „tulajdonképpen magyarokkal”. UTU Napisten harmadik fia volt (Encyclopaedia Biblica; Dictionnaire de la Bible; – Bíró J.: *A szabir-magyarok őstörténete*). Arpacs anyja földi nő lehetett, feltehetően AR.AN néven („Égi AR”). Származását tekintve az AR-ok népe jöhet számításba, mert a **matriarchátus idején az öröklés anyai ágon történt**, így kaphatta a fejedelem az AR.PAD nevet, az **AR nép fölötti fejedelmi méltóságot és uralkodói jogot**.

Arthur Ungnad: *Subartu* című könyvében írja: *A szabirok, akik a szomszéd népektől faji, nyelvi, kulturális és politikai fejlődésben kiváltak, nem csak Mezopotámia őslakosságát képezték, hanem nyugat felé a Földközi-tengerig, befelé Kappadokiáig és kelet felé legalább a perzsa határig nyúló területeket is. Északon még Örményországot is be kell vonnunk ebbe a körbe*” (közli Bíró József). Hát ez csodálatosan szép! Hogy egy óriási tudással felvértezett idegen, egy német tudós ismerteti, és beszél *helyettünk is* az ősi magyarság megrendítően dicsőséges nagyságáról.

Ungnad jól sorolta fel a térség területeit, melyek tehát kezdődtek a Földközi-tenger keleti partvonalánál észak felé tartva Palesztina, a „civilizáció bölcsőjének” számító szír, **arámi** területeken, Mezopotámián keresztül kelet felé haladva, de még ki kell egészítenünk további területekkel: a Zagroszon túl hozzá kell adnunk Mada, Média tartományokat, attól délre az ősi Persist, és még ettől is keletebbre Chorezm, Sogdiana tartományokat egészen a Hindu-Kus hegységig terjedően; tehát a Földközi-tengertől a Hindu-Kusig! – Nos, ez a terület képezte i. e. III–I. évezred között pár évezreden keresztül az óriási **ARIANA birodalmat**. (ARi.AN.A: az Égi Arik földje; – Megtalálható a *Történelmi Atlasz*, 1966-os kiadásában). Ezért írt Ipolyi Arnold **közös ARIAI korszakról**.

Hogy Arpacs anyja Aran volt, azt az *Arvisura* közli; Árpád származását Armagurig vezeti vissza. Armagur király egyik fia Buda fejedelem, és az ő lánya volt Aran, aki tehát Árpád anyja lehetett, „*atyja Ős-Ten*” (Isten; – *Arvisura*). A Buda név gyakran társult az AR-hoz, jelezve, hogy a Budá-k magyarok voltak. Mint például Arbuda (AR.BUDA, város Pandzsábban); vagy a jugarok hét törzsének egyike Buda-Magar (The Times Atlasz Világtörténelem; – Kiszely István: *A magyarok eredete és ősi kultúrája*).

Az AR.PA/AR.PAD név szavainak értelmezése:

- L. 306. **ÁR**: pusztító földrengés, ár, áradat;
tanittu: dicsőítés, magasztalás; dicsőség, boldogság, hírnév, dicsfény, glória, fénykoszorú;
(máshol megjegyeztük, hogy a fénykoszorú isteni eredetű magas rezgésszintű tudati kisugárzás);
L. 451. **AR**: fénylik, ragyog, csillog, feltűnik (képele egy ötágú csillag, az ősi kultúrákban a tudás jele);
DS. 17. **AR**: dicsőség, méltóság;
L. 295. **PA**, kappu: védőszárm, oltalom;
Gadd 89. **PA**: fő, fej; vezér;
L. 450. **PÁD**: elmond, előad;
zakâru, zikru: elnevez, kijelöl, megnevez, hív, nevet ad; kijelentés, név;
Del. 73. **PAD**: kiválasztott, felmagasztalt.

Az AR.PA értelmezése: a ragyogva feltűnő, dicsőséges AR nép feje, oltalmazója;

az AR.PAD jelentése: az AR nép trónra emelt felkentje, kiválasztottja.

A SA, SU, MA, MADA, AR, ARI SZAVAK ELŐFORDULÁSA A KÖZEL-KELET TÉRSÉGÉBEN

A Kárpátok földrajzi névben alapszó az AR.PA, az Árpád név, de egyben „sumer” szó is, jelentése:

- L. 79. ^{kárpát} namtaru: edény, váza, kehely, szent edény. (Az akkád kortól a sumer szavak végére „u” hangzó került.)
Arad Nanna a III. Ur-i Dinasztia negyedik királya; az Arad-ot nem kell magyaráznunk, négy Arad nevű város volt Palesztinában. Enzu (ENZU/NANNA/Szin; EN.ZU: a „Tudás Ura”; NANNA: a Hold, a Holdisten neve), csillagképe az Ikrek. Arad Nanna magát a subir/szabir népek kormányzójának nevezte.

Egy Bogházköy hettita szövegben írják: „*Madatina Armani királya*”. – A Párthus-föld neve eredetileg: Aria, népe ari;
Aratta, az Iráni-fennsík ős tartománya; – Artaxata azonos volt Armavir várossal az Araxes/Araksz-folyó partján.
Arrapcsa/Arrapha, település az Alsó-Zabtól délre; – Arbéla a Zab-folyók között feküdt; tartomány is volt ezen a néven.
AR.BA/arba.ilu isten; az átlagos testmagasság négyszeresét jelentette, L. 124. TATTAB(-BA): négyszeres; az „ilu” vall isteni mivoltára. Nagy építető istenség volt. Arbéla AR.BA városa volt, de az istenségnek Palesztinában is volt városa: Kirjáth-Arba. A név több helyen előfordul, például Arba-folyó Etiópiában; Arba-Jahari város Kenyában (stb.);

Arsamias, az Eufrátesz egyik felső mellékfolyója; – AR.SA a név eleje a magyarokra utal; AS: az asszák, szegről-végről rokonaink voltak a harcos fajtából, ők lettek Asszíria ősnépe.

Urartu (TU: az UR, AR nép létesítménye) tartomány és királyság Mezopotámiától északra;
Artvin, Ardeşen, Ve-Ardisir; – Madhur, Mandali, Matára Közép-Mezopotámiában; – Ardabil város a Kaszpi-tó partján;
Arbelitisz, a Van-, Urmia-tavak, valamint Harrán, Ninive és Arbéla térségének neve; i. e. 336–30 között neve Athura, ahova a süllyedő Atura népe menekült.

Supa, Tuarasi, Armarili tartományok szintén északon, Urartu térségében;
Arali tartomány a Hábur-folyóval összefüggésben; – Armanum, Arakhtu a Cédus-hegység nyugati oldalán;
Urkis és Urfa/Edessa városok Subartuban, valószínű Urkis volt Subartu fővárosa.
A Subartu név változott, többféleképpen nevezték egyik későbbi neve Subria, és még későbbi Arma (AR.MA) lett. Ekkor még áll az ARPAD királyság Aleppo közelében.

Legbeszédesebb az Ararát név, melyben az AR kétszer is előfordul. – Örményország eredeti neve Armania.
Arpa-çsay város és folyó, a folyó az Arax-ba torkollott; – Arzawa tartomány Anatóliában; korábban esetleg Arsawa;
SA.MA királyság, Enki volt a védőistene; szintén Észak-Mezopotámiában. A névvel többször (hétszer) találkozunk a különböző tartományokban.

Mada, Média tartományokat említettem, egy méd király neve Arphaxad, a szkítáknál volt egy Arpaxis nevű törzs.

A szabirokról írja Kádár István: „*Valószínű, hogy ők Mezopotámia őslakosai.*”

ÚJKÖKORI KULTÚRÁK KIALAKULÁSA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Körös-Starčevo kultúra

Kora C₁₄ –es természettudományos kormeghatározás szerint i. e. 5140–4450;

régészeti módszerek szerinti megállapított időpontja i. e. 4000–3200-ig tart. Nem volt dunántúli megfelelője.

Kalicz Nándor írja: „*Kelet-Magyarországra a mediterrán területeken otthonos, fejlett talajváltó gazdálkodás a jellemző, s ennek alapján létrejövő tell települési forma... Nyugat-Magyarországra a külterjesebb – irtásos-égetéses – földműves életmód a jellemző, ami együtt járt a föld termőerejének kimerülése esetén a gyakoribb lakóhelyváltogatással. Ezen a területen a mediterrán hatások gyengébben érvényesültek*”.

A medence „nyugati felén kialakult újkőkori kultúra települési és gazdálkodási módja a közép-európai földműves közösségek nagy egységének részeként fejlődött” (Agyag istenek).

A Kárpát-medence Dunától keletre eső része, valamint ennek a területnek déli irányban terjedő szakasza tehát az anatóliai, mezopotámiai kultúrkörbe tartozott. A Mezopotámiában használt, kerek „guffá”-khoz hasonló csónakokat használtak itt is, nálunk bödön-hajóknak nevezték. Ezeken a pörgő, forgó szerkezeteken átevezni az erős sodrású vízen a folyó túlsópartjára szinte lehetetlen vállalkozás lett volna a korai időkben. Később aztán csak áteveztek a túlpartra, valószínű nagyobb és másféle járművekkel, és időközben talán a folyók is csendesedtek.

Tell építkezésnél a tönkrement házat teljesen lebontották, anyagát elegyengették a talajon, majd erre építették fel az új házat. Nagyon praktikus megoldás volt, mert a könnyen vizesedő talajon a házak ez által egyre inkább kiemelkedtek. Több ház alkotott egy települést; a falvak folyók, patakok közelségében létesültek.

A házak kiscsaládi méretűek voltak általában 20 m²-es alapterülettel, sátozott tetőzetük a földre támaszkodott. Gerendavázak voltak, az oldalgerendákat vesszővel fonták be, majd az egész házat kívül-belül letapasztották. Az oromzatra bajelhárítás végett agyagból készített állatkoponya-utánzatot helyeztek. A ház a földfelszín alá mélyített volt (minél mélyebbre megyünk, annál melegebb a talaj), padlózatát fával, náddal szigetelték. Éjszakára leterítették gyékény-szőnyegeiket, ezeken aludtak.

Középen volt a vert agyagból készített letapasztott tűzhely, a kemence, utóbbi tartós meleget biztosított, télen a gyerekek ennek padkáján aludtak. Kinn, a ház előtt is volt tűzhely és kemence, egész nyarukat kint töltötték, csak aludni mentek be a házba. Hátról volt egy fészter az állatoknak, sok helyen a férfiak a fészterben aludtak. Itt, hátról volt a verem és a félig földbe ásott gabonatarló hombár. A nagyméretű tároló edényeket kezdik igényesen díszíteni, ezeket már lakáson belül tartják.

A földművelésre, állattartásra való áttérés déli, fejlettebb módszere sokat segíthetett az itthoniaknak; látogatásaik alkalmával nemesített magvakat is hozhattak magukkal. A földművelés, állattartás mellett folytatták a halászatot, vadászatot is, így már változatosabb lett étrendjük. Voltak szarvasagancsba illesztett sarlóik, őrlőkövek, mozsaraik (stb.), mint a délieknek.

Hitviláguk középpontjában az Anyaistennő állt, tiszteletére kis házi oltárokat állítottak a ház fő helyén, a bejárattal szemben hátról a falnál. A kis medencés oltárok állatfejeket utánzó lábakon álltak.

Halottaikat házaik környezetében temették el, arra viszont ügyeltek, hogy oda ne kerüljenek épületek. A zsugorított testhelyzetű temetkezést – vörös okkerrel bekenve az arcot –, valamint a hamvasztásos temetkezést egyaránt alkalmazták. Ez utóbbi módszerrel a hunok éltek. A megmaradt csontokat és hamvakat összegyűjtötték, és egy erre az alkalomra készített, istennőt formázó, kiégetett (kb. 10 cm magas) urnában, ún. „Vénusz”-ban, a régiek nyelvén: „rátó”-ban helyezték el, és ezt is az oltáron őrizgették az istennőkkel együtt.

Társadalmi berendezésük **„nagycsaládokra épülő nemzetségi társadalom volt, matriarchális alapon nyugodott, a leszármazást az anya révén tartották számon**. Viszont a hétköznapi életben egyenrangú társak voltak férj és feleség; a sírleletek is erről tanúskodnak: egyforma számú és „értékű” mellékletet, például ékszert, háztartási eszközt, edényt – benne étellel – helyeztek el a holttestek mellett.

Szigorú, tiszta erkölcsű belső törvények irányították életüket. Félig-meddig még vagyonközösségben éltek.

A tell építkezési forma együtt járt az állandó letelepedéssel, ez pedig kedvezett a kézművesség fejlődésének.

Az agyagból kézzel formázott és kiégetett edényeken domborműves, karcos, festett technikát alkalmaztak. A színek: vörös, mályvaszín, fehér, fekete. Az edények nem voltak túl igényes alkotások, a praktikumot szolgálták. Nagy lapos tálat készítettek lepénysütéshez, ezen kívül bögréket, mélyebb tálat, korsókat, a már említett hombárokat (stb.). Volt csontból faragott lapos kanalak. Déli mintára pecsételőket készítettek geometrikus mintákkal, de mivel nem volt vagyon, melyet ezzel kellett volna hitelesíteni, csak testfestésre vagy nyakba akasztva ékszerként viselték.

Annál igényesebbek voltak a kisplasztikák, itt fontos volt a tartalom, melyet a szimbolika jelképei mögé rejtettek.

Nőket, istennőket megjelenítő szobrok/idolok (keves volt a férfi-ábrázolás), valamint domborműves megoldású állat-ábrák, agyag állat-figurák, liturgikus rendeltetésű tárgyak: mellkorongok sorolhatóak ide.

A nőket végtelenül stilizált alakban ábrázolták, hasonlóan a cró-magnoni Vénuszokhoz. Korán megjelent az istennőt és madarat együtt ábrázoló alkotás. A madár (MAdAR) a népet, etnikumot szimbolizálta, mely nép istennő-tisztelő volt.

Körös-kultúra – Alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája; a képanyagot Kalicz Nándor: *Agyag istenek* című könyvéből vettem.

1. A végtelenül stilizált rajz az istennőt ábrázolja felemelt kezeivel. Bükki kultúra, Borsod-Derékegyháza.

Neolitikus kapa, cik-cakk minta a sámáni pöttyökből, a keresztetző vonalakból kirajzolódó rombusz motívummal; jelentése: Ős Istennő.

2. Magtároló edény kecskével, cik-cakk mintával, (isten)női alakkal, magvakkal. Körös-kultúra, Hódmezővásárhely, Kotac-part.

3–4–5. Fák közt, ligetben megjelenő istennő (ide várták szertartásaik alkalmával), kezeit áldó mozdulatra emeli. A kezdetlegesnek tűnő rajz minden részletében szimbolikus, hangsúlyozza a nő-séget jelentő háromszöget és a 3-as számot. Vondíszes kerámia kultúrája, Szelevény-Vadas, szakálhádi csoport. – 4. Őcsödi Vénusz (rátó); Őcsöd, Kenderes-halom, Szentés. – 5. Dunántúli vonaldíszes kerámia.

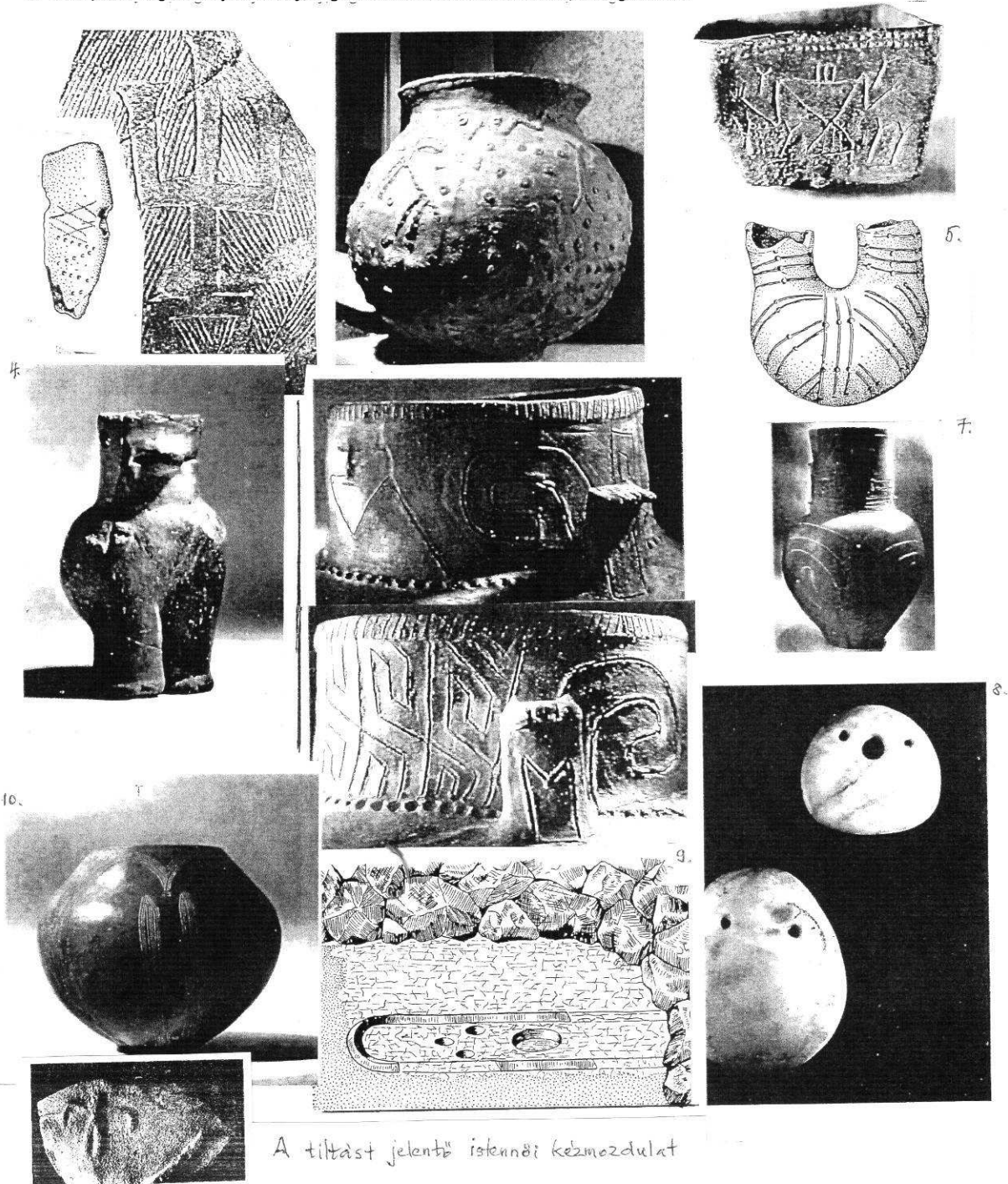
6. Arcos edény, nyakán istennői arccal, különböző rajzolatú spirálisokkal; az edény fogója a felemelt karokat szimbolizálja, rajtuk külön is az M-jelek. Meander, karcolt technika, kevés plasztikus megoldással. Alföldi vonaldíszes edény; Szentes-Ilonapart, szakálhádi csoport.

7. Arcos edény, kár, hogy éppen az „arc” nem látszik a felvételen, pedig ott van a nagy M-jel, az istennői arccal. Az edény alsó része az istennő testét jeleníti meg, testében őrzí a magvakat. A felületet spirális borítja. Szentes-Ilonapart, szakálhádi csoport.

8. Szertartásnál használt korongok tengeri kagylóból csiszolva; méltóságjelvények is lehetnek. Szilvásvár-istállósői barlang.

9. Agyagból készített kis szentély elrejtve egy barlang mélyén. Bükki kultúra, Aggtelek.

10. Vékony falú, magasan fényezett edény, elegáns karcolt mintával. Bükki kultúra, Bodrogkeresztúr.

A tiltást jelentő istennői kézmozdulat

Először csak gyékényből, növényi rostokból szóttek. A szóttek réges-rég szétmállottak, viszont mintázatuk mégis fennmaradt, ugyanis az elkészült nyers agyag edényeket gyékényszőnyegekre rakták le kiégetés előtt, és mintázatuk bele-nyomódott az edények aljába. Az edények oldalán domborműves megoldással állatokat is ábrázoltak: szarvast, juhot, kecskét. A kecske termékenységszimbólum volt, így gyakran ábrázoltak női alakot, kecskét és magvakat együtt egy-egy gabonatarló edény oldalán. Ezzel óhajukat fejezték ki a bő termésre, melyhez szeretett istennőjük törődő segítségét várták.

Kalicz Nándor felfigyelt az istennők különös kéztartásaira: „*legismertebb a könyökből felfelé irányuló kartartás, az úgynevezett oráns póz. Ez lehet az áldás, de a fogadás, védelem kifejezése is. Ennek ellentéte a könyökből lefelé fordított két kar, ami az ellenzés, elutasítás, tiltás mozdulata lehet*”; – ez utóbbi a magtároló edények oldalán jelenthette a gonosz, ártó szellemek elűzését.

Az istennőkhöz ragaszkodó nép évezredekken keresztül őrizte hitét, és bárhová is került, áldásra emelt kezű istennőinek ábrázolásai elárulták, hogy ők, a magyarok éltek ott. Milyen szomorú, hogy a tudományos világnak mennyire nincs tudomása történelem előtti korokba nyúló ősmúltunkról.

Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája

A kultúra kora i. e. 4450–4035; illetve i. e. 3200–2800. Itt már lesz dunántúli változat.

A medence keleti oldalán nem történt változás az életmód, szokások, életkörülmények és lakásépítés terén, legfeljebb pár négyzetméterrel nagyobbak lettek a kiscsaládi házak. A változások más területeken jelentkeztek, például az *edény művesség* kezd stílus, díszítés, mintakincs, forma, festés szerint *különböző régiókra oszlanak*.

Így alakul ki a dunántúli, az alföldi, a bükki, a szakálhádi-csoport kultúrája, valamint a bánáti (Vinča-) kultúra. Tájegységeken belül egységes a forma, színezés, díszítés; de mindez nem törvényszerűen merev, van lehetősége a kézműves mesternek, hogy tehetségét, fantáziáját kiélje, és a kötöttségeken belül is egyedit alkosson.

Obszidiánból, kovaközből kezdenek nagy tételekben eszközöket készíteni, vagy magkőként hasznosítják a cserekereskedelemben. Boldogkőváralján találtak egy nagyméretű edényt, benne szállításra kész 500 kovakő pengével. Az obszidiánt Tokaj környékéről nyerik. Az alföldi edények, gyékényszőnyegek szépségének híre elterjed, keresett cikkek lesznek a cserekereskedelemben.

Feltehetően lassan itt is kezdenek főzeléknövényeket, olajos magvakat fogyasztani. A Közel-Keleten a lent i. e. 4000 elejétől már termesztik, nálunk későbbi időtől; de ettől kezdve már gypjából, lenből fonnak, szőnek.

Részben népközi jelképeket használtak, melyek nemzetközi viszonylatban már nem újak, például a szakrális 3-as szám; a háromszög (GEME, MÍ: nő, asszony); a spirál; a cik-cakk minta. Viszont alkottak **új szimbólumokat**, melyek **csak a Kárpát-medence művészetére voltak jellemzőek**: az áldó vagy elutasító **istennői kéztartás**; a „**hármashalom**” fogalma, jelképe és stilizált ábrázolása: a **nagy M-szerű jel**. Továbbá az úgynevezett **arcos edények**, bár rokon területen, a déli Szamarra-kultúrában is előfordultak (SA.MA.ra; eredetileg magyar!).

A hazai kultúra ugyan kapott ösztönzést, kultúr-vívmányokat Mezopotámia felől, mégis a **művészet itt a maga útját járta, és egyedi, újszerű megoldásokat és szimbólumokat hozott létre**.

Egy-egy magtároló arcos edény mintázata összetett jelentéssel bír. Az istennői arc az edény nyakán látható. A legszebb darab talán a Szentes-Jaksorpart (szakálhádi csoport) területén talált edény, melyen ott van a „hármashalom” stilizált jele a nagy M-szerű ábra formájában; ott van a gondviselő istennő arca, aki egy spirál-galaxisból érkezett; az edény két fogója stilizáltan ábrázolja az istennő felemelt áldó karjait, az edény szegélye a rovátkás mintával pedig az istennő koronáját.

Karcolásos, festett, vonaldíszes *meander-technika* (meander = kígyózik, kanyarog). A spirálmotívum mindig az istenségekre vonatkozik, de nem vonatkozott minden istenre! A stilizált M-jel kétféle variációban is megjelenik az edényen hangsúlyozva a „hármashalom” népe eredetét, a spirálisok pedig azt, hogy a nép egy spirálgalaxisból érkezett istennőhöz tartozik. A beavatottak, mágusok hite szerint ugyanis isteneik egy spirál-galaxisból érkeztek. Az edény az istennő alakját szimbolizálja. A mag az életet jelentette az emberek számára, szentség övezte, ezért az istennő védelmére bízta, Aki a „testében” őrizte, így áldott, bőtermő lett termékenységet fokozó ereje által.

A „hármashalom” fogalma valószínű a Nagy-Somlyó, a melléksúcs, a Sóvár és a Kis-Somlyó hármashegyről kapta a nevét. Itt, a környéken volt a Babu Humca, mely név az Anyaistennőre vonatkozott: a „humka” = halom, domb, hegy; Babu/Baba az istennő egyik neve (ebből lett a „bába” szavunk); Ő volt „**A Hegyek Asszonya**”, **Ninhurszág** istennő, akit még az istenek is a Hegyek Úrnőjének neveztek. (Daczó Árpád 115 BABÁ-s nevet számlált össze a térségben.)

Az Istennő további nevei: NIN.MAH: „Magasztos, Legnagyobb Úrnő”; NIN.TU: „Úrnő, ki életet ad”: mint Anyaistennő; MAMA, MAMI, SZUD. Az istennő attribútuma egy **omega-alakú eszköz, a szülőkö, a köldökszínór olló**; melyet „kinevezése” alkalmából kapott Enkitől, testvérétől, a sorsot megszabó, foglalkozásokat kijelölő istentől.

„Nintu, a Hegység Úrnője
a fénylő szülőkövet, hatalma jelét kapta,
a köldöksínór-ollót...
ő az Ország bábája...”

- L. 554. GEME, Mí: nő, asszony;
L. 366. KUR.KUR: táj, vidék, ország; hegyek; országok; együttes olvasata GEME.KUR:KUR.RA:
„A Hegyek Asszonya”; – az istennő másik fontos neve: NIN.HURSAG.
L. 401. HURSAG: felszállás, emelkedés; ^dNIN.HURSAG jelentése: a „Felszállás/emelkedés
Istennője”; (a nagy távolságokat légben közlekedve, repülő eszközökkel tették meg az
Istenek).
L. 365. KUR, MAD: hegy, hegység, táj, föld, vidék; a hármashalom képjele, stilizált szimbóluma.
L. 366. KUR: fénylik, ragyog;
 KUR-KUR: ország, vidék, táj, föld, hegyek, országok.

A Kárpát-medence férfi istensége EN.KI, a MAGUR, aki védőistene volt a magyarságnak az őskor idején. Ő a tudományok, művészetek, a kézművesség Hold-jelképű istensége, a gyógyító varázselemek szerzője. Nincs kizárva, hogy a két istenség nevéből alakult ki valamikor a MAGUR.HURSAG, vagyis a *Magyarország* név. Enki isten jelképe a tulipán (ezért van annyi tulipán-ábrázolás a magyar népművészetben):

- L. 403. ^{mul}SUHUR.MAS ^(ku 6) = Capricornus/Bak csillagkép, Enki egyik csillagképe.

Egy másik képjele Csodaszarvas voltára utal:

- L. 100. DARA.BÁR: szarvas ember; ^dDARA/Enki/Ea, a Szarvas-isten.
DARA.MAH: fenséges, magasztos, hatalmas Szarvas; Ő a „nagy fény hordozója, a
Napnak barátja”, aki szarvain hordozza UTU Napisten lángját.

UTU-t, „a napkelte földjének atyját, ...

a bírót, ki az istenek döntését meghozza, ...

Enki ég, föld Mindenségében szolgálatba állította.” (A sumer irodalom kistüke, 6. Enki és a világrend; ford. Komoróczy Géza.)

Az alföldi vonaldíszes kultúra népe észak felé terjeszkedett, vagy inkább menekült, sokan a hegyek között találtak új otthonra. Az agresszívan nyomuló kusok elől menekültek.

A szorongattatás, menekülés, kilátástalanság, félelem az alföldi kultúra népét földönfutóvá tehetette ugyan, de a kultúra mégis egy csodálatos művészetet hozott létre, a korszak legfejlettebb kézművességét, a **bükki kultúrát**; melyről Kalicz Nándor a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott: „a tömegesen készült edények iparművészeti szintre emelkedtek”; vagy: „olyan fazekasságot fejlesztett ki, amely mai esztétikai normánk szerint is iparművészeti alkotásnak tekinthető.”

Ekkor már áldozattal összekötött vallási szertartásokat, rítusokat is végeztek ligetekben, ide várták istennőiket; továbbá hegytetőkön, források, patakok, folyók partján, szent köveknél, szent fák alatt, szigeteken; vagy zárt térben, például aggteleki barlangban találtak egy agyagból készített kis szentélyt. A mágusok a szertartás alatt mellkorongokat viseltek. Ez még az Ezüst-kor volt, így a mellkorongoknak is ezüsből kellett volna lenniük, mint ahogy abból voltak más fejlett ősi kultúrákban. Ezüst itt nem volt, ezért tengeri kagylóból csiszolt, átfúrt fehér színű mellkorongokat alkalmaztak szertartás közben.

Hogy építettek-e az alföldi kultúra idején kegyhelyet az istennő számára, nem tudjuk. Mezopotámiában az ősi kis szentélyek még nádból készültek, majd döngölt agyagból, később napon szárított vályogtéglából (gerendaváz, agyaggal letapasztott ház itt is épülhetett volna).

A díszes, nagy templomok már lakásul szolgáltak az istenek számára, ezért is nevezték „Isten házáknak”. Mezopotámiában a templomok tell-szerűen mindig ugyanoda épültek, ne hogy lakóik megsértődjenek, és elköltözzenek.

Az olt-völgyi kultúra

Erdély nemzeti istennője Ereskigál volt (^dERES.KI.GAL: „Eres Földjének Nagy Istennője”).

Erősd volt a kultúra központja. (A ^d az istennevek előtt Dingir = „isten” jelentéssel bír; a szóvégi „d” több esetben helységnevek képzője: Erősd, Sükösd.) A kultúra indulása egyidős a Körös kultúrával.

Erősdön mintegy 2500 kerámia-tárgyat vagy töredéket, közöttük számtalan istennő szobrot tártak fel, a szomszédos Oltszemen is kb. 1000 darabot. A kultúra területén ugyanazokat a használati cserépedényeket készítették, mint tőlük nyugatra, például nagy gabonataró edényeket, melyeket itt is félig a földbe sülyesztenek. Erősdön és környékén inkább kőből építkeztek, később cserépkályhákat is raktak, és a szobák mennyezetét képekkel díszítették (innen terjedt volna el a későbbi kazettás mennyezet-festés gyakorlata?).

Ereskigál volt isteni megbízottja Kelet-, Délkelet-Afrika arany-, ezüst-bányái működtetésének Arali, Núbia/Kus földjén, ahol eleinte a kis istenek termelték ki az értékes fémeket. Ekkor történt az anunnakik lázadása, a történelem előtti első ismert sztrájk; – A.RA.LI: „a csillogó telér országa”; NÚB: arany.

A dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája

A terület a Duna nyugati oldalától, nyugat–dél–északi irányban Belgiumtól a Dnyeper vidékéig terjedt, a medencén belül hozzá tartozott még a Duna-könyöktől keletre eső gödöllői, nógrádi dombság.

Ha valaki nem tudta, hogy egy edény honnan került elő, stílusáról nem lehetett megállapítani, lehetett dél-német, vagy akár dunántúli is, a művészetnek tehát nem volt régióhoz kötött egyéni arculata, stílusa.

Itt is a karcolásos, szalagdíszes meander technikát alkalmazták, valamint festették az edényeket. A mintakincs: ívek, laza spirálisok, zeg-zug vonalak. Kedvelt volt a tökedények használata, melyekre hálót kellett készíteni, hogy hordozható legyen, mert a tök nem tűri a fúrást. Nos ezek a háló-minták átkerültek az agyagedényekre. Itt is kedvelt volt a talpas tál, mint a keleti oldalon, szintén karcolt mintával díszítve, fényezve. Figurális ábrázolások eleinte egyáltalán nem, később kis számban már megjelentek.

Nagy különbség mutatkozott viszont a lakásépítés terén. Itt nagycsaládok éltek együtt, a házak mérete is erre vall. Felmenő falú, olykor oszlopos, gerendavázás házaik voltak, előfordult 27 méter hosszú, 6–7 méter széles épület is, több szobával, külön tűzhelyekkel, kemencékkel.

Már voltak kijelölt, összefüggő temetőik, ahol elsősorban a zsugorított temetkezés volt szokásban.

Írtásos-égetéses földművelést folytattak, ez azzal járt, hogy pár év múlva kimerült a talaj és új helyet kellett keresniük. Törzsi határok szabták meg, meddig terjeszkedhetnek. Később gyakran visszaköltöztek előbbi lakóhelyükre (mely közben parlagon állt), és újra felépítették házaikat.

Nem lehet kideríteni mely istenséghez kötődött hitviláguk, voltak-e szertartásaik; erre egyelőre semmi nem utal kézműves hagyatékukban.

A tiszai kultúra – A lengyeli kultúra

Kora i. e. 4035–3625; illetve i. e. 2800–2500-ig tart.

Kusok eddig is éltek elszórtan a vonaldíszes kultúra területén, erről tanúskodnak a kis hátracsapott fejű idolk, de a tiszai kultúra kezdetén hadseregnyi tömeg jött hódító szándékkal. Rátelepedtek, vagy kiszorították az itt lakó őshonos népet, mely nem volt hajlandó alávetni magát intézkedéseiknek, nem tért át a férfi isten tiszteletére, nem adta fel önállóságát beleolvadva a megszálló népességbe, nem szolgálta ki őket, inkább elmenekült előlük.

Ez a kor átmenetinek számított az ősi matriarchális és az előretörő patriarchális korszak között.

Érdekes módon az új nép is kiscsaládi házakat épít földre támaszkodó tetőzettel, bár már nagyobb alapterülettel, és itt-ott megjelennek a felmenő falak, a bejárat fölötti oromzatot pedig meander szőnyeg-mintázattal festik.

Új használati tárgyként agyagból készítenek különböző ládákat, melyeket a lakás padlójához tapasztanak. Több helyen élével fölfelé állított baltákat találtak a ládák sarkaiban, valószínű bajelhárító eszközöknek szánták.

A kultúra idején jelenik meg a Kárpát-medencében a **réz**, melyből hideg kalapálással készítenek – egyelőre csak ékszereket.

A kultúra népe is tell-szerűen építkezik, és váltógazdálkodást folytat. Egy ideig egyensúlyban van a földművelés és az állattartás, majd utóbbi átveszi a vezető szerepet. Áttérnek a nagyállat-tartásra, a földet a maradék szegény néppel műveltetik meg. Egyre nagyobb arányokat ölt a vagyoni különbség ember és ember között, hovatovább bizonyos rétegek leszakadnak; mások, akik behódolnak gazdagodnak, és hatalmi pozíciókra törnek. Az alföldi kultúra népe számára megszűnik a harmonikus élet melyben eddig éltek, és amely gyors fejlődésre segítette kézműves művészetüket.

A tiszai kultúra kézművessége eleinte még gazdagodni látszik. Az itteni művészek keze alól csodálatos alkotások születnek, de egy idő után szinte teljesen megszűnik, nem készülnek edények, szobrok. Tiltakozás volt ez az agresszív kusok ellen.

A figurális alkotásokban megjelenik a **férfiisten ábrázolása**. Legszebb példányát Szegvár–Tűzköves térségében találták. Az istenség trónon ül, jobb kezében sarlót tart – ezért nevezték el „Sarlós isten”-nek –, a sarlót átveti a vállán.

A kusok és „Sarlós istenük” új kort képviselnek, mely tulajdonképpen már az ókor i. e. 3000-tól kezdődően.

Az istenség testén nincs meander minta, jelezve, hogy idegen a Kárpát-medencében. A derekán széles turáni öv, rajta két sorban cik-cakk minta (spirál nincs), mely hangsúlyozza isteni mivoltát. Kezein – táltos isten lévén – hat-hat ujj látható; csuklóin karpereceket visel, mely a gazdagságot hangsúlyozza: kezdődik a javak felhalmozása.

A kusokra jellemző „hátracsapott” fején álarcot visel: „halandó ember nem tekinthet az isten arcába”.

A szakirodalom nevezte még Kronosz-nak is, nem tudva, hogy volt a Közel-Keletnek sarlós istene: ^d IŠ.KUR/Tešub/Adad, akinek a „sumer” istenszalárhoz tartozóan nem valószínű, hogy bármi köze is lett volna a görög titánokhoz. Bár Kronosz „az idő ura” volt, az ő attribútumai között is ott van a sarló, a lándzsa és a villámköteg.

Tešub feladatkörei: Szélfúvó néven tisztelték a hurrik, **szabirok** és a hettiták; – Tesubu néven az urartuiak; – Raginu („mennyköveket dobáló”) néven a kánaániták; – Ramanu („a mennydörgő”) néven az amoriták; – Burias („felragyogtató”) néven az indoeurópaiak; – Meir („aki fénnel árasztja el az eget”) néven a sémi népek

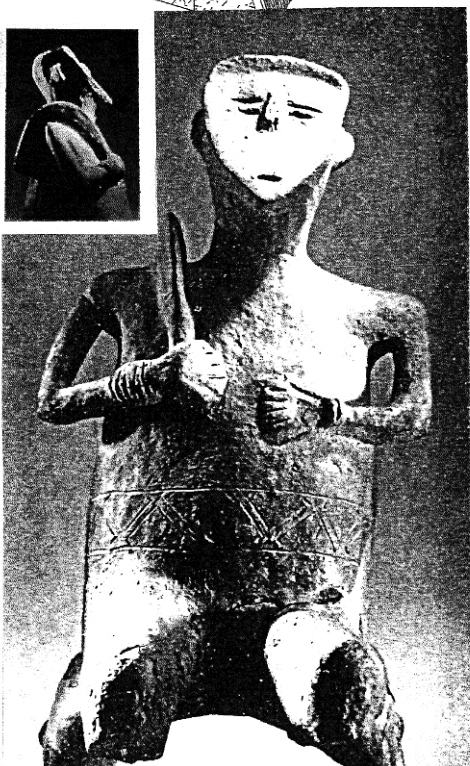
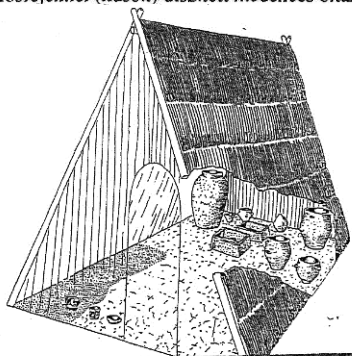
(Z. Sitchin: *A tizenkettedik Bolygó*).

A felsoroltakból kitűnik, hogy Tešub viharisten volt, így neki sem lehetett nagy szüksége sarlókardra (a sarló helyett néha kettősbaltát tart magasba); nyilván isteni attribútumai voltak. Szimbolikus állatán, szárnyas bikán állva ábrázolják, az istenség a Bika korban volt hatalmas csúcspontján (i. e. 4418–2258). „Sumer” isten lévén, hovatartozása miatt neki talán több „köze” volt a Kárpát-medence „Sarlós istenéhez”.

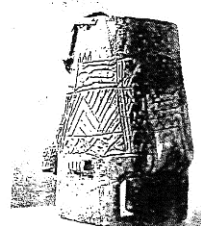
Sajnos, a régi szerzők, bármilyen nagy tudással is rendelkeztek, mint például Kalicz Nándor, akit nagyon tisztelünk, mert feltárta számunkra a Kárpát-medence ősi leletanyagát, időszámítás előtti múltját, művészetét, melyről a magyar embereknek többnyire még csak halvány fogalmuk sincs; – tehát a régebbi szerzők nem ismerték Mezopotámia és a Kárpát-medence isteneinek világát, sem a képjel-írást. A „sumer” istenek közül egyedül a Napistenről beszéltek név nélkül, általánosítva. Tulajdonképpen végtelenek voltak, mert a Közel-Kelet isteneiről, kultúrájáról még csak akkor kezdett tudomást szerezni a nemzetközi tudományos világ amikor megkezdődtek a nagy ásatások, és amit a régészek feltártak, megrendítette a világot.

Tiszai kultúra – a képanyag Kalicz Nándor: *Agyag istenek* című könyvéből való.

1. A kiscsaládi ház legfekjebb nagyobb alapterületű lett. Ebből a modellből hiányzik a medencés oltár, mely hátul, a bejáratl szemben állt.
2. Tesub isten szimbolikus állata, a bika hátán áll. Attribútumai: sarlókard és villámköteg (Várkonyi N.).
3. Szegvár-tűzkövesi istennő; ruházatán: cik-cakk, fölötté háromszögek, valamint stilizált spirálok láthatóak.
4. A szegvár-tűzkövesi „Sarlós isten”. Kezein hat újj feltételezhető, derekán széles turáni öv cik-cakk mintával.
- 5–6. Az I. Kőkenydombi Vénusz. Szoknyáján a L. 252. képjele rombusz formában jelenik meg, hangsúlyozva „nő”-ségét.
7. Kosfejekkel (kusok) díszített medencés oltár; egy másik oltár, mindkettőn karcolt meander minta látható.

5. 6.

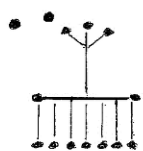

I. Kőkenydombi Vénusz

L. 461.		KI, <u>ašru</u> : föld, ország, lakás, hajlék; származás;
L. 459.		DU ₆ : domb, halom; DU ₆ -KÜ: templomi istenszobrot körülvevő hely; DUL: becsuk, elzár, bekerít.
L. 483.		LUGÚD: kurta, rövid; könnyű, kis termetű; GIRIN, RIN: virág, üdeség, hamvasság;
L. 481.		LAL: odaköt, erősít, megnyer; <u>samādu</u> : befog, csinál egy lenmagos borogatást; <u>tagānu</u> : gondos, rendszerető;
L. 545.		ŠU: komornak lenni; <u>rābu</u> : remeg, reszket; <u>erēb(šamši)</u> : ágyba fektet napsütésben;
L. 252.		SILÁ: bárány; SILÁ-SAR: rózsza.
L. 392.		ÚH ₂ : köpet; <u>imtu</u> : mérge, vírus, gyűlölet, gonosz; ÚH-LUH ₁ : köhögés; ÚH-A-AB-BA: tengeri moszat;
L. 358.		ALAM: alak, forma; <u>salmu</u> : szobor, szobrocscsa;
L. 458.		LAGAR: templomi szolgálat;
L. 454.		SIG ₅ : jőnek lenni; megtisztít;
L. 383.		TÁL, TÁLA: bölcsesség, okosság, józanság.
L. 231.		Ī-BA; Ī-ZU: földkenés olajjal; képzett gyógyító, jós, jóvendőmondó.

Néhány, Közel-Kelettel foglalkozó tudós már fejtette az ékjel-írást, és ismerte a képjel-írást is, mely korban megelőzte az ékjel-írást. P. Anton Deimel, a „ápai Bibliainstézet sumir és akkád nyelv professzora” 1939-ben adta ki: *Sumir nyelvtan* című tanulmányát. Ő már képjelekről is fordította a sumer táblákat, de a kiadvány nem szótár. Amit szótárként használni tudunk, az René Labat francia tudós 1948-ban megjelentetett: *Manuel d'épigraphie akkadienne* című sumer-akkád képjeleket és asszír ékjeleket tartalmazó szótára (jelöléseknél: L.).

II. Kőkénydombi Vénusz

Az isteni család:
a két anyaistennő: Nammu és
Uras;
az istenhármaság: An,
Enlil,
Enki,
és a hét nagy Ananna isten:
Enlil, Enki, Ninurta, Nanna, Ninurta,
Inanna, Utu.

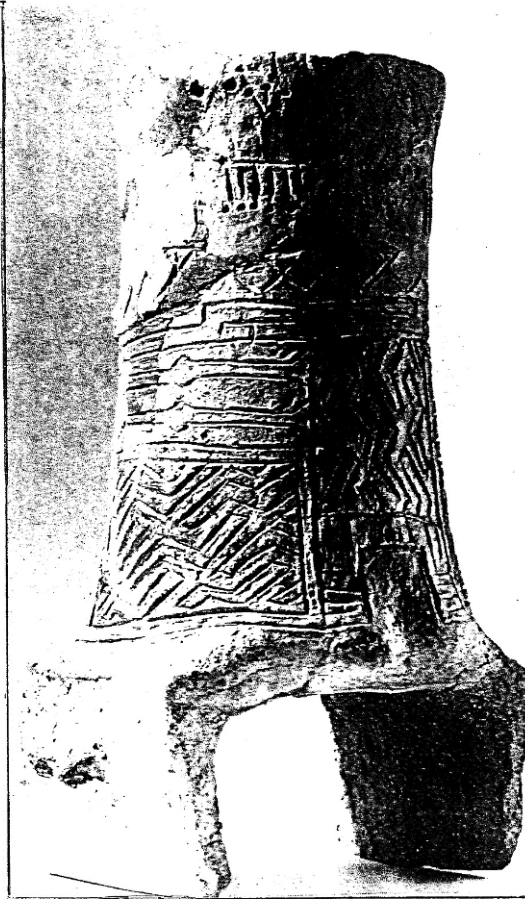

Összefüggő cikk-cakk vonalak, fölöttük a
L. 554. képjellel: GEHE, MI: nő, asszony
A főpap ugyanazt az emblemat viselt, mint
az istennő, akinek a szolgálatában áll.

L. 578

A, mû: víz
A-TU_r: rituális
tisztálkodás;
dag A-TU_r, karpát A-TU_r: szenteltvíz-
tartó;
bi A-BAL: italáldozatot szolgáltató
bi A-BA: itástudó
bi A-BA-KUR: meghatalmasított
A, abu: atya
A-RA-ZU: körös, ima, könyörgés
A-RU: ad, ajánlekedez, szolgálhat.

L. 249.

KISAL: tér, előcsarnok, udvar;
Samna: olaj;

L. 358.

ALAM: alak, forma, alakzat; látható, külső alak;
salma: szobor, szoborcsoport;

L. 494.

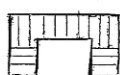
GANAM, innertu: anyajuh, birka, juh;
hírv, jószágos.

L. 231.

Ī, ĪĀ, Samna: anyag, zsíros; olaj
Ī-GIS: növényi eredetű olaj
Ī-BA: bekérés olajjal; főkérés
Ī-ZU, asû: tudós (beavatott); gyógy; gyógyító;
Ī-BU-BU, bûrû: jóváindulás, jóváindulás

L. 308.
(üresen)

E, gabû: beszél, szónokol;

L. 99.

EN: űr
főpap

A Kárpát-medence istennőjének szobrát szintén Szegvár-Tűzkövesen találták meg, sajnos letört a feje. Ruhája fölött cikk-cakk fut körbe, minden második csúcs fölött háromszöggel. Az istennő számára vereséget, kudarcot jelent az új helyzet. Istennői személye továbbra is szent és sérthetetlen, de meg kell alázkodnia, hogy továbbra is trónon maradjon.

A mai Hódmezővásárhely és környéke szakrális központ lehetett már ebben az időben.

Kökénydombon „Vénusz” szobrokat találtak, az általunk ismertetett szobrok közül az I. Vénusz legalább nőt ábrázol. A „II. Kökénydombi Vénusz” egy megtermett mágus pap torzója. Nem nő, mert nincsenek keblei; nincs rajta spirális, tehát nem isten. A háromszögek a cik-cakk fölött az istennő ruháján már előfordultak, jelezve, hogy a főpap az istennő szolgálatában áll, és emblémaként viseli rituális öltözködésén istennőjének szimbólumát.

A szobor alakja tele van karcolásos mintával, de ezek nem meander minták, hanem **írásképek, képképek!**

A ruházat fölött látható egy érdekes jelcsoport, ami kivételesen nem képjel. A két nagyobb lyuk a főisten, AN hitveseit jelképezi: Nammut, Enki anyját; és Urast, Enlil anyját. Mellettük az egy ágú „istenhármasság” látható a főistenekkel, Annal és két oldalán fiaival: Enlillel és Enkivel (az őskor megszűntével Enlil átveszi a főhatalmat a Pantheon élén). Az ág érintkezik egy vízszintes vonallal, mely a két istennő révén a közös ágot, az **egy isteni családot** fogja össze, melynek tagjai a tizenkettes sumer Pantheon fő istenei közül a „Sorsot Megszabó Hét Nagy Anunna Isten”-t idézik. A két istennőt összekötő vízszintes vonal alatt függőleges vonalak jelzik a hét istent: Enlilt, Enki istent, Ninhurszag istennőt (az ő vonala érinti a vízszintest), Enzu/Nanna, Ninurta/Ningirsu isteneket, Inanna istennőt (az ő vonala is hozzáér a vízszinteshez; a szobor alkotója így különböztette meg az istennőket), végül hetedikként Utu/Šamaš-t, a Napistent.

A képképek összefoglaló jelentése: a szobor felajánlásként került a kegyhelyre. A mágus-főpap az istennő szolgálatában áll. Beiktatásnál ő keni fel az uralkodót. Ő végzi a rituális tisztálkodást az áldozás előtt. Itáláldozatot szolgáltat, szónokol a hívekhez; ő a meghatalmazott személy erre a tisztségre. Beavatott írástudó, gyógyító, ráolvasó és jövőmondó pap. Ismeri az istenek származás-rendjét, és a szent számok (3, 7, 12) törvényszerűségeit.

A szertartások alkalmával hangszerként használták az új eszközt, a csörgő-edényt. A kegyhely magaslaton épült, oszlopos ház lehetett, zárt udvar vette körül; az épület hátsó részében lehetett a szentély. Az épületbe valószínű itt sem léphettek be a hívek, de kívülről láthatták a bejáratnál szemben felállított fő istenség szobrát.

A gyógyításnak voltak mozzanatai, mint például egy lombos faággal hétszer megérinteni a beteget, közben hétszer-hétszer meghajolni jobbra, balra. Az ehhez hasonló ceremóniális mágikus mozdulatokkal valószínű gyűjtötték, azaz megidézték a szellemi erőket, melyeket ráirányítottak a betegre, és melyeket még felerősítettek a gyógyítóból kiáradó tudati erők. A tényleges gyógyítás a gyógyfüveken, főzeteken túl a szuggesztív tudati ráhatáson alapult. „A tudat vezérli a testi folyamatokat” – ma ezt az elvet ismét sokan vallják.

Az „I. Kökénydombi Vénusz” egy földi származású papnő az istennő szolgálatában, ruházata ezt a gazdag, meander-szerű, de **képképekből** álló mintázatot tartalmazza.

Kistermetű, üde, kecses teremtettség; légies fiatalsága hamvas, mint egy virág. Feladata: a szentélyben gondozni, öltöztetni, előhozni és elzárni az istenszobrokat. Emellett gyógyító papnői tevékenységet is folytat, különösen a megfázásos eredetű betegségek gyógyításához ért, természetes gyógymódokat alkalmaz (tengeri moszat kúra; a lázas betegeket lenmagos borogatással kezeli). Az egészség megromlását a zabolátlan sötét emberi gyűlölet, harag, féltékenység (stb.) miatti elfajulásnak, következménynek tartották. A papnő bölcsességével, okosságával belelát a betegségek *mögötti* okokba, és ráolvasással űzi ki az ártó, gonosz indulatokat.

A Kárpát-medencében már a nagy Özönvíz előtt működhetett beavató mágus-, sámán-képző monostor-szerű neveldek a Pilisben, Hódmezővásárhely környékén, ahol tanították az írást, orvoslást. Ez az írás a **képjel-írás** volt keveredve szimbólumokkal. Valószínű elsősorban isten-neveket, a hitvilágra vonatkozó szimbólumokat, méltóságneveket, foglalkozásokat; rokon, törzsi kapcsolatokat jelölt. Ezt igazolja, hogy a Borneóra látogatók képjeleket festettek a negatív kézfejekre sok ezer évvel időszámításunk előtt, és **még az előtt, hogy az írásbeliség „hivatalosan” elkezdődött volna!**

A másik írás a **rovás**, a hunok útján kerül be a térségbe – a hunok főntről lefelé írtak. Az eredeti rovas, mely csak mássalhangzókat használt, és mely egyaránt sajátja volt a sémi és türk népeknek, itt magánhangzókkal egészült ki, nyilván a képjel-írás hatására, ahol olykor egy-egy fogalom, tárgy jelölésére csupán egy magánhangzó szolgált, ilyen például az E = beszél, szónokol; É = ház; A = víz; az AB = atya szóban az „A” magánhangzónak állandó a helye; ugyanígy a KI = föld szóban az „I” elmaradhatatlan és semmi mással nem helyettesíthető.

Makkay János nem érti, miért omlott össze a tiszai kultúra, mely egy ideig virágzott. „A területi kapcsolatok alapján szervezett településrend hirtelen ... felbomlik és megszűnik. A nagy telepek elnéptelenednek...” (A tiszaszőlősi kincs).

A **lengyeli kultúra** egyidős a tiszai kultúrával, de tovább tart annál. A késő neolitikum legjelentősebb dunántúli kultúrája. Építkezésnél három típus keveredik: a nagyméretű felmenő falu gerendavázis; a kisebb méretű ovális alapú földbe mélyített sátoztető – és a kb. 20 m²-es alapterületű négyszögletes, a földfelszínre épített ház.

Vannak kijelölt temetőik, néha a halott koponyája hiányzik a sírból, külön temethették el (mint Jerihóban).

A kézművességnél a tiszai kultúra technikai megoldásait alkalmazzák. Most már élénk a kapcsolat a keleti régióval, így több lesz a figurális kerámia. Kiemelkedik közülük a „Zengővárkonyi Madonna”. Rövidesen megjelennek az arany mellkorongok, a jelenség a napkultusz előhírnöke.

A rézkor kultúrái

A C₁₄-es kormeghatározás szerint i. e. 3040-ben indul, de több szakaszáról nincs pontos adat, ezért a régészeti beosztás szerint tárgyaljuk, mely három részre osztja korát: i. e. 2500-ban jelöli meg a korai rézkor indulását; ez a **tiszapolgári kultúra**; még nem tud számottevő fejlődést felmutatni a tiszai kultúra összeomlása után.

Középső szakasza 2300–2200 körüli időszak, a **bodrogkeresztúri kultúra** kora; fontosabb lelőhelyei: Bodrogkeresztúr, Tiszaszőlős, Hencida, Jászládány, Magyarhomorog, Fényeslitke, Pusztaitvánháza (stb.).

A késő rézkor i. e. 2100-tól kezdődik, ez a **péceli (bádeni) kultúra**, mely kiterjedt az egész Kárpát-medencére. Mezopotámiában az „Újsumir restauráció” kora, az ottani visszarendeződés itthon is kedvező változásokat hoz.

1. Edény Ráckevevértől. – 2. Anatóliai istennő; a szobor ezüsből készült, a keresztpántok aranyból; a pántokat itt is később „adták rá az istennőre”. A háromszög hangsúlyozza női mivoltát. Alul: haja csupa cik-cakk minta; látszik, hogy a pántokat hátul fogták össze. (Kalicz N.).
 3. A „lovag” sírjából előkerült mell-lap hossza 11 cm, majdnem 24 karátos aranyból van, súlya 115 gramm (Makkay J.).
 4–5–6. Inanna istennő Máriaiban talált szobra a keresztpántokkal (Badiny F.). – 5. Gyöngysor és függő. – 6. Rézcsákány Eszékéről (Makkay J.).
 7–8–9–10. Az ötágú, 102,8 cm hosszú arany szigony (Makkay J.). – 8. Két részes edény, szertartási tárgy lehetett. Az osztófal indításánál a két gomb felemelkedett. – 9. Sírban talált kis kocsimodell Budakalásztól. Oldalán cik-cakk fut körbe, rituális tárgy lehetett. (Péceli-bádeni kultúra; Kalicz Nándor.) – 10. A karvédő aranytekercs (Makkay J.).
 11. Urnák Ózd környékéről. Itt egy isteni család fogadja az elhunytat felemelt áldó kezekkel (Péceli-bádeni kultúra; Kalicz N.).

A rézkori kultúrák idejének első szakaszára a dermedtség, eseménytelenség volt jellemző, ami megfojtotta a művészi alkotó kedvet. Visszaesett a földművelés, előtérbe került a pásztorkodó állattenyésztés, a nagyállattartás, ezáltal ideiglenessé váltak a telephelyek, az eddigi falvak elnéptelenedtek. A kusok behozták az „egyke” szokását, így csökkent a népesség száma.

Nem, vagy alig maradt meg művészi kerámia ebből a korból. A figurális alkotások: szobrok, domborműves edények jóformán csak állatokat mintáznak kezdetleges kivitelezésben. Egyedül a temetők jelentik az állandóságot az emberek számára, ide mindig visszatérnek. Rendezettek lesznek szabályos sírsorokkal, melyekbe nagycsaládonként temetkeznek. Elvértve már arany ékszerek is felszínre kerülnek.

A férfiakat és nőket jobb- illetve bal-oldalukra fordítva keleti-nyugati irányba fektetve temetik. Ez a temetkezési mód elűt az eddigiektől; azt mutatja, hogy változás történt a nép hitvilágában.

A középső rézkor, a **hopdrogkeresztúri kultúra** már fellendülést jelent. Rézből ékszereken kívül tűk, árák, valamint méltóságjelvények: balták, csákányok, török, fokosok készülnek. Eszékrol egy nyelével egybeöntött 76 cm hosszú, 18 kg-os díszes rézcsákány került felszínre.

Bár tilthatták az Anyaitennő-kultuszt, az Istennő tisztelete nem veszett ki teljesen az emberekből, nagyon stilizáltan, a végletekig elvontan az arany mell-lemezek formája női alakot mintáz, de megjelenik rajtuk a Nap szimbóluma is, egy kerek lyuk formájában (a mell-lap közepén), jelezve a megerősödő Napkultuszt.

Tiszaszőlősiön 166 darabból álló leletegyüttes került felszínre, magas karántartalmú aranytárgyakkal. Kiemelkedőek az arany mell-lapok (Makkay csüngőknek nevezi). A feltárt kincslelet a Magyar Nemzeti Múzeum megkerülésével Bécsbe vándorolt, közöttük volt a Nagyszentmiklóson talált 23 darabból álló aranykincs is. Sok tárgy elveszett közben, vagy bizonytalan helyre került.

Ki kell emelnünk a Dunántúlon, Csáfordon (Zala-megye) talált arany mell-korongokat; a csüngők, korongok, mell-lapok rituális-szagrális tárgyak voltak, egyben a méltóságjelvények funkcióját is betöltötték. Újszerű tárgy volt a karvédó arany-tekerics, 10 menetese voltak.

A szimbólumok között megjelenik a spirál (kettős, ikrek formában), a madár, a végtelen nyolcas, az istennő, a Nap. Nem annyira a tárgyak művészi kivitelezése, mint inkább az arany mennyisége és tisztasága volt bámulatra méltó, néha elérte a 976–980-as ezreléki finomságot.

Az ásatások „közönsége” által „aranyvértes lovag”-nak elnevezett halott sírjából (törzsfőnök lehetett) egy 11 cm hosszú mell-lemez került felszínre, mely majdnem 24 karátos aranyból készült, súlya 155 gramm. Feltételezték, hogy még két hasonló „vér” volt a sírban; továbbá két karvédó aranytekerics, összsúlya 293 gramm. Aranyból készültek még csatok, kardmarkolatok, fokosok, kapcsok, csavarok, fogantyúk, fibulák, nehéz, vert aranyból karikák, boglárók, gyűrűk, fülbevalók, ruhadíszek, ruhakapcsoló tűk, gyöngyök, lószerszámok, pitykéik, lemezek, huzalok (stb.). Előkerült egy obszidiánból készült tál, alabástrom asztallap, továbbá vas nyílhegyek.

A Mojgrádon (Szilágy-megye, zilahi járás, az egyik Magura-hegy lábánál; a terület Wesselényi Miklós báró tulajdona volt) felszínre került kincs-együttes egyik kiemelkedő darabja szintén egy mell-lap; hossza 31,5 cm, súlya 800 gramm. A készlet 467 darabból állt. (Követheztelen a leletek további útja, nagy részét Romániában „őrzik”. Itt is több lelet eltűnt feltárása után.) Különlegesek a T-alakú, széttárt karú nőt formáló csüngők; megjelennek az üvegpaszta, féldrágakő berakásos arany övcsatok, kardfüggesztők, kardmarkolatgombok; aranydiadémok, homlokpántok, jogarnyel veretek (stb.). Nemes köveket: nefritet, lazurkővet is használnak. Az arany általában terméсарanyként fordult elő, amit nem kellett ércéből kivonni.

Mojgrádon találták a 102,8 cm hosszú ötágú szigonyt. „Az ilyesféle tárgyak közül egyelőre ez van színaranyból az egész őskori és ókori világban.” (Makkay J.)

Neptun háromágú szigonya isteni felségjelvény, attribútum volt (ezzel igazgatta az időjárást – jegyezte meg szellemesen Várkonyi Nándor), nálunk szagrális tárgyként funkcionálhattak, mint az áldozati ételek hűsforgató nyársai. Az istenek szigonyait még a titánok, vagy a mitikus beavatott kovácsok, a telkhinek készítették.

Míg az egyszerű réz és arany tárgyak Erdélyből és a Felvidékről kész árucikkékként kerültek a Kárpát-medencébe, addig az arany mell-korongok, lemezek itthon készültek, a dunántúliak is.

Balatoni csoport – A péceli (bádeni) kultúra; a lengyeli kultúrából fejlődött ki a balatoni csoport, majd a péceli (bádeni) kultúra. Visszatért a békés, harmonikus alkotó időszak, kezdett fellendülni a művészet. A vándorló, pásztorkodó népcsoportok közül sokan ismét letelepültek, előtérbe került a földművelés, de megmaradt az állattenyésztés is.

A földműveléssel visszatért az Anyaitennő tisztelet, ismét készültek felemelt karú, áldó kézmozdulatú istennői szobrok. Ózd környékéről istennőt megjelenítő urnák kerültek felszínre. Visszatért a zsugorított testhelyzetű temetkezés, sőt a halottal eltemetett szarvasmarhát is így helyezték a sírba (nem lehetett egy egyszerű feladat).

Látszik, mennyire megbecsülték az állatot, ettől függetlenül igavonóként is alkalmazták, nem sok idő múlva már kocsi elé fogták. Találtak is egy kis sérült kocsi-modellt, egy budakalászi temetőből került elő, ahol külön sírba temették. Oldalán cik-cakk minta fut körbe, azaz rituális tárgynak szánták.

A jelentős ásatási anyagból kiemeljük az „edényt Ráckevéről” (ma Berlinben található). Az alkotás az alföldi stílus gazdag szimbolikáját idézi. Az edény fogantyúja: az istennő áldásra emelt kezeit szimbolizálja; a teljesen szabályosan megjelenő KUR-KUR = hármass-halom nagy M-jele a keresztpántokat mintázza **három** vonalból (szagrális számunk), ahol a vonalak találkoznak, ott rombuszokat látunk. A keresztpántokat az istenek viselték, kelleke (öltözet része) volt a légben való közlekedésnek, később isteni attribútummá vált (az asszír uralkodók előszeretettel ábrázoltatták magukat a keresztpántokkal, hogy istenségnek tűnjének föl. Ismeretes egy Máriban készült szobor Inanna istennőről, a hátoldalon látható, hogy a keresztpántok egy szerkezetbe csatlakoznak (Badiny Jós Ferenc: *A táltos isten*).

Az alföldi kiscsaládi házak medencés oltárain őrzött kis istennő-szobraikat nagy gonddal és szeretettel öltöztették az asszonyok, feladva rájuk a keresztpántokat is, meghajlásokkal és énekkel kísérve rituáléikat. A keresztpántok mindig külön készültek el a szobrokhoz.

Vörsön feltártak egy sírt, egy férfi zsugorított csontvázas tetemével. Fején rézből való diadémot találtak. A poncolt szegélyű rézpánt végei elhegyesedtek, keresztbe csavarva a homlok fölött szarvként hatottak. Viselője előkelő törzsfőnök lehetett.

Folytatódik a hamvasztásos temetkezés, de főleg csontvázas temetkezések történnek. Elsőként fordul elő, hogy síremlékeket, fejfákat állítanak. Az építkezés terén is történik változás, már épülnek gazdagabb főnöki nagy házak, és egyre több a felszínre épített téglalap alapú épület. Megjelennek az első erődítések, földvárak.

A bánáti (Vinča) kultúra

A legalsó rétegekben a Körös-kultúrával egyidős és megegyező stílusú töredékeket találtak, de a bánáti, azaz a Tordos-Vinča kultúra korábbi szakasza az alföldi vonaldiszes, a későbbi kora pedig a tiszai kultúra idejére esik, sőt belenyúlik a rézkorba is. Központja Észak-Balkán és Erdély. Művészetükben fontosak a figurális alkotások; arcok edények is készülnek.

A Maros középső folyásánál Tordos és környéke neolitikus telepét Torma Zsófia fedezte fel. Ő maga is elemezte a feltárt mintegy 10 750 darabból álló leletanyagot; ma Kolozsváron tekinthető meg a Nemzeti Múzeumban.

Tordos-Vinča területén Tartaria (az AR kétszer) helységben, a később Tatárlakára keresztelt helységben Nicolae Vlăssău erdélyi történész 1961-ben „egy mágikus-vallásos együttest”, egy áldozó gödröt tárt föl.

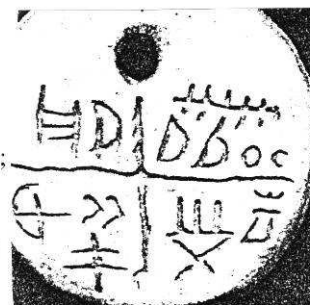
A gödör tartalmazott: 26 töredékes agyagszobrocskát, 2 alabástromfigurát, 1 karperecet, arcábrázolású fogantyút, agyaghorgonyt, kanalat, **3 agyag táblát „sumer” képletes írással** és egy csótalpas edényt kisebb tárgyakkal. A gödör hamus földdel volt kitöltve; közelében egy 30–40 éves férfi csontvázának összetört, megpörkölt maradványait találták.

A lábszárcsontokat törték össze, ami a szertartás része volt. Itt sajnos egy kannibalizmussal egybekötött rituális áldozatról lehet szó. Nem az egyedüli eset a Kárpát-medencében és több kultúrában, több helyen is fellelték nyomait. Ha egyáltalán igaz a rituális áldozat esete, akkor csak egyetlen döntő szempont jöhetett számításba: hogy a feláldozott személy magasan képzett, nagy tudással és átütő mágikus erővel rendelkező, javakorabeli beavatott mágus pap legyen. (Hogy miért, nem részletezzük.) Ő készíthette az agyagtáblákat is, melyeken örökül hagyta az eredetre vonatkozó összefüggések lényeges üzenetét.

Később még egy agyagtábla is előkerült. Óriási vita alakult ki a három írásos agyagtábla körül. A régészek i. e. 3500–3400 körüli időt határoztak meg a lelet-együttes korának, a természettudományos módszer jóval korábbit. A nemzetközi kutatók körében felmerült, hogy a *Kárpát-medencében már létezhetett képletes írás*. Gelb fogalmazta meg, hogy „*csakis egy helyi rendszerről lehet szó Tartarián*” (ez számunkra rendkívül fontos megállapítás volt!) – vajon hol alakult ki tehát az írás?

A három agyagtábla közül a korong jobb alsó szejletének képleteivel foglalkozunk a következőkben. Maga a korong, kör, benne a kereszttel a Föld ősi kultúrára kiterjedő egyetemes motívum, melynek több-féle értelmezése ismert. A székely-magyar rovásírásban az F betű jele, melyet a Föld fogalmával azonosítottak. További fontos „*jelentése szerint legőszibb a köröskereszt: a Mindenség, a Kozmosz alaprajza*.” „*A Napot négy égi állásban szőlítja, mint a négy világtáj urát*” (Várkonyi N.). Innen eredhet, hogy a trónra lépő király megejtette a „négy kardvágást a világ négy tája felé.”

- L. 537. ☉ LU: ember;
UDU: juh; UDU/UTU a Napisten
L. 353. ☼ ŠA: ^dARA/Usmû/Ōs MU isten, a kétarcú, azaz Ikrek istensége;
egy másik jelentése: rezonancia szekrény;
L. 379. ☼ UD, U – a bir/pir szócsoporthoz BABBAR: fehér, ZALAG: tiszta;
L. 393. ☼ UTU: a Nap; ^dUTU: a Napisten; ^dUTU-È: a felkelő Nap istene;
^dUTU-ŠU (-A): a ŠU nép Napistene; Šamaš: az akkád Napisten.
Eddigi jelentés: ŠA.bir. Oltárt, napvártát jelent az ABBA képlete:
L. 128. ☼ AB, ABBA: apa, atya; az AB jelentése még: ablak, lyuk, rés.

Formájánál, értelménél fogva lehetett a napvárta jele; egyben jelenthette, hogy a turániak a **felkelő Nap-ot** (a Napot) atyjuknak tekintették, akinek megjelenését ide várták reggelente. Lagaşban, UTU szentélyében úgy állították fel jelvényét, hogy az „felkelő helyére tekintett”. A pár képletes megidézi a **Két Ōs-t: Usmû/Ōs MU-t**, Aki az ősi időkben MU, a tengeri birodalom istensége. (Neve igazolja, hogy MU létezett.) A másik Ōs: Utu, a Napisten.

Formájánál, értelménél fogva lehetett a napvárta jele; egyben jelenthette, hogy a turániak a **felkelő Nap-ot** (a Napot) atyjuknak tekintették, akinek megjelenését ide várták reggelente. Lagaşban, UTU szentélyében úgy állították fel jelvényét, hogy az „felkelő helyére tekintett”. A pár képletes megidézi a **Két Ōs-t: Usmû/Ōs MU-t**, Aki az ősi időkben MU, a tengeri birodalom istensége. (Neve igazolja, hogy MU létezett.) A másik Ōs: Utu, a Napisten.

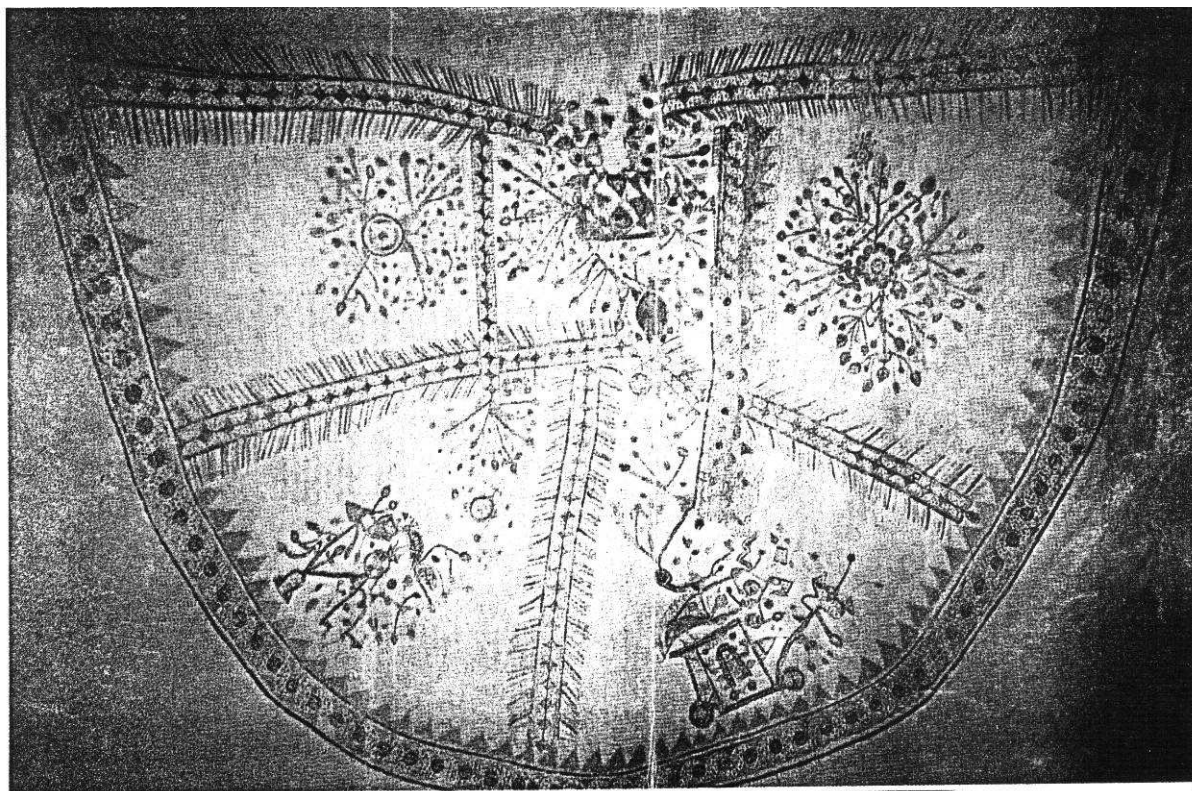
Sok szó esett az istenek jelképéről, az egyenlőszárú keresztéről. Ábrázolása i. e. 6000 után a mezopotámiai Halaf-kultúrában válik gyakorivá például cserépedényeken, isteneket megjelenítő alkotásokon. Az egyenlőszárú kereszt az istenek és bolygójuk, a Nibiru jele. Az egyenlőszárú kereszt látható az őriszigeti templom freskóján fönt középen.

A Nibiru keresztje átütve a szférákat, alkotó isteni erővel, tehetséggel, a *tudás magjával* (a kereszt alatt ott van a mag) termékenyíti meg turáni népeinket; eleinte Keleten (a kép jobb oldalán) különösen termékeny virágzást idézve elő. A dús ágak-bogak egy rozettából kiindulva sugároznak szerte-szét – a rozetta, istenek attribútuma –, azaz a virágzás, a kultúra kezdete, elindítása, kibomlása az istenektől eredt. Mindezek fölött ott tündöklék a Nap, a naptisztelő keletiek istenségének szimbóluma!

A következő mezőben turáni szekerünkön felénk fordulva, de tőlünk távolodva látjuk felemelt karú istennőnket, aki még mindig küldi felénk áldását, búcsúképpen a magyarokra, magyar nőkre testálva rendkívüli isteni képességeit. A szekér rúdja sajnos ellentétes irányba mutat, így ez a kép-részlet szomorúságot, reménytelenséget fejez ki.

A kép bal alsó része az alkotóművész korába viszi a szemlélőt, a művész belelátott a jövőbe is, bizakodásra adva okot számunkra. Itt tüsténkedik kis madarunk (madár/magyar; saját magunkat idézve), a fán ül, finom kis edénykéből eszegeti a *magot*. Egy másik edényt is látunk, ez a *karpátu* (L. 309.), vagyis rólunk van szó itt a Kárpát-medencében.

A virágzás nem olyan dús már, de a magot még mindig kapjuk fölről. Vajon megfelelően ápoljuk mi azt a messziről hozott **tudást és kultúrát**, ami évezredekkel ezelőtt a sajátunk volt? A kép alkotója szerint igen, a következő mezőben már látjuk a kibomló virágzást.

(A képet az óra járásával megegyező irányban kell „olvasni”. Ez a felfogás annyira fontos volt az ősi kultúrákban, hogy az ellentétes irány a régiek szerint a káoszba sodorta volna az eseményeket.) (A képet Pap Gábor: *Jó pásztorok hagyatéka* című könyvéből vettem át. A freskó az országházi régi evangélikus templom szentélyében található.)

Az őskorhoz, annak férfi istenéhez, ENKI/Magurhoz köthető földrajzi nevek a Kárpát-medencében

Magura-hegycsúcs, Arad vármegye;

Árvai Magura-hegység, Árva vm.;

Magura helység, Beszterce-Naszód vm.; – *Mágori* helység, Békés vm.; – *Maguri* helység, ugyanott;

Magura helység, Fogaras vm.;

Magura-csúcs (904 m), Hunyad vm.; – *Magura* helység Dévától északra, ugyanott;

egy másik *Magura* helység; mellette egy 594 m *Magura hegy*, ugyanott;

Magureny vároška a Kudzsiri havasokban;

Magura helység, Kolozs vm.;

Szendelak-Magur, Krassó-Szörény vm.; – *Magura Marga-csúcs* (1509 m), ugyanott;

Magurka bányász város, Liptó vm.;

Zsid Magura-csúcs (1519 m), Máramaros vm.;

Magaré helység, Nagy-Küküllő vm.;

Magura-hegység, Szepes vm.;

Magura-csúcs (988 m), Szilágy vm.; – egy másik *Magura-csúcs* (504 m), ugyanott;

Turnu-Magurele helység, Temes vm.;

Magura helység, Torda-Aranyos vármegye.

(Kogutowicz Manó: *Magyarország vármegyéinek kézi atlasza*. – A nevek végén az „-a” birtokos ragként funkcionál.)

MEZOPOTÁMIA NAGY VÁROSAINAK KIALAKULÁSA

Egy *Vízözöntábláról* való szöveg elmondja, hogy a mezopotámiai vízözön előtt öt várost alapítottak az istenek. Ez a nagyobb áradás i. e. 4000–3500 között következett be, amikor a déli alföldi területek fölött 8 méteres magasságban állt a víz.

Az első város **ERIDU** volt. A sumerek is Eridut tartották a világ legrégebbi városának.

„Az egész föld tenger volt.
Azután megépült Eridu.”

(Egy i. e. 2000-ből származó tábláról – *Sumer: az Éden városai*.)

A város védőistene Enki (EN.KI: a „Föld Ura”) volt, aki az őskor Pantheonjának is az élén állt. Nagyon valószínű, hogy az őskor végéig Eridu volt az Ország (KALAM) szakrális, szellemi és közigazgatási központja.

A régészeti megállapítás szerint a város fejlődésének kezdete i. e. 5900-ra tehető. A város központjában állt *ziqurátja*, közelében „19 lakott szintet tudtak elkülöníteni” (D. Oates). A ziqurát déli sarkánál épült fel Enki szentélye, melynek alsó 16 szintjét a **sumerek előtti ősnép építette** az i. e. 6000 és 3000 közötti évezredekben. A legelső szentélyek alapterülete néhány négyzetméteres volt a három állandó berendezési tárggyal: az oltárral, áldozati asztallal és egy pici kerek kemencével. A város eredeti neve: Aridu (ARI.DU: az ARik által épített). Eridu épült legdélebbi településként az Eufrátesz partján. Enki először *töltéseket* épített kő-alapozással, sziklakövek felhasználásával, mert i. e. III. évezredig még a Perzsa-öböl vize is közel hullámozott a város partjaihoz. Víz, nád és sás borította be a település partjait. Itt a nád 8 méter magasra is megnőtt; fontos anyaga lett az építkezéseknek. Tőle északra feküdt:

TELL-EL-UBAID, kialakulása egyidős lehet Eridu kezdetével, itt is i. e. 5900-ban állapotok meg a régészek.

Ettől az időtől fogva elindul a földművelés az Eufrátesz áradmányos, nedves partszakaszain; nem sokkal később már öntözőcsatornákat csatlakoztatnak a folyóhoz. Dél-Mezopotámia földje ún. alluviális, hordalékos talaj volt, rendkívül termékeny, de a nagy forróságtól minden kiszáradt, így itt öntözni kellett a földeket. A házasított állatokat, nemesített gabonamagvakat, a gazdálkodáshoz szükséges eszközöket készen hozták magukkal az észak felől érkező őstelepesek.

A város fő templomát i. e. 3100 körül építették. H. R. Hall, majd Sir L. Woolley ásat. Értékes tárgyak kerülnek felszínre, ezek egyike egy 2,4 x 1,1 méter réz-domborítású *relief*, melyen az előtérben két gímszarvast látunk egymásnak háttal állva, a szemlélőre tekintve, hátuk mögött pedig a kiterjesztett szárnyú oroszlánfejű sast, Sumer állam jelképét, az Imdugud^{hu} nevű „madarat”, mely Ningirsu isten (Enlil fia, a trónörökös) jelképe is volt egyben. Enki volt a Szarvas-isten. A reliefen a két államhatalom, az őskori és ókori kiegyezése, fúziója látható szimbólumokban kifejezve.

Dramai küzdelmek húzódtak itt meg a háttérben, háborút vívtak egymással az istenek a Sorstáblák birtoklásáért, mert ott volt a hatalom, ahol a Sorstáblák voltak. Az őskor istenei Enki, Enzu, a *Sorstáblák visszaszerzéséért* harcoltak. Enlil, miután Jahwe néven új népet választott, oda kerülhettek a Sorstáblák is. Jahwe/Él-Shaddai: a „Nagy Hegy Istene”; – Enlil/^{din}gír KUR.GAL jelentése a „Nagy Hegy Istene”.

Egy dokumentumnak számító tárgy, az *alapító kő*, egy mésző tábla is felszínre került. A tell-szerűen mindig ugyanott felépülő templomok egyik, vagy akár mind-négy sarkában elhelyeztek egy téglaládát (gyékénnyel bélelték ki és bitumennel szigetelték), benne szobrokkal, különböző emléktárgyakkal, és ami a legfontosabb, ide került az alapító okmány, mely köbe vésvé tudatta az építető király nevét, és hogy mely istenségnek építette a templomot. Ez esetben az alapító feliratot A.anni.padda, az I. Ur-i dinasztia királya vésette köbe, és Ninhurszag istennőnek szentelte a templomot. Az épület befejezése után a *zárókő* is a ládába került.

Ubaidban válik véglegessé a templomok háromosztatú alaprajz-modellje, a további sumer templomok e szerint épülnek; sőt előképe lesz a Kr. utáni nyugati székesegyházak alaprajzának.

Az ubaid-i kézművesség, azaz kerámia különleges színezésével, formáival méltán vált híressé a térségben.

URUK szintén dél-mezopotámiai város volt az Eufrátesz partján, eredeti nevén Arach, a *Bibliában* Erekh, majd Uruk; a városnévből alakult az Irak név, a város neve ma Warka (még most is benne van az „ar”). Történelme i. e. kb. 5000-től Kr. u. 228-ig, a Párthus-birodalom bukásáig töretlen és folyamatos. A városnak mintegy 150 000 lakosa lehetett.

Az ősi várost – a *Biblia* szerint – Nimród alapította: „Az ő birodalmának kezdete volt Babel, Erekh (Uruk), Akkád és Kálnéh a Sineár (Sumer) földjén” (Mózes I. 10.). Még további, Nimród által alapított városok is felsorolásra kerültek; Nimród uralkodásának központja, fővárosa a róla elnevezett Nimrud volt Észak-Mezopotámiában.

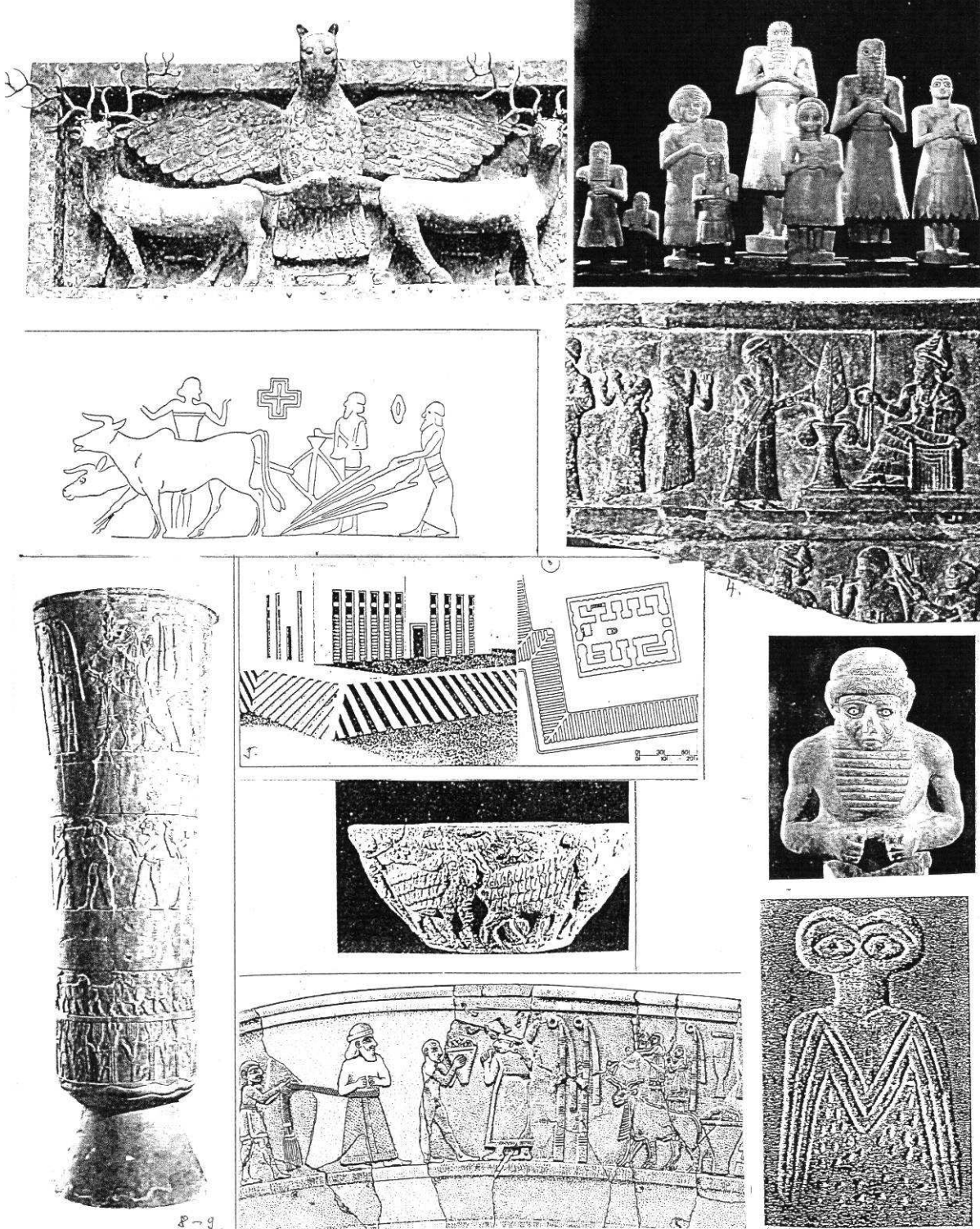
Sumer „városi civilizáció” volt. A klasszikus értelemben vett nagy sumer városok a IV. évezredtől kezdenek kialakulni, és ez után gyors fejlődésnek indulnak. Oka és ösztönzője a város középpontjában megépült templom, az „isten háza” volt; az elnevezés nem volt véletlen, a város fő istene ugyanis a templomkörzet fő templomának „a szentélyben élt családjával, és udvari minta szerint tisztségviselői szolgálták ki” (az alsóbbrendű istenek; – L. Oppenheim: *Az ősi Mezopotámia*).

A királyság kialakulásáig és megerősödéséig a hatalmas földbirtokokkal, legelőkkel, gyümölcsösökkel, birka-, juhnyájakkal, tehéncsordákkal, különböző kézműves műhelyekkel (stb.) rendelkező **templomgazdaság** nagyhatalom volt, közigazgatási szervezatként is működött. Külön pékségük, sörfőzdéjük, malmaik, kerámia- és szobrászműhelyük volt. A templomkörzetben voltak az iskolák, a papnevelde és a csillagtorony. Mint városközpont vonzotta a környező települések lakosságát, ahonnan egyre több hívó igyekezett ünnepnapokon a fénylő szentélyhez, hogy felajánlja természetbeni ajándékait isteneinek. A köznép a templom előtérében, vagy udvarán imádkozott, de az egy vonalon sorakozó széles ajtókon keresztül beláthatott a szentély háttérébe, ahol ott állt a város fő istenének kultusz-szobra.

A város kezdett aztán egy nagy terület szakrális, kultikus és gazdasági központjává válni. Egyre nagyobb, gazdagabb lett, jelentős rangra emelkedve egyre nagyobb politikai befolyással bírt, így vonzóvá vált az emberek számára, és mind többen akartak itt, a szentélykörzethez közel letelepedni. Nőtt a város alapterülete, összenőtt a környékbeli településekkel, és közigazgatásilag is centrummá vált. Majd kialakultak a **városállamok**, melyekben a központi nagyváros a maga irányítása alá vonta a környező különálló falvakat, kisebb városokat. Hatalma tetőpontján Sumernek mintegy félszáz városállama volt.

A déli nagyvárosokban a templomkörzetet *fal* választotta el az „en”-ek, pateszik palotakörzetétől, és ezt a körzetet is szintén fal a polgárság városrészétől. A fellegrvár típusú északi városokban együvé épül a templom és palota, talán, mert a király – még az asszír korban is – a nemzeti főisten főpapja is volt egyben. Ezt az egyesített központot viszont fal választotta el a polgárok városrészétől. A fellegrvár épületeit bonyolult alapépítményekre rakták, bástyákkal tagolt falrendszer, látványos lépcsősorok vezettek fel a központi építményekig.

1. Réz-domborítású relief Tell-el-Ubaidból: két szarvas az Imdugud^{hu} „madárral” (M. Roaf).
- 2-3. A vegyes etnikumú korai sumer nép (M. Roaf). Szántó-vető emberek csodálják az égen feltűnő Nibirut (Komoróczy G.).
4. Ūr-Nammu italáldozatot mutat be istene előtt. Nanna holdisten kezében összetekert mérőzsínórt és mérőrudat tart, ezzel templom-építésre szólítja fel a királyt. Az alsó mezőben már vonulnak is fel az építkezéshez, élükön Nanna istennel, Ūr-Nammuvál (M. Roaf).
- 5-6-7. A Fehér templom. – 6. Egy sumer férfi portréja. – 7. Uruki magas domborműves tál (D. Oates).
- 8-9. Uruki alabástrom váza; a felső frízben középen látható Inanna istennő, jelvényei, a nádkötegek között (az istennőnek hordják fel a hívek az áldozati ajándékokat), a kép bal oldalán áll a felajánlás elrendelője, a templomgazdaság ura. A váza magassága 1,05 méter (D. Oates).
10. Tell-Brák és Uruk testvérvárosok lehettek, itt is előfordultak szem-idolok. A három vonalból álló nagy M-jelet látjuk, a hármashalom szimbólumát. itt az M-iel belseiében magvak láthatóak (D. Oates).

Mindkét várostípusban volt egy külső városrész is, a kikötő, itt bonyolították a kereskedelmi ügyleteket. Idegenek csak itt, a külső kerületben telepedhettek le, kivéve, ha hivatali kinevezést kaptak a fő intézmények szolgálatában. A várost az eddigieknél nagyobb fal védte kívülről.

A III. évezredtől eleinte alig érezhetően, de kezd hanyatlani a templom befolyása, politikai hatalma, viszont az „en”-ek, „enszik”, „pateszik”, „lugalok” tekintélye, hatalma kezd nőni, majd megszilárdul a *királyság* intézménye. A felsorolt címek alatt vallási és közigazgatási funkciók értendők. A „szukkal” diplomáciai feladatokat látott el; a „szanga” címet a főpap viselte; a „szanga-lugal” papkirályt jelölt. „A *dinasztiákhoz kapcsolódó királyi hatalom*” a korai dinasztiák korában alakul ki (Oates). A „lugal” (LU.GAL: „nagy ember”) méltóságnév a királyra vonatkozott.

A dinasztiák kialakulását az újabb kutatások i. e. 3800-ra teszik. A Vízözön után (i. e. 4000–3500 között), amikor a királyság újra leszállt az égből, a királyság Kiš-ben alakult meg. A név-szerint felsorolt 23 kiši király „24 510 éven, 3 hónapon, 3 és fél napon át uralkodott”. „Kist fegyver verte le; királysága az É’annába került” (Urukba), közli a *Királylista*, de a sorban 23.-ként uralkodó Agga kortársa volt Gilgámesnek, aki már ötödik királyként ült ekkor Uruk trónján. Uruk első királya, „Meszki’aggaser, Utu isten fia, úr volt, király volt. 12 király 2130 éven át uralkodott. Urukot fegyver verte le; királysága Ur városba került (A *sumer irodalom kistükre*: 22. [A *hajdankor királyai*]; fordította Komoróczy G.).

Tisztázásra szorul a téveszméken alapuló Káin-i történetet, ez esetben egy másik Káinról van szó. Ő és leszármazottai ugyanis Kiš és Ur királyai voltak, történetük az előbb említett mezopotámiai vízözön **után** kezdődik, amikor „a királyság újra leszállt az égből”. Káin anyja, Éva/Hawah/Eldai Éva/Nin-Khává: Ninhurszág istennő lánya, atyja Enki isten. Káin valószínű születésétől viselte homlokán a megkülönböztető jelet, a csillagot (egyenlőszárú keresztet), mely védelmül szolgált az isteni szülöttek esetében. Az Ő vonala volt az arisztokráta és hosszú életű ág. Qayin/Arpium/Arvium/Káin néven tizenkettedik királyként uralkodott Kiš trónján. Leszármazottai vonala két ágon haladt tovább, az egyik a Kiš-i királyok sora; a másikon az Úr-i királyok következtek. Az ismertebbek: Lámek/Akalam-dug, Túbal-kain/Mesz-kalam-dug, Cham, Kus, Nimród. **Ennek a Káinnak és utódainak semmi köze nem volt a zsidósághoz!** Itt nem történt gyilkosság.

A *bibliai Éva* – Ádám „oldalbordájából” – és **Ádám** fia lehetett *esetleg* a gyilkos Káin, de még a „teremtés” kezdetén, az említett közel-keleti vízözön **előtt**. Ez a Káin földművelő volt és vad fajták háziasításával is foglalkozott. Testvére, Ábel állattartó pásztor.

Itt a királylista Szét/Sat-náal-lal indul (vajon a szép nevű Kalimath/Azura, Szét hitvese honnan került elő, ha az egész földön csak Ádám családja létezett?); – majd Enós, Kénán, Mahalalél, Jared, Énók, Metúselah, Lámek, Noé/Nur következik, és az Ő egyik fia, Sém révén a semitákkal végződik. Sém egyik testvére Kánaán, akinek utódai az I. babiloni dinasztia tagjai voltak. A pátriárkák (mint tudjuk) itt is hosszú életűek voltak. (L. Gardner: *A Grál-királyok eredete*.)

Uruk feltárását 1954-től kezdődően Heinrich Lenzen professzor vezette, „24 településréteget vizsgáltak át” (Josef Klíma: *Mezopotámia*). Az alsó rétegekből kerámia került felszínre, majd az „Ubaid-kori” Uruk V. réteg felszínre hozta a hitelesítésre használt geometrikus mintázatú *pecsétnyomókat* és „tetszetős vésetekkel” (Woolley) díszített *pecséthengereket*. Ebben a rétegben a kerámiákon már a *fazekaskorong* használata látszik. Az Uruk IV. réteg korában találták fel a *kereket*. Ettől a kortól válik általánossá a *lábbal hajtott gyorsfordulatú fazekaskorong* használata; és ebből a rétegből tárták fel az első **képeles** (piktogramos) **íráss** **agyagtáblákat**, ideje i. e. 3500. (Egy-egy réteg nagyjából egy évezrednek felel meg.)

Korábban több képjelet használtak. David Oates írja: „A *Folyamköz két nyelvén: a sumeren és akkádon kívül volt egy harmadik nyelv is, és azok találták fel az írást, akik e nyelvet beszélték*”. Oppenheim szerint: „a sumerek egy már létező írásrendszert vettek át. Úgy látszik, hogy ez **egy korábbi letűnt civilizáció terméke volt**” (óriási jelentőségű kijelentések!).

Az egész térségben a sumerek és mi használtuk ezt a típusú képeles írást; az a „letűnt civilizáció” tehát nagyon valószínű **mi voltunk**, akik az Özönvíz elől menekítettük magunkkal írásrendszerünket is!

Többféle nyelvjárása volt Mezopotámiának, legrégebbi az EME.SAL északon: „a szent istennői nyelv”; a másik fő nyelvjárás az EME.KU: az „erős nyelv” délen. A nyelv: agglutináló, ragozó; az írás szótagoló, a szótagokat pontokkal vagy kötőjelekkel választjuk el. Az írásnak több fokozata volt René Labat (L.-lél jelölve) szerint:

- 1./ a legrégebbi a „sumer” képjel, ezen belül: Uruk, Úr és a Dzsemdet-Naszr-i változat;
- 2./ a klasszikus sumer jelforma;
- 3./ archaikus változat (Kr. e. 3500–2000); 4./ az akkád (asszír-babilóni), három alfaja van: az ó-, közép- és új-asszír/babilóni;
- 4./ az ékírás (kb. 2000-től).

Kialakult Sumer **iskolarendszere**, az iskola neve É.DUB.BA, „a tábla háza”. Elemi szintű iskolák valószínű szinte minden nagy városban működtek, ahol az iskolamesterek az alapképzést tanították. Nagyon szigorú volt a sumer iskolai rendszer, a tanulás nagy kitartást, szorgalmat igényelt. Az oktatás egészen a főiskolai szintig épült ki, a felsőoktatás a következő fakultásokból állt: teológia, matematika, jog- és orvostudomány, földrajz, növény- és állattan, csillagászat – és a zenének is volt emeltszintű stúdiuma. „A *zene, a hangszerismeret Mezopotámiában iskolai tanulmány*” (Komoróczy G.).

Az ókor elején – ez nagyjából egybeesik a dinasztiák kezdetével – Enlil kerül a Pantheon élére. Enlil An főisten fia (AN: az „Ég”), Enki testvére. Városa először LAR.SA (a város korábbi neve AR.AR.MA!), majd felépül számára Nippur a ziqqurattal, az É.KUR.GAL-lal (a „Nagy Hegy Háza”, temploma). Itt emelkedett a magasba a DUR.AN.KI, az „Ég-föld kötelék” (vita van a fölött, hogy mi volt a rendeltetése). Az É.KUR.RA tetején emelkedett a KI.UR „a Föld gyökerének helye”, sötét koronaszerű helyiségében a titokzatos DIR.GA-ban őrizték a *Sorstáblákat*.

Enlil ötven neve között talán a KUR.GAL volt a legfontosabb, jelentése: „Nagy Hegy”. Két csillagkép: a Kos és a Bika kapcsolódik uralkodása idejéhez.

Nippur lett a főiskolai szintű oktatás központja. Ez alól volt kevés kivétel például Urukban a GIPAR, egy elit nevelőintézet, mely itt is a szentélykörzetben működött, annak is központi részében a fő templomhoz tartozva. Itt tanultak, nevelkedtek a trónörökösök, a hercegek gyermekei; egy bentlakásos intézmény lehetett. Főiskolai szintű oktatás folyt még Šurupakban, Ninhurszág istennő városában, az orvostudomány, orvoslás központjában, melynek az istennő volt az irányítója, egyben maga is orvos.

Sumerben nagy szükség volt képzett írnokokra mind a templom, mind a palota adminisztrációja ellátására (a sumer nagyon szorgalmasan és precízen adminisztráló nép volt). Az első képjeles táblák még csak anyagi elszámolások, adásvételi-szerződések voltak. A vezető írnokok voltak a felügyelők az adók, beszedések behajtásának; a természetbeni juttatások kiosztásának. Mérnökök, gazdasági szakemberek szervezték és irányították az építkezéseket, csatornák kijelölését, azok szélességének, hosszának megállapítását; kiszámították, hogy egy-egy termőterület mennyi vizet kaphat a zsilipeken keresztül. Ők feleltek a töltések, utak karbantartásáért; irányították a mezőgazdasági, kézműves termékek árucseréjét. Ők tartották számon az Ország vagyonát, melyről pontos kimutatást vezettek az „Ország tábláján”; ide könyvelték fel a központi magtárak készleteit. A központi irányítás megkapta az összes jövedelmet, melyet aztán három részre osztottak: ebből látták el az istenek szükségleteit, személyzetük juttatásait; másik része biztosította a tisztviselők, munkások fejadagjait; a harmadik részből bonyolították a cserekereskedelmet és tartalék volt înséesebb időkre. Magát a munkavégzést a felügyelők ellenőrizték.

A templomokat egyforma minta szerint jól megalapozott töltésre, teraszra építették. A tell-építkezés azt eredményezte, hogy lassan dombok, halmok alakultak ki a mindig ugyanoda épülő templomok alapzataként. Mezopotámiában erre nagy szükség volt, a rendszeresen bekövetkező tavaszi áradások miatt. Egy másik közös vonás volt, hogy a templomok tetején áldozatokat mutattak be, például, amikor felkelt a templom védőistenének csillaga; vagy kiemelkedő események alkalmából.

Továbbá a templomok alaprajza háromszögletű volt a két kötelező berendezési tárggyal: az oltárral és az áldozati asztallal. Az épületek támpillérek, rizalitok voltak. A rizalitok kiképzés a floszlopok, ritkábban a különálló oszlopok rendszere. Az egykori északi épületek támpilléreinek így lett díszítő szerepe a déli templomoknál. An templomkörzetének legnagyobb temploma 53 x 83 méter volt. Az épületek központi csarnokának fedéséhez olykor 10 méter hosszú mennyezetgerendákra volt szükség. A fát az Amánus-, közelebből a Cédrus-hegyekből úsztatták le az Eufráteszen. A sumer-építkezésekhez az agyagon kívül minden mást importálniuk kellett az építőknél.

Uruknek két szentélykörzete volt, az első időkben ez még két különálló várost jelentett. Egyik a Kulaba, An/Anu körzete. Uruk történelmének kezdetén ugyanis maga a főisten volt Uruk védőistene, ez is igazolja a város kiemelt szerepét. A templomegyüttes legjelentősebb temploma az ún. Fehér templom, eredeti nevén É.SAR.RA: a „Mindenség Háza”, mely fehér gipszvakolatáról kapta nevét, és amelyben mesterséges beton elemeket (geopolimer) találtak a régészek. A restaurált épület láttán elámulunk annak egyszerűségén. Egy másik jelentős templom volt a BIT.RÉS, a „Legfőbb Háza”.

Uruk másik hatalmas szentélykörzete az É.AN.NA: „az Ég Háza”, Inanna (IN.AN.NA: az Ég Istennője) körzete volt. Az istennő nem azonos a későbbi Istárral, a szerelem szertelen istennőjével. Inanna An dedunokája, Enlil fiának, Enzu-nak és hitvesének, Ningal istennőnek (NIN.GAL: „Nagy Úrnő”) a lánya volt, – testvére Utu napisten. An egy idő után átruházta a címet unokájára. Egyetlen alkalomról szólnak a feljegyzések (amiről tudunk), amikor An, hitvesével, Antuval személyesen is jelen volt az évenkénti tavasz-ünnepen, az „akitun”. Amíg a Kulaba templomainál elegendőek a romok, és erre építették az új templomot tell-módszer szerint, addig az Éanna templomainál eltűntek a törmelék. Itt nehezebb volt rekonstruálni az épületeket.

Ekkorra elterjed Uruk templomainál a szögmozaikok díszítés. A szögmozaikokról már szoltunk, tehát a vörösre, fehérre és feketére festett és kiégetett csapszögeket a falra vitt vastag és nedves agyagvakolatba nyomkodták bele. Az Inanna istennő tiszteletére épített templomok egységes díszítő mintázata: cik-cakk, háromszög és a rombusz volt, jelentése: ŐS-ISTENNŐ.

A templomkörzet egyik templomának bejáratát nyolc különálló, 2 méter átmérőjű, magas dupla oszlopsor díszítette, melyek a bejárat csarnok tetőzetét tartották; itt az oszlopokat, belső falakat szögmozaikkal díszítették. A szögmozaik uruki találmány volt, mely fordított utat tett meg, azaz délről került északra. Pár helyen freskók, festmények maradványait találták a falakon.

A ziqqurátok jellegzetes sumer építmények voltak (kinézetre, mint a lépcsős piramisok). A szinteket különböző színűre festették: az alsó szintet feketére, majd fehér, vörös, kék, narancs, ezüst-szín következett, a legfelső szint arany-színű lett, ez szentély volt az isteni párnak szánva; itt minden berendezési tárgy: asztal, székek, ágy, gyertyatartók (stb.) színezésből készültek, de még a falakat is arannyal burkolták be. Egyébként a ziqqurátok teraszai belül általában tömörek voltak.

Lenyűgöző látványt nyújthatott Uruk kettős városfal, megépítése Gilgames nevéhez fűződik. A fal 9,5 km hosszú volt, és kb. 9 km² -nyi területet zárt körül. A külső városfal 1,5 méter, a belső 5 méter vastag és kb. 5 m magas volt, végig bástya-körtornyok tagolták. „Több, mint kilencszáz lehetett a pillérek száma, amelyek minden támadásnak ellenálltak” (H. Keiser: A nagy istennő városa; – „pillérek” alatt a bástya körtornyok értendők). Szabályos távolságokban nádrétegeket építettek a falba rugalmasság végett. Egész Mezopotámiában agyagtéglaiból építkeztek, a városfal esetében ez napon szárított téglát jelentett.

Gilgames/EN.KULABA, „Kullab Ura” a megistenült Lugalbanda király és Ninszun istennő fia, „Kétharmadrész belőle isten, egyharmadrész belőle ember” (Gilgames I. tábla). Lugalbanda anyja Uras istennő.

„Gilgames alakját a nagy istenek tették fenségessé,
termete tizenegy könyök – ez a magassága,
mellkasának kerülete kilenc arasz.”

(Gilgames, – fordította Rákos Sándor; – a könyök hossza 50 cm, az araszé 22,5 cm.)

Uruk *kidinnu*-val rendelkező szabad város volt, polgárai különböző kiváltságokkal rendelkeztek akkor, ha helyi születésűek voltak. Például mentesültek a közmunkáktól, a katonai szolgálattól, valamint bizonyos adóktól.

A városok kiváltságos státuszát hirdető jelképeket a *városkapuk*nál állították fel. A kapuk rendkívül díszesek voltak, hogy reprezentálják idegenek előtt a város nagyságát; mögöttük bent a tér fontos pontja volt a polgárok mindennapi életének, a társadalmi élet központjául szolgáltak. A kerület előljárója innen irányította a kapuhoz tartozó városnegyed ügyes-bajos dolgait; itt beszéltek meg például a csatornák javításait, még üres parcellák kijelölését (stb.).

Gilgames mit sem törődve a kiváltságokkal, kirendelte a polgárokat az építkezésekre. Ez aztán komoly felháborodást okozott, mely végül sztrájkba torkollott.

Gilgames kiírtatta a nádat, bozótot az Eufrátesz város alatti partján, elegyengetve lépcsősre képezte ki, majd pálmagödröket telepített a partokra. Egyik törvénybe iktatott intézkedése az volt, hogy költöztessék ki az állatokat a lakóházak földszintjéről, és létrák helyett készítsenek lépcsőket.

A közigazgatás fontos szerve volt a „gyűlés”, élén a vénekkel, azaz nemzetségfőkkel, ők voltak a városatyák. Vitás ügyekben nem egyedül döntöttek, a város fegyverforgató férfijainak, a „legényeknek” is volt beleszólási joguk. (Egy ókori kétkamarás parlament.) A népgyűlés elfogadhatta, vagy elutasíthatta még a király előterjesztését is.

A dinasztikiak kezdetétől építik az É.GAL-okat: „nagy házakat”, azaz palotákat. „*Hatalmas méreteik révén a paloták hamarosan versenyre keltek a templomokkal, sőt pompában fölül is múlták őket*” (J. Klíma). A pompa, fény, csillogás a külföldi követek elkápráztatását célozta. A tróntermeket oszlopok, festmények, bronzveretek, pazar reliefek, domborművek, drágakő-berakásos szobrok, köntarziás szekrényládák díszítették. A kiegészítő szárnyban kaptak helyet a konyhák, raktárak, fürdők, a levéltár, az ímokok szobái és az iskolai tantermek.

Különlegesek voltak a polgárok városi lakóházai. Az utcák kövezettek voltak de rendkívül szűkek, innen nyílt egy bejárat a lakóházba, az ajtó vörösré (az élet színére) volt festve. Az ősi, északi modellt követték azzal, hogy a központi udvart körül építették lakrészekkel. Az udvaron voltak a tűzhelyek, kemencék, a gémeskút; fák, bokrok árnyékolták. Az épületek emeletesek voltak. A földszinten voltak az irodák, műhelyek, rakodó helyiségek, fogadó-, vendégszobák, a bolthelyiség (bejáratlalt az utca felől is), konyhák, mosdóhelyiségek, jelentősebb házaknál a kápolnák. A lakóház emeletén az udvar felől gang futott körbe, innen nyíltak az ajtók, ablak nem volt a szobákon, helyettük szellőző nyílásokat képeztek ki a falak felső szegélyén, a tagolásukra szolgáló oszlopok egyben a tetőt is tartották. A földszintről jutottak fel a lépcsőkön a folyosóra és az épület lapos tetejére, ahol nyári estéken jól esett a hűsölés, itt élték társas életüket, olykor itt is aludtak. Elegánsabb házakban *fürdőszobák*, WC-k voltak bitumennel szigetelve, a vizet cső- és *aknarendszer* vezette ki a házból, majd a közös nagy *csatorná*k vezették tovább.

Fontos növény volt a datolyapálma, melynek állítólag 360 felhasználási módját ismerték; ezt csak a nád múlta felül. A pálma víz közelében szeretett állni, gyöngyfüzérként övezte a vízpartokat; kézzel porozták be. Részben a városiak, részben falusiak voltak a földművelők. A vetőekéről már volt szó; a termést kiégetett *agyagsarlóval*, később *résarsarlóval* vágják le, *cséphadaróval*, *cséplőszánnal* verték ki a magot, utóbbival ide-oda hajtottak a halomba rakott kalászon; szeleléssel tisztították meg a törektől. A termékeket zebukordékon, vagy öszvérek-vontatta szekereken szállították be a városba, vagy a kikötőbe. (A szamarat nem szerették, mert módfelelt falánk jószág volt.)

A sumer tájképhez hozzá tartoztak a *noriák*, a vízkimelő hatalmas kerek; és a *malmok*. A noriák csikorgása, a zebukordék, taligák zörgése a városi utak kövein éktelen zajt csapott főleg hajnalban, amikor vonultak ki a földekre (ilyenkor a városi zaj még nem nyomta el hangjukat). A gabonaféléken kívül sok-fajta zöldséget és gyümölcsöt is termesztettek. A szarvasmarha volt a fő házi állat, melyet sokoldalúan használtak. (Az istenek tejszínit is fogyasztottak.) Ló még nem volt, később egy ló árért – szomorú, de – ötven rabszolgát lehetett venni.

A családfelek egy felesége volt, viszont ha anyagilag megtehette, mellékefeleséget is tarthatott. Korábbi időkben a nők magasabb volt a társadalmi szerepük, tanúk, ímokok is lehettek. A matriarchális ősi máltra emlékeztet, hogy Urukot „a Királyné városának” nevezték.

UR, a *Bibliában* Ur-Kasdim, ma Muqayyar, azaz „Szurokdomb”. Az elnevezés onnan ered, hogy itt építkezésnél rögzítésül földszurkot, bitument használtak. Történelme i. e. 5000-ben kezdődött. Többször elnéptelenedett, ennek oka az is lehetett, hogy a folyók olykor medret változtattak, és a folyó nélkül maradt város édesvíz híján nem tudott létezni.

Ur 6–7 km-re esett Ubaidtól, tehát mélyenfekvő, vizes talaja miatt a nagyobb építményekhez itt is töltéseket kellett építeni. Virágzása idején a város lélekszáma meghaladta a 360 000 főt, és az ország fővárosának számított.

Az ásatások 1854-ben kezdődtek, minden területnek megvolt a magasán képzett szakembere. Thompson, King, Hall után Sir Leonard Woolley veszi át az expedíció irányítását, nemzetközileg ismert, neves régész gárdával, többek között Sir Max Mallowan Ninive, Arpacsije feltárója is közöttük van (Agatha Christie férje; – A. Christie-t/Mrs. Mallowan-t 1971-ben ütötték lovaggá, férjét három évvel korábban.)

Összesen 1850 sírt tártak fel, közöttük 16 királysírt. Egyetlen sírban sem volt istenkép, vagy vallásos szimbólum. A holttestek mindig a jobb oldalukon feküdtek kissé felhúzott térdekkel (nem zsugorított pózban).

A régészek először szembesültek a *tömeges emberáldozat* látványával a királysírokban. Egyik sírban például a bejáratnál öt holttestet fektet, majd tíz női holttest, akik udvarhölgyek lehettek rendkívül szép fejdiszeikből, ékszereikből, egyenruháik foszlányaiból ítélve. Közeliükben egy gyönyörű *hárfá* maradványát találták. Aranyfejű szögek tartották a hurokat; arany, lápisz-lazuli, fehér kagyló berakás díszítette, fönny arany bikafej állt lazurkó szemekkel és szakállal. „*A hárfá romjain feküdtek az aranykoronás hárfás csontjai*” (Woolley: *Ur városa és a vízőzön*). Az első királysír i. e. 3500-ból való volt. Több hasonló, udvarhölgyes, hárfás sírt is találtak. Az utolsó királysír feltárásánál a halálveremben hat férfi és hatvanöt nő holtteste fektet szép rendben egymás mellett. A sírban négy hárfát találtak, egyiken nehéz aranyból való bikafej, másikon tehénfej ezüsből, a harmadikon a gímszarvas-fej ezüsből, a negyediken rézből volt a bikafej. Ebből a sírból került elő a két, életfára ágaskodó racka-juh (nem kos). Egy másik sírból nemesfémek, drágakövek között egy teljes áldozati edénykészlet aranyból, ezüsből került felszínre (csupán ezek a sírletelek utaltak isteneikhez kapcsolódó hitvilágukra). Máshol egy szántalpu díszes *kocsi* maradványa került feltárára, két számár, valamint a fogathoz tartozó lovászfiú és a kocsihajtó csontvázával. A kíséretként élve eltemetett udvartartók áldozatait haláluk előtt álomitalba kevert méreggel itathatták meg, mert nagyon nyugodtnak, rendezettnak tűntek magaslatban.

Az egyetlen királysír, melyben nem voltak emberáldozatok: MES.KALAM.DUG (a „Jó Ország Höse”) király volt. Derekán széles (turáni) ezüst öv, melyen aranytör és egy lazurból való fenékö függött aranykarikákon; mellette kettős tollú fejszéje fektet. Kiemelkedően szép volt arany/elektron sisakja. Úgy tűnik, a király eleve elutasította az emberáldozatot.

Szenzációszámba menő feltárásnak számított Abargi király és hitvese, Subad királyné sírja. Csak a királyné sírja maradt épen; anyaga, értéke vetekszik Tutanhamon sírjának kincseivel. Két női csontvázat találtak a királynő mellett, egyiket a fejénél, másikat lábánál. A „halálveremben” hatvanöt személy a király, huszonöt a királyné kíséretjeként áldozta fel magát.

A királynőn derékig érő köpeny volt felfűzött nemesfémekből, féldrága- és drágakövekből. A fonalak elporladtak, de a füzérek pontosan abban a helyzetben voltak, ahogy eltemették a királynővel. A nyaknál pánt fogta össze a sorokat, alul széles öv, melyre hosszú, cső-alakú gyöngyöket varrtak. Csodálatos volt fejéke, alapja egy széles aranyoszlop, erre volt rögzítve három aranykoszorú bükkfa és fűzfa leveleket utánzó arany lapokból és arany karikákból. A hajba arany fésű volt tűzve, melyet arany virágok díszítettek, a virágokat lazurkó, kameol és fehér gyöngyház-berakás tette még látványosabbá. Fülében válláig érő arany karikák lógtak.

AB.AR.GI: AB = atya; AR a magyarokat jelenti; a GI (L. 85.): rózsza; egészséges, tiszta, érintetlen, sértetlen; szilárd, erős, állandó, biztos, tartós, pontos. SU.BAD: a SU a szubarokra vonatkozik; a BAD (L. 152.): védmű, erőd, bástya; magas, erős. A nevek a Két Öst képviselik.

Úr védőistene Enzu/Nanna volt, hitvese Nin.Gal istennő. „Házuk” a „Nanna templom”, a fő templom szentélye, itt születtek gyermekeik: Inanna, Utu. Az épületet keresztben egy erős fal választotta el a templomrésztől. A fal mögött külön az istennek és külön hitvesének egy-egy központi udvart (!) körülvevő lakrésze volt. Még a templom területén kaptak helyet az istenség titkárai, ímokai és a kiszolgáló személyzet (alsóbrendű istenek), külön helyiségekben.

Az udvaron gémeskút, kaptár alakú (búbos) kenyérsütő kemence állt; a konyhában tűzhely, falra aggatott konyhai edényekkel. Voltak fürdőszobák, WC-ik bitumennel burkolva, kissé lejtőre építve, hogy a víz ki tudjon folyni a csatornába. Az udvaron külön medencék is álltak. Megtalálták az Enki isten által feltalált *szövőszék* maradványát is, a szövőszék ugyanolyan volt, mint egykor Enki lányáé, még megvoltak a fonalat kifizető súlyok és a gödör, amibe a szövőnő a lábát lógatta szövé közben, mert a szerkezet a földön fektet.

AZ AKKÁD-KOR

I. e. 2350 körül megszakad a csodálatos sumer civilizáció, hanyatlása előre vetítette árnyékát. Az első fenyegető jelek nyugat felől, a nomád sémi martu, amurru (= nyugati) területekről érkeztek.

A lassú beszivárgás már hosszú ideje tartott, a kereskedelmi ügyletek fokozatosan az ő kezükbe kerültek; megkaparintották a bankházak (marašû-k), kereskedőházak ellenőrzését. A betelepülő sémik a sumer idők korai szakaszában még nagyon sumereknek akartak látszani; szem előtt tartva érdekeiket sokáig tisztességgel szolgálták feljebbvalóikat, mint udvari tisztviselőket; de alázatos hajlongásaik közben sokatmondó, jelentőségeltjes pillantásokkal adták tudtul egymásnak saját dolgaik alakulását, titkos céljuk elszánt volt a központi hatalom meggyengítésére. Utazó kereskedőkként hozták-vitték a híreket, szervezkedtek, egyeztettek szándékaikat.

Az Ország hanyatlását gyorsították a belső problémák is: romlottak a közerkölcsök, a „hajdanvolt nagy istenek” által diktált és számonkért tiszta erkölcsöket már beszennyezte a korrupció. Mindennapi jelenség volt a hatalmukkal visszaélő, népet szípolozó adóbejártók, a lefizethető hivatalnokok garázdálkodása, e révén érdemtelen egyének érvényesülése, gazdagodása, birtokokhoz jutása; közben emelték az adókat. Gyengült az Ország, a főváros, Úr a végletekig elszegényedett, utcáit felverte a gaz. Ennek fő oka, hogy Enlil száműzte fiát Enzu/Nannát a város védőistenét az északi Harránba, mert vissza akarta szerezni a Sorstáblákat. Sok „Sirató ének” született az isten elvesztése miatt, mert Úr népe a rajongásig szerette istenét. A romláshoz hozzájárult, hogy az öntözéstől szikesedtek a földek, ezáltal csökkent a terméshozam, különösen a búza termése sínylette meg; a lakosság létszáma pedig nőtt, éhség, járványok tizedelték a lakosságot. Az emberek kénytelenek voltak eladni gyermekeiket és magukat a palotának vagy a templomgazdaságnak, hogy megmeneküljenek az éhenhalástól. Akkád Sumer északi szomszédja volt, a „kad”-ok eredetileg nem voltak sémi népek, de ellenséges viszonyban álltak a sumerekkel, ezért szövetkeztek ellenük a betelepülő és már ott élő egyre nagyobb számú sémi amurru néppel.

I. Szárgon/Sarrukín (i. e. 2340–2284) megdönti a sumer hegemoniát. Címei: „Akkád uralkodója”, „Kis királya”. Születése titokzatos, a toposzá vált történet szerint anyja papnő volt (ha főpapnő, akkor királyi hercegnő), akinek nem lett volna szabad szülnie, ezért a gyermeket egy vízhatlan kosárban a folyóra tette, és nyilván gondoskodott róla, hogy valaki megtalálja; egy kertész talált rá és nevelte fel. Szárgon gátlástalanul söpri el érvényesülése útjából akár addigi jótevőit is, hogy hatalomra juthasson. Uruk királyát, Lugalzaggesit, a „Négy világtáj urát” – mert támadást indítva ellene meg akarta akadályozni térhódítását – kalodával a nyakában Nippurba hajtja, és mélyen megalázva közszemlére állítja (!). Elsőként alkalmazott a hadseregben hivatásos katonákat. Hatalmas erődrendszereket építtet, 50 km-ként (két „kettősóra” járásra) ellenőrző pontokat állíttat fel. A Cédrus-erdőtől Elámig végighódítja a tartományokat. Új fővárost építtet Agade (Akkád) néven (melynek későbbi korokban helyét sem találták; – Kis-től északra feküdt).

Unokája, Narám-Szín (i. e. 2260–2223) folytatja elődei hódító politikáját. Gögös, elbizakodott módon istennek nyilvánítja magát, viseli az istenek szarv-koronáját; és felveszi a „Négy világtáj királya” címet. Visszatetsző jelleme ellenére uralma a kereskedelem és művészet virágzását jelentette Mezopotámiában. Fennmaradt róla egy szép, nemes arcélű szobor. Az I. Agade-i dinasztia tizenegyedik, egyben utolsó királyának neve ismerősen cseng számunkra: Su-Turul, i. e. 2186–2154 között uralkodott. Végül Gútium népe, a Zagrosz-hegység félelmetes harcosai győzték le az akkádot.

A 150–160 évig tartó akkád-időszak után visszaáll a sumer uralom, ez az **Újsumir restauráció** kora. Nagy uralkodói egyéniségek állítják vissza a régi rendet. Újraépítik a rombadőlt templomokat, a királyi palotát, ziqqurát, a városfalat. Úr-ban Úr-Nammu (i. e. 2111–2094), „Sumer és Akkád királya”, a III. Úr-i dinasztia pateszije kerül trónra. A régi ziqqurát maradványát magként beleépíti az új épületbe. A ziqqurát 3 méter magas szilárd alapra, teraszra épül, háromszintes építmény lesz; az első 11 méter, a második 6 méter, a harmadik, mely az ásatások korára teljesen megsemmisült becslések szerint 3 méter magas lehetett. A ziqqurát alapterülete 62 x 45 méter volt. A teraszokra földet hordtak fel, és növényekkel, bokrokkal tették hasonlóvá a hegyekhez, miután eredetileg is a hegyeket akarták utánózni a tornyokkal. Az építmény külső falán az ún. „könnyező csatornák” vezették el a fölösleges vizet. A városfal 23,5 méter vastag volt az alapoknál. A ziqqurátnál és a városfalnál alkalmaztak kiégetett vályogtéglát is, előbbinél külső burkolásként, utóbbinál a bástya tetején körbefutó réteggént. A fal magassága 8 méter volt. Úr-Nammu fia, Sulgi után harmadik királyként Arad Nanna/Amar-Szuen (i. e. 2046–2038) lép trónra. Utána Su-Szín (i. e. 2038–2029) következik, aki épít egy 275 km hosszú erődített falat a nyugat felől betörni készülő sémi amurru ellen.

A II. Lagaš-i dinasztia legkiemelkedőbb királya Gudea (i. e. 2144–2124); kiterjeszti hatalmát Sumer legnagyobb részére; béke és jólét jellemezte kormányzását. Ismét virágzik a művészet, csodálatosan szép szobrok készülnek, magáról a királyról több is. Fellendül a sumer nyelvű udvari költészet, melynek az uralkodó is művelője. Ningirsu isten megjelenik álmában, és felszólítja, hogy építsen neki templomot, felébredve talál egy táblát, rajta a tervrajzzal. A Gudea névben a GUD (L. 297.) jelentése: hős, erős, félisten, de jelentheti a Bak-ot is; – az „ea” Enki neve, aki a király védőistene volt. A király egyik álló szobrán edényt tart kezében, víz, halak ömlenek ki belőle, ez is Enki utal, mivel Ő a Bak, Vízüntő, Halak istene volt. Gudea volt a sumer irodalom egyik név szerint is ismert költője. Egy ránk vonatkozó adat: *Gudea nevű város lesz a magyarok fővárosa a Kur-folyó mentén. Már ekkor gyakori a „magar/makar/magyar” elnevezés, mely csak Kr. u. az 500-as évektől válik általánossá az eddigi AR-ral, MA-val kezdődő szavak helyett. Fővárosuk után lett „guda-magar”, „gudamakari” az itteni nép neve!*

Urukban Utu-Hegál, a „Négy világtáj királya”, „Sumer és Akkád királya”, az V. Uruk-i dinasztia tagja állítja vissza a rendet, ő is nagy építtető. Családfáját Lugalbandáig, Ninszun istennőig vezeti vissza, tehát Gilgames rokonának vallja magát.

I. e. a 2000-es évek elejétől már semmi nem tudja megállítani az akkádok újra induló hódítását. Minden ellenük épített védőfalat áttörnek, az országra zúdulva mindent lerombolnak. Ettől kezdve az uralkodók címe: „Sumer és Akkád királya”. Az akkád írnokok szorgalmasan tanulmányozzák a sumer nyelvet; szótárakat szerkesztenek, lefordítják a sumer irodalmi, tudományos műveket. Rangot jelentett ismerni a sumer nyelvet, írást. A nyelv visszaszorul ugyan, de választékos stílusát tovább használják irodalmi alkotásokban, valamint a hazai és külföldi diplomáciai gyakorlatban.

A népesség létszáma 200 év alatt megduplázódhat, mi az a 200 év az eltelt évezredekhez képest!

A Zab-folyók torkolata a Tigrissel rendkívül termékeny területe volt a Folyamköznek; lakossága túlnépesedés miatt feltehetően korán elkezdte a kirajzást, kisebb településeket városokká fejlesztve a közeli, távolabbi térségekben, így Lurisztán, Mada, Média településeket, az ősi Irán (Arán) északi részeit; valamint észak, északnyugat felé is terjeszkedett. Mai történelmi atlaszok még jelölnek területet „Szavárd magyarok” néven például az előbb említett Kur-folyó medencéjének középső szakaszán, a Kaukázustól délre (*Történelmi atlasz* 6. old.). Az asszír hódítás elől már sokan futva menekülnek Árpád földjéről, pedig senki nem üldözte őket. Sőt miután az asszírok télen–nyáron folyamatosan csak háborúztak, nagyon is ragaszkodtak a becsületes, dolgozó itt élő emberekhez, akik helyettük is művelték földjeiket. Népeink véglegesen csak Kr. u. 635-ben hagyták el szülőföldjüket, az arab invázió elől mentve életüket.

ASSZÍR-, BABILÓNI KORSZAK

Amikor I. Szárgon trónra lép, Akkádtól északra asszír területen már a 35. asszír király van uralmon. Asszíriát a III. évezredtől jelölik a történelmi atlaszok. Assur volt a közigazgatási, politikai főváros, a királyok palotáival; Ninive pedig a szakraális főváros Assur és Istár istennő nagy templomával. (Ettől kezdve csak a legfontosabb eseményekre térünk ki.)

I. Samsi-Adad (i. e. 1815–1782) harminckilencedik uralkodóként megalapítja az első asszír birodalmat. Felveszi a „Világmindenség királya” címet, embertelen pusztítást visz véghez a meghódított tartományokban, kiűrtja az uralkodókat és családjukat. Babilon is hatalma alá kerül.

I. e. 2040 körül Szumu-Abum megalapítja az I. Babilóni-dinasztiát. Ennek a dinasztiának legkiemelkedőbb uralkodója a hatodikként trónra kerülő Hammurápi (i. e. 1792–1750). Amíg Hammurápi ül Babilon trónján, a „dicsőségtáblákon” mindig megemlíti Subartut, természetesen mint legyőzött tartományt. Például: „Az év (amelyben) Hammurápi király, a hős, aki Marduknak győzelmet hozott, Ešnunná, **Subartu** és Gutium hatalmas seregeit legyőzte, elfoglalta Mankisu városát és a Tigris folyó partját egészen **Subartu** földjéig.” Szubartu északnyugaton, Tell-Bráktól északra feküdt, közel a Hábur-folyóhoz. Híressé vált Hammurápi 2,25 méter magas dioritból készült törvényoszlopa. A felvett törvények már több ezer évesek voltak ekkor, miután azok Utu napisten Bölcsességtáblájáról származtak: „Utu helyezte számba a szót, ítéleteimmel egyetértést teremtettem Sumer és Akkád között” (Kalla Gábor: *Mezopotámiai uralkodók*).

I. Assur-uballit (i. e. 1363–1328) uralkodása alatt válik AsszírIA független állammá. Assur főistenük „átveszi” Enlil és Marduk szerepét. Marduk lesz Babilónia főistene. Az asszírok terjeszkedő hódítása megállíthatatlan volt a Tigris és a Zab-folyók termékeny völgye felé. A következő századokban AsszírIA és Babilon váltják egymást a hatalomban, igyekeznek egymás fölé kerekedni. A legyőzött tartomány fő templomából ilyenkor mindig elhurcolják a főisten szobrát, de ha fordul a kocka, viszik vissza a szobrot. AsszírIA kronológiája volt a legpontosabb a Közel-Keleten, mindenütt ezt használták. Az asszírok mindent rendkívül precízen adminisztráltak, őket csak a sumer írnokok múlták felül, akik a templomgazdaságokban még az utolsó libáról is kimutatást készítettek.

Rövid ízelítő az asszír királyi udvarok pompájáról: a királyi palota felavatására 70 000 vendéget hívnak meg ... A királyi paloták soha nem látott fényűzéssel épülnek. A bejáratnál emberfeji szárnyas oroszlánok őrködnek. Sziklába vájt csatornákon sok száz kilométerről vezetik a vizet a pálmakertek, a világ minden részéből összegyűjtött különleges növényfajtákkal beültetett kertek öntözéséhez. Ébenfa bútorok, nemes szőnyegek, arany, ezüst, drágakő, elefántcsont díszek mindenütt, csodálatos bronz-veretek a hatalmas kapuszárnyakon. Lenyűgözőek a 4,5 méter magas alabástrom domborművek harci jelenetekkel, vagy az „életfán” tevékenykedő istennel és „megistenült” asszír királyokkal, akik isteni attribútumokat viselnek. A 3 méter magas istenfeji bikaszobrok, kicsempézett luxusfürdők, ziqqurátuk, templomok, fényűző paloták demonstrálják az asszír nagyhatalmat. A leigázott tartományok művészeit, kézműveseit, építészeit, kőfaragóit az országba telepítik, hogy minden alkotás a legmagasabb művészi igénytel valósulhasson meg. Ezt a luxust a leigázott tartományok adóiból, kincseiből fedezik.

URARTU nem volt sem asszír, sem babilóni tartomány, de történelme, kultúrája már a nagyhatalmak árnyékában fejlődik („az UR, AR népek által alapított”). Az asszír feliratokon először Nairi néven szerepel, később lett Urartu vagy Van Királyság; a *Bibliában* Ararát a neve; saját nyelvükön Biainili-nek nevezték országukat.

A már egészen korai asszír támadások arra készítetik a szétszórta kisállamokat, törzsi szerveződéseket, hogy egyesüljenek. Ez a folyamat I. Sulmánu-asaridu (1274–1245) asszír király uralkodása alatt felgyorsul. Ettől kezdve említik az asszír királyfeliratok Urartut, mely már nagyhatalom ekkor, és képes szembeszállni Asszíriával, sőt legerősebb ellenfele lesz, olykor területeket foglalva el-, vagy vissza tőle (I. Argisti, II. Sarduri). Szövetséget köt az északi szíriai, arámi államokkal.

Területe nagy részben hegyvidékre esett, alföldnek tekinthető részei a nagy tavak: Van, Urmia, Szeván környékére korlátozódtak, de ezek nagy része is inkább magasföld, ennek ellenére önellátó volt gabonatermesztés terén, a kedvező klímának köszönhetően még nagy magasságban is gazdag termést hoztak a gyümölcsöskertek, és sikeres volt szőlőművelésük is. A tartomány délkeleti része lehajlott a Zab-folyók felső szakaszára. Az északra is terjeszkedő magyarság; a közben legyőzött Mitanni hatalmára vált hurrita népe; a menekülő babilóniai káld papság és hívek; sumerek, arámiak, hettiták itt lettek új hazára.

Hegyei, városai: Ardahana város a Kur(a)-folyó partján; a folyó medencéje és térsége fontos állomása lesz az új hazát kereső magyarságnak. Mellékén feküdt Tártár (emlékeztet Tartaria helységnévre Erdélyben); Artik város, az Aragac hegység (4090 méter). Az Aras/Araksz-folyó körzetében délre feküdt az Arasi-hegység; majd Artashat, Ararat városok, a folyó másik oldalán az Ararat hegycsúcsai emelkedtek. Délre nyugat-keleti irányban, szinte párhuzamosan futnak: az Örmény-magasföld hegyei; a Van-tótól délre az Örmény-Toros hegység, az Örmény Taurusz, hegycsúcsai 3000–4000 méter magasak, déli hegyláncán folyik keresztül a Felső-Zab. A hatalmas, szélesen elhúzódo, külön hegyláncokra is elágazódo hegyvonulatok elválasztották és védték az országot AsszírIA felől. Urartu dél felől csak a hegylánc keleti, illetve nyugati végében volt támadható. A nehezen megközelíthető átjárók fölött erődítmények magasodtak, a hegyláncok bástyaként őrködtek, közöttük a meredek, úttalan szurdokok lehetetlenné tették csapattestek számára az átkelést.

Gyorsan fejlődött az ország, hatalmas duzzasztógátakkal, vízvezeték rendszerekkel tették még termékenyebbé a megművelhető területeket. Ezüst-, réz-, vasbányák voltak, már régóta ismert volt fémfeldolgozó iparuk, később gyártották az acélt is; művészi bronzművességük messze földre vitte híruket. A Közel-Kelet Urartuból szerezte be a legnemesebben kitenyészett lovakat, széles körben szállították kiváló boraikat, kézműves termékeiket (stb.). Városaik emeletes házakkal, sziklába vájt vízvezetékekkel, freskókkal díszített palotákkal, várakkal dicsekedhettek; az erősített falakkal védett, pártázatos homlokzatú katonai épületeik külön stílust képviseltek.

Első királyuk Aramu. A főváros Szugunia és Arzaskun volt, egyike szakrális fővárosa lehetett az országnak. Királyaik: Sardúri, Ispuni, Menua, Argisti (stb.). Asszír-, de főleg saját királyfelirataik őrizték meg a fontosabb történelmi eseményeket, Menua király például 70 dicsőségtáblán örökölte meg tetteit. Írásuk: sumer–akkád–asszír ékírás volt.

Főistenüket Haldi-t harcászati istenségeként tisztelték, temploma Ardini-ben, a későbbi Muszaszir városban volt. A város az Urmia-tótól délnyugatra, a Felső-Zab keletre nyúló kanyarulatánál feküdt. Másik nagy istenségük Teisebani, Tesub sarlós isten megfelelője. Úgy tűnik, istennői-kultusz nem játszott szerepet Urartu mitológiájában. Nyelvjárásuk sokféle elemből állt, ennek ellenére ragozó maradt.

II. Assur-nászir-apli (i. e. 884–856) igazi katonakirály volt, hadvezérnek igen tehetséges, de embernek, uralkodónak annál kegyetlenebb, a megtorlásokban túltett a legtöbb, egyébként könyörtelen asszír uralkodón is. Hadjáratait a szervezethez, céltudatos körültekintés jellemzi, a harci szekeres egységek mellett beveti a gyorsmozgású lovasságot is. Utászokat alkalmaz, különös faltörő kosokat, ostromtornyokat konstruáltat. (Az ábrázolásokon soha nem látszik, ki vagy mi mozgatja a titokzatos szerkezeteket.) Támadásai gyorsak, rajtaütésszerűek. A Tigris és a Középső-Eufrátesz vonalán erődöket építtet, a meghódított városokban katonai támaszpontokat létesít asszír helyőrséggel.

A Hábúr melletti Szuruban megölik az asszír helytartót, emiatt kegyetlen bosszút áll a városon. Az összeesküvőket elevenen nyúztatja meg és égettet el, bőrrükkel borítja be a város falait, emberfejből gúlát építtet, tömegeket csonkított meg. Az újonnan megválasztott királyt Ninivében végezteti ki hasonló kegyetlenséggel. Ezután nyugat felé, az arámi államok ellen vonul, hatalmát a Földközi-tenger partjára terjeszti ki, és mérhetetlen hadizsákmánnyal tér haza. Megadóztatja Türosz, Szidón, Búblosz, **Arwad** (Arad), Amurru (stb.) városokat.

III. Adad-narári (i. e. 810–783) anyja a világhírűen okos és szép Szammuramat/Szemirámisz, aki öt évig a kiskorú trónörökös helyett uralkodik. Férje oldalán részt vesz Ninosz király keleti hadjárataiban, ahol harciasságával tűnik ki. Később Ninosz felesége lesz. Szépsége, okossága, bátorsága mellett, mint fantáziadús építtetőt is csodálták. Ninosz talán Nimród egyik fia volt.

Adad-narári trónja hanyatlak. A tartományi helytartók saját feliratokat állíttanak, melyeken a király nevét meg sem említik. Még egy pestisjárvány is felüti fejét, szaporodnak a belső lázongások, nő a korrupció. Mindezt észleli az északi szomszéd Urartu, és rögtön a hódító szerepében lép fel Asszíria ellen. Sikeresül is területeket elfoglalnia a nyugati és keleti határvonalak mentén. És akkor támad ismét egy erőskező, tehetséges uralkodó Asszíriában: III. Tukulti-apil-Ésarra (i. e. 745–727), aki visszafordítja a bomlasztó folyamatokat.

A király először belső rendet teremt. További két védőgyűrűt létesít a belső mag, az anyaország határai körül. A vazallus tartományokban leváltja a helyi uralkodócsaládok tisztségviselőit, saját embereit, képzett állami tisztviselőket állít a helyükre. Ezen államok között futárszolgálatot állíttat fel. Letöri az arisztokrácia hatalmát (később ez okozza vesztét, mert összeesküvést szerveznek ellene). Ezután kezdi hódító hadjáratait. Korszerűsíti a hadsereget, továbbfejleszti a testőrgárdát, besorozza a hadraképes hadifoglyokat, idegen zsoldosokat szerződtet (mint már I. Szárgon is), hivatásos hadsereget állít fel, nyáron sem hagyják abba a háborúzását. Különleges hadigépeket készített, erősebbek, gyorsabbak lesznek harci szekerei; utászokat, kémszervezeteket alkalmaz, a gyors hadmozdulatokhoz ő is alkalmazza az önálló lovasságot. A hadsereget különálló hadtestekre osztja, hogy egyszerre több fronton is harcolhassanak.

Kivételesen meghagyja trónján Nabú-nászir-t, Babilónia királyát.

III. Tukulti-apil-Ésarra felveszi a „Sumer és Akkád királya” címet. I. e. 743-ban nyugat felé indít támadást, de erős koalíció ellenállásába ütközik. Urartu, **Arpad**, Malatya, Kummuhi és Gurgum egyesített seregébe, melyet II. Szarduri, Urartu királya vezet; vereséget szenved, menekülnie kell.

A következő támadásban ismét szemben találja magát a korábbi koalícióval. „*A szövetségben kulcsszerepet töltött be Arpad...először óriási sereggel Arpad ellen indult*”. (Kalla G.) Árpád akkori királya Mati-ilu volt (a „Mati” magyarságára vall, „ilu” az akkád kortól: isten; itt inkább úgy értendő, hogy istene ereje segíti).

Az asszír király a város (legalább 20 méter) vastag erősített falait három évig tartó állandó ostrommal tudja csak bevenni, ilyen hosszú ideig tartó háború eddig még soha nem fordult elő. A korszerű harci eszközök bevetése mellett kiéhezteti a város lakosságát, mely nem számított a folyamatos háborúra (úgy látszik Árpádnak nem volt kémhálózata).

Árpád, a bevehetetlennek hitt város, az önálló királyság i. e. 740-ben elesik, de tartományi székhellyé nevezik ki, itt gyűlnek össze a szövetség tagállamainak uralkodói, hogy letegyék a fegyvert, és átnyújsák adójukat és ajándékaikat az asszír királynak.

Majd elesik Ungi és Arám (Damaszkusz). Nyugaton Szíria és a Taurus arámi és újhettita államai; a föníciai városok; a palesztin államok: Izráel, Júda, Gáza, Ammón, Moáb, Edóm; – továbbá Téma, Sába is behódolnak az asszír királynak.

Tukulti-apil-Ésarra tesz egy kitérőt északra, Ullabu városállam felé, leveri a lázongásokat, 29 városának lakóit elhurcoltatja, helyükre szíriai lakosságot telepíttet. Sorban letöri az ellene lázadó vazallus államokat, majd visszatérve i. e. 735-ben megkerüli a torlaszul felmagasodó északi hegyeket, és kelet felől megtámadja Urartut. A térképet elnézve nagy kerülőt kellett megtennie a hadseregnek, mert még az Északi-Zagrosz hegyvonulat is útjukat állta. Persze ütközben sem télenkedtek, megadóztatták a Zagroszon túli mada/méd törzseket.

Tuspa, a főváros citadellájának falait nem sikerült bevenniük, viszont a sereg nyomában kő-kövön nem maradt, elképesztő mennyiségű, nagy értékű kincset raboltak országszerte. Akkora pusztítást végeztek, hogy ezt az országot nehezen tudta kiheverni.

Urartu után az asszír király ismét nyugat felé fordul. Meg kell leckéztetnie az adófizetést megtagadó vazallus államokat: Izráelt, Damaszkuszt, a föníciai és filiszteus városokat. Júdea megmaradt hű vazallusnak, ezért megkíméli, viszont **Izráel északi tíz törzse** területének nagy részét elfoglalja, **népét Asszíriába**, a Hábúr-folyó mellékeire **deportálja**. A tíz izráeli nép (törzs) fővárosa **Szamária** volt, lakóit korábban Közép-Mezopotámiából, Kutha és Szamária térségéből lakoltathatták ki).

1-2. Uri királysír leletek: Subad/Puabi királyné fejéke. Az életfára kapaszkodó racka-juh. – 2. Gudea király szobra (M. Roaf).
 3-4-5-6-7. Urartu: előkelő úr vagy főpap. – 4. Erődített pártás homlokzatú épület. – 5. Urartu fémművészete; szárnyas bika ember/isten (Tejseban/Tesub) alakjával (M. Roaf). – 6. Narám-Szín öntöttbronz fejszobra a ninivei Istár templomkörzetből. 7. Ilyen istenfejű (a szárnykoronával) szárnyas bika alakok őrzik az asszír királyi palota bejáratát. A bikának öt lába van, hogy oldalról is látható legyen (M. Roaf).
 8-9. Két térkép (egymás fölött); az alsó Arpad várossal, Subriával, Urartuval (M. Roaf); – a felsőn látjuk a Mada-városokat (Bartal György: *A pártusok*). – 9. Assur-nászir-apli király látható mindkét alakban, amint istenek módjára az életfán tevékenykedik. Fölötte a szárnyas napkorongban valószínű Assur isten látható (M. Roaf).

A Biblia is foglalkozik a Hábur mellékére telepített izraeli törzsekkel. Az Úr, Jahwe/Jehova haragudott rájuk, mert ragaszkodtak régi isteneikhez, pedig templom is épült számukra. „...az Úr háza kapujának bejáratához, a mely északra van, és imé ott asszonyok ülnek vala, siratván a Tammuzt.” „...a tornác és az oltár között vala mintegy huszonöt férfiú, kik hátokkal az Úr templomára és orczájokkal keletre fordultak, s ezek kelet felé leborulva imádták a napot.” (Ezékiel könyve 8: 14, 16.)

Damaszkusz letörésére, népének deportálására i. e. 732-ben kerül sor. Az arámi népet AR.AM (eredetileg: anyajogú AR-ok, magyarok) 100 000-es számban telepítik be Asszíria földjére, a frissen felépült városokban létszámuk túlsúlyba kerül. A megbecsült arámi nép annyira művelt és kulturált – az arámi Jézus nyelve lesz később –, hogy nyelvüket az adminisztráció hivatalos nyelvéné teszik. Ez után a déli káld törzsek ellen vonul, 155 000 méd lakost, 65 000 káldot telepített ki, de megkíméli a fővárost, létrehozta Asszíria és Babilón perszonálunióját, végül maga ül Babilón trónjára. (A káldok Babilónia alapnépessége lehetett.)

II. Sarrukín (i. e. 721–705) támadást indít Hama, **Arpad**, Szimurru, Damaszkusz és Szamaria ellen, mert felmondták az asszír szövetséget. Elhurcoltatja Szamária és Izráel még megmaradt népét, a térség asszír provincia lesz. A király nyolcadik hadjáratát Urartu ellen vezeti. Elfoglalja Tuspát, keleten Muszaszirban kirabolja Haldi főisten templomát. (A templomból 108 tonna nyersrezet, 25 212 bronzpajzsot, 1504 bronzlándzsát, 30 541 bronztört, 607 bronzkádát, továbbá bronz királyszobrokat; aranyból, ezüsből, elefántcsontból való, drágakövekkel gazdagon kirakott dísztárgyakat zsákmányol; – M. Roaf alapján.) Északon feldúlja **Manda** királyságát, a nagy szabir-magyar területet, északabbra szorítja a népességet. Rúzsza, a királyuk öngyilkos lesz (i. e. 714-ben). Ez után elfoglalja Babilónt. A Bit-Jákini törzsből való II. Marduk-apla-iddina (i. e. 721–703) *kassita (kus)* királyt meghagyja „*a Tengerföld-nek nevezett déli mocsárvilág urának*” (Kalla G.). I. e. 705-ben *Gorda* turáni fejedelemmel vívott háborújában esik el.

Fia, Szín-ahhé-eriba (i. e. 704–681) szövetséget köt a **szkítákkal**, akik ekkor a Kur vidékén élnek a Kászipi-tó felé eső területen. A szkítákat a *Biblia* askenázi néven említi. A szkíták vezére Ispakai (IS: isten; PA: fő, fej, vezér; KA: kapu, befogadó, elkötelezett). A király Ninivét teszi meg fővárosnak, szépíti, kiépíti az ősrégi várost, a monumentálisra épített fellegváron belül paloták, templomok sorakoznak. A gyönyörű pártázott, kiugró tornyokkal díszített hatalmas városfal 12 km hosszú volt legalább 14 kapuval.

Assur-ah-iddina (i. e. 680–669) csak nagy erőfeszítések árán tudja együtt tartani a túlságosan nagyra nőtt Asszír-birodalmat. Uralkodása alatt egyiptomi területet hódít meg i. e. 671-ben, elfoglalja a Deltát. Szír területeken is, Anatóliában is háborúzik. Egy másik, figyelemreméltó tette volt, hogy nem a trónörökös, hanem kisebbik, tehetségesebb fiát jelöli Asszíria trónjára. Nagybefolyású hitvese, az arámi származású Nakiya is őt támogatja. Lányát, hogy megőrizze a békét, feleségül adja Bartatua szkíta törzsfőhöz. Így kerül trónra Assur-bán-apli (i. e. 668–627). Katonai tehetsége felülmúlta a korábbi uralkodók legjobbjait. De nem csak nagy hadvezér, hanem tudós is volt, aki kitanulta a teljes írni tudományt, nagyszerű matematikus és számottevő irodalmár volt, aki még az örvíz előtti idők (i. e. 4000) ősi sumer tábláit is el tudta olvasni. Írnokait szétküldte a szélrózsa minden irányába, hogy kutassák fel és másolják le az ősi iratokat, eposzokat. Így kerültek az általa alapított világhírű ninivei könyvtárba az előtte való évszázadok legjelesebb irodalmi alkotásai. (A Gilgames- és Teremtés-eposz nagyapja palotájának romjai alatt találták meg.) Folytatja apja hadjárait Egyiptom ellen, Taharqa (Tárkány) fáraót csak másodsorra tudja legyőzni. Emberi nagysága, katonai zsenialitása, győzelmei sem tudják megállítani a birodalom hanyatlását.

II. Assur-uballit (i. e. 611–609) utolsóként, 117. asszír királyként még trónra kerül, de i. e. 612-ben méd, babilóni, szkíta összefogással döntő csapást mérnek a birodalomra, 609-ben utolsó, harráni állásuk is elvész.

Közben a térség eseményeit befolyásolta, hogy színre léptek a szkíták. Megerősödik **Média** (ekkorra Mada és Média egyesült), ez után számolni kell a médekkel, mint az asszírok elleni háborúk hathatós támogatóival. Hogy milyen nagyra nőtt a médek katonai ereje mutatja, hogy sikeres háborúkat vívnak Irán és Anatólia ellen, iráni államokat hajtanak fennhatóságuk alá. A további változást a felemelkedő perzsa nagyhatalom jelenti a térségben. Már Nabú-apla-uszur káld sejk Asszíria elleni háborúiban is támogatják Babilóniát. Egyesülnek a káld, az arámi törzsek és a babilóni arisztokrácia. Nabú-apla-uszurt trónra emelik, királyként dinasztiát alapít Káld- vagy Újbabilóni-dinasztia néven. Szövetséget köt Küaxarész perzsa királlyal, amit a királylány, Amüitisz és a trónörökös, Nabú-kudurri-uszur házasságával erősítenek meg.

Nabú-kudurri-uszur (i. e. 604–562) folytatja a területszerző háborúkat. 597-ben indul Jeruzsálem ellen, beveszi a várost, uralkodóját elhurcoltatja, Cidqiját állítja helyére. Az új király (mint az előzőek is) bízik az egyiptomi támogatásban, egy idő után szintén megtagadja az adófizetést, amire Nabú-kudurri-uszur kegyetlen megtorlással válaszol. A templomot leromboltatja, kincseit, valamint az állam vagyont magával viszi, a megvakított királyt az udvartartással, más főemberekkel, a papsággal deportálja, Cidqijja fiait kivégezteti. Hatalmas építkezésekbe kezd országszerte, de főleg Babilónban. Két fontos centrum épül: a királyi paloták körzete 45 000 km²-en az Északi és Déli-palotával, utóbbihoz tartoztak a királyi lakosztályok, valamint a hivatalnoki kar épületei. Az Északi-palota együtteshez tartozott az Istár-kapu a Felvonulási úttal, egy erődítmény és a világhírű függőkeretek, melyeket a király Amüitisznek, feleségének építtetett. A másik épületkomplexum Marduk szentélykörzete volt, területén állt az Észagila (a Szent Isten háza) a főisten, Marduk szobrával és a 90 x 90 x 90 méteres, hétlépcsős ziqqurátuval, neve Étemenanki (ég-föld kötelék háza). Meg kell még említenünk az egyedülálló alkotást, a hidat, mely összekötötte az Eufrátesz partjait. A híd egy szakaszát fel lehetett emelni az áthaladó hajók számára.

„Az újbabiloni dinasztiában egy feltehetően káld eredetű, bonyolult öröklési szokás volt érvényben, amely a leszármazási és az alkalmassági elvet egyaránt figyelembe vette” (Kalla G.). Ha alkalmatlan volt az uralkodó, leválthatták.

A már idős Nabú-naid (i. e. 555–539) utolsó királyként uralkodik. Káld-arisztokrata családból származott, de ereiben nem folyt királyi vér. Anyja, Adda-guppi befolyására – aki Harránban a Nanna/Szín szentély papnője volt –, a király feltámasztja Nanna/Szín kultuszát, szentélyeket építtet számára, és ezzel Szín tiszteletét a nemzeti főisten, Marduk fölé helyezi. Lánya Szín szentélyének főpapnője lett. „A tudós káld király, Nabú-naid...leírja, hogyan választotta ki a holdisten az ő lányát kultusza legmagasabb rangú papnői tiszttségére” (Oppenheim). Szín hivatalos istenné emelése felbőszítette az ország Marduk-hívőit, a papság pedig elkezdte aknamunkáját a király ellen. Lázadás tört ki, a király az arab sivatagba menekült, fiát hagyva helyettesének. Mire hazatért, megváltozott a történelmi légkör Babilon körül. Egy új nagyhatalom, Perzsia kezdte osztani a lapokat a térségben.

A továbbiakban a Tigristől keletre eső területeket vizsgáljuk, ahol népeink kisebb-nagyobb államokat alapítottak, kis településeket növeltek városokká. AR és Ma szavak őrizték meg az alapnépesség etnikumi hovatartozását. A megszűnt Urartu helyén egy jelentős állam, **Arménia** kezd terjeszkedni, első nagy fejedelmük Aram. Az Urmia-tó déli oldalán, kissé keletre volt található **Mannai/Mannaj** tartomány. „I. e. 716-ban I. Rusza, Urartu királya legyőzte ... az Urmia-tótól délre fekvő Mannaj ország királyát” (Roaf). Mannajtól délkeletre feküdt **Mada/Madaj** egy vonalban Arbéla, Arrapcha városokkal, melyek a Zagrosz nyugati oldalán feküdtek. Madaj egyik városa Harhar (AR,AR). Madajtól délkeletre épült ki a rendkívül jelentős tartomány, **Média**, melynek fontos szerepe volt az ismertett történelmi eseményekben; – később két tartományra oszlik.

A további államok: **Pársua**, a hegyvidéki **Gutium**, **Lullubium**, **Kassu**, mely **Lurisztán** része volt. Lurisztántól délre következett **Susiana/Elám**, Elámtól keletre **Ansan**. Utóbbi egy része Perzsiához tartozott. Az Urmia-tó délnyugati sarkánál feküdt **Hamazi**, ettől délre **Marhasi**. A felsorolt államok az egykori **Ariana-birodalomhoz** tartoztak, és terjedtek egészen **Arachosiáig**, melynek keleti határát az Indus-folyó képezte. A kis államok később beolvadtak a nagy Perzsa-birodalomba.

Lurisztán i. e. II–I. évezredben a Közép-Zagrosz térség bronzműves központja volt. Öntött dísztárgyaikon, jelvényeiken, a rúdvégeken, pecsénymódon, kultikus bronz-csörgőkön felemelt karú, áldást osztó istennői alakokat, tulipán és madár-ábrázolásokat látunk. Díszlátaikon, lószerszámokon, díszes övcsatokon mitológiai állatalakokat jelenítettek meg, tehát magyar és hun szimbólumokat. Gyakori volt az „életfa” motívum, a palmetta, széthajló tulipánszerű szirmai között ott volt az US/Őst jelképező ívelt szárú rombusz, az Ős-Istennő jelképe. A tulipán Enki/Magurnak a szimbóluma. Így alakultak ki a csodálatosan szép palmettás tarsolylemezek. A motívumok gyakran rácsminta előtt láthatóak, a rács-szerkezetről korábbról tudjuk, hogy a révtől sámanok túlvilágról hozott egyik motívuma. Ismerünk olyan népművészeti alkotást, ahol a rombusz-rácsok előtt színes, dús virágok, az élet rózsái hajlonganak, forognak, mint a termékeny, virágzó élet finom jelképei, melyek a hajdani istenek világát idézik (rózsa/rozetta; tulipán). A rácsok kis rombuszai az ősiség anyaistennői erejét adják át a bomló virágoknak. Vagy vázákban látunk dús virágokat. A „váza” az istennő attribútuma: a (fordított) omega-formájú szülőké jelképe, melyből virág-szépségű tiszta új életek fakadnak.

Visszatérve Urartu jelképrendszeréhez, itt is számtalanszor előfordul a hálós-rácsos háttér vagy keret, melyben madártestű, emberfejű lény látható koronával; vagy szárnyas griffek szintén koronás emberfejjel.

Vegyük a viseletet. A zsinóros díszmagyar atilla és mente a megszólalásig megegyezett a méd-perzsa díszöltözettel, majd ezt utánózták a párhúsok is. A perzsák a médektől vették át a ruházatkodás stílusát, a médek ruházata pedig megegyezett a magyar öltözettel. Marcellinus a méd ruházatot egyenesen a magyarral vonja párhuzamba (Bartal Gy.). Kézai is arról ír, hogy Attila „*ruházásának szabása és alakja nála úgy, mint népénél a médusok módjára volt*” (Bartal Gy.).

PERZSA-, GÖRÖG-, PÁRTHUS-, ÚJPERZSA URALOM, BIZÁNCI KORSZAK, ARAB INVÁZIÓ

A korai Perszisz déli szomszédja volt Médiának. Assur-bán-apli idején asszír fennhatóság alatt állt, Asszíria bukásával kezd megerősödni, megalakul a **Perzsa-birodalom**.

II. (Nagy) Kúrosz (i. e. 559–530) perzsa király legyőzi a környező kis államokat, velük és az 500-as évek közepén Médiával is egyesül. Média kultúráját Sumertől szerezte, ezért tiszteletben állt a perzsák előtt, akik miután nem rendelkeztek évezredekre visszatekintő magas kultúrával, sem építészeti hagyományokkal, művészeket, építészeket Médiából és a régebbi kultúrák országaiból hoztak nagyarányú építkezéseikhez. A király dicsőségtábláin mindig emlegette Sumert.

A perzsák szerették az oszlopos épületeket, a 20 méter magas oszlopok tetejére bikát, oroszlánt, griffet ábrázoló szobrokat helyeztek oszlopfőként. Egy ékiratos felirat felsorolja a környező régebbi országokat: „*Chona, Media, Babylon, Arbela, Assyria, Gutrata, Armenia, Cappadocia, Sapardia, Hunai*” (Lukácsi K.). Ezek szerint Arbéla nem csak város, tartomány is volt. A perzsák idejétől a térképek nem jelölik Szubartut, de Subria/Szibár/Amida/Arma néven még jelentős tartomány volt, fővárosa Urkis/Edessza, majd Urfa.

Népeink egyre északabbra húzódva Nagy Kúrosz idején zömmel az Aras/Arax és a tőle északra folyó Kur/Kura medencéjében éltek, a tartomány Pejbart néven is ismert volt a Kaukázus déli oldalán. A két folyó kelet felé haladva összefolyt, így torkollott bele a Kaszpi-tóba, neve Kura maradt. A perzsák idején fővárosa Egor volt (ma Gori); északra ott tündökölt hófedte csúcsával az 5033 méter magas Kasbek, a Kaukázus második legmagasabb csúcsa.

Ennek a „*délnyugat-káspi-térben fekvő mada területnek*” (Hérodotosz) volt királynője *Tamár/Tomyris*. Kúrosz megtámadja a madák tartományát, „*de a perzsák csak hosszú harcok árán tudták legyőzni Tomyris királynő seregét*”, a döntő ütközet a Halys-folyónál zajlott. A perzsák akkor még legyőzhetetlenek voltak. Közben a mada hadsereg keleti része a Kászpi-tóig hátrál, kettészakad a nagy magyar-szabir népesség, a keletiek Derbenten keresztül elhagyják a térséget, és az Ural-hegység keleti oldalán telepednek le. A terület róluk kapja a Szibéria nevet (Padányi Viktor; Bakay Kornél).

A másik rész a Kura medencéjében marad, a megújuló perzsa támadások elől mindig kitérnek, majd amikor elmúlik a veszély, visszaköltöznek. A Történelmi Atlasz (mint említettem) itt jelöli a „Szavárd magyarok” népet.

Nagy Kúrosz hazaengedte a deportált zsidókat az elrabolt kincsekkel együtt, de csak Juda és Benjamin törzse tért haza. A héber írástudóknak szabad bejárásuk volt a babiloni könyvtárakba, ahol tanulmányozhatták az ősi irodalmi hagyatékokat; valószínűleg jól éltek a fogságban.

A perzsa vallás fő istene Ahura-Mazda, akit szárnyas napkorong belsejében ábrázoltak. A gonosz megtestesítője Ahrimán. A jót a fehér, a rossz erőt a fekete szín szimbolizálta. Szent írásgyűjteményük a *Zend-Aveszta*; a zend ősrégi vallás volt, Zarathusztra csak megreformálta i. e. 1000 körül. A vallás egyik forradalmian új gondolata: „*a lélek létezik s öröktől fogva halhatatlan*”. Nagyon szépek a zend fohászok: „*Mik vagyunk mi, óh Uram! A Te fénnel lobogó lángod mellett.*”

A Nap-, Hold-tisztelet, az angyalok-, a predesztináció tana, a feltámadás fogalma a zend vallásból ered. A mágizmus őshazája az Ararát környéke és a Van-tó déli területe. Erről a környékről származott Zarathusztra szaka-szkíta nemzetségből.

Szorgalmazta vízgyűjtők és csatornák építését; tartós letelepedésre, a földművelés elkezdésére szólította fel a népet (ezért utasították el a hunok). A zend mágusok külön kasztot alapítottak, ők látták el a bírói tiszteletet; ők voltak a trónörökösök nevelői. A szent temetkező város, Paszargadai volt a központjuk, itt kenték fel, majd temették is el királyaikat. A mágusok voltak a csillagászok, orvosok, tanítók. Az új főváros Perszepolisz lett.

A zendek nem építettek templomot, domb- és hegytetőkön áldoztak tűzoltáraik előtt fő istenüknek, továbbá a Napnak, Holdnak, földnek, tűznek, víznek, szeleknek és ezek isteneinek. Felújították Anahita természetistennő tiszteletét, de kiemelten Szpenta Armatit (AR, MA), a Föld istennőjét tisztelték. A zendek napistene Mithra/Mithrász volt. A jelentősebb meghódított országok isteneinek is mutattak be áldozatokat, így Héraklész/Árész, Vesta, Apolló, Vénusz, Aphrodité oltárai előtt.

A trónörökös: Kambüszész (i. e. 529–522) kerül trónra; majd Dareiosz, aki hódításait az Indus-völgy térségéig terjeszti ki. Közben vereségeket szenved Marathonnál a görögök ellen, továbbá a szkíták ellen.

Híres az ún. Behisztun-i sziklafala, melyre három nyelven (óperzsa, babiloni és elámi ékiratos írással) véseti be győzelmeit, saját magát is ábrázoltatva, amint tűzáldozatot mutat be Ahura-Mazda oltára előtt. A jelentős uralkodók közt kell említenünk a trónörökös, I. Xerxész-t; viszont egyre gyakoribbak lesznek háborús vereségeik, főleg a görögökkel szemben maradnak alul; végül III. Dareiosz uralma alatt összeomlik a birodalom.

I. e. 335-ben III. Alexandrosz (Nagy Sándor i.e. 330–323), Makedónia királya megtámadja III. Dareiosz seregét. A perzsák három döntő vereséget szenvednek el a görögöktől, akik harmadszorra felgyújtják Perszeopoliszt, és ez jelenti a birodalom végét (Hérodotosz tudósított a háborúkról).

Nagy Sándor kiépíti a nagy **Görög-birodalmat**. Birtokba veszi a perzsák ellenőrzése alatt álló addigi összes területet, így *népeink ezúttal görög fennhatóság alá kerülnek*. Egyik hadjáratuk alkalmával legyőzik a szkítákat, de közben meggyőződnek a szkíták hősies harcmódoráról, nemes jelleméről, így 20 000 szkíta ifjút erősítésként saját hadseregükbe soroznak.

A király váratlan halála után fiai kerülnek trónra, majd a Szeleukida-dinasztia következik 27 királlyal, elsőként Szeleukosz Nikatór (i. e. 305–281); utolsóként II. Philipposz i. e. 65–64 között.

A turáni népek nem írtak történelmet magukról, szerencsére ekkor már megbízható leírások születnek a Közel-Kelet, Közép-Ázsia eseményeiről. A kor leghíresebb levéltárai őrzik a babilóni, asszír, perzsa, görög, örmény, bizánci, latin, ósláv kútfők tollából származó leírásokat, beszámolókat. A korabeli nagyhírű történész Xenophon például így ír: „három napi meneteléssel harminc parasangot tettek meg a Makarok földjén”. Lukácsi Kristóf a görög, római történészek helyett Kisázsia íróit részesítette előnyben, mert utóbbiak a neveket is pontosabban adták vissza, másrészt többnyire *jelen voltak az eseményeknél, és a szemtanú hitelességével írtak azokról*.

Fontosak voltak a királyi országos levéltárak. A király másolatot is készíttetett a jelentésekről, és az iratok egyike a levéltárba került. Arméniában a nemzeti levéltárakban perzsa és görög írással maradtak fenn megyék, családok, falvak dokumentumai. Az országos évkönyveket a templomokban őrizték. Lukácsi kiemeli az örmény és *edesszai* levéltárat. Maga a Királyok könyve, sőt az egész Ószövetség anyaga is nagyrészt a krónikák könyveinek alapján készült.

A következő nagyhatalom a **Páthus-birodalom**, *népeink* ettől kezdve a *párthusok uralma alá tartoztak*; ez, a közeli rokonság miatt nem számított nehéz igának.

A Kászpi-tó délkeleti sarkánál feküdt a regés Hyrkánia, ennek délkeleti sarkánál alakul majd meg a Párthus-birodalom, de először még kis területet mondhatott magáénak Aria néven, mely a hatalmas Ariána-birodalom része volt. „Pártosokká”, párthusokká az után váltak, hogy a szkíták egy jelentős része, az „elpártolók” ide költöztek. I. e. 7. század elején kezdődött a szkíták között a meghasonlás, szakadás. Párthia i. e. 250-ig adófizetője volt Médiának, majd Perzsiának, Nagy Sándornak, de még a Szeleukidáknak is. Ez utóbbi időszakban egyesül Parthia Hyrkániával és kezd nagyhatalommá válni. Lerázzák a görögök igáját, ezzel kezdődik dicsőséges történelmük.

Trónra emelik Arsaces-t (i. e. 250), az Arsák (AR, SA) dinasztia alapítanak. A király rövid időn belül erős államot alapít olyan törvényekkel, melyeket a következő harmincnégy király is követésre méltónak tart! A nemeseknek igen nagy szavuk volt, akár le is válthatták uralkodójukat. A király után rangban a bírósurena következett, de hadvezéri tisztet is betöltött; ő iktatta be a királyt és ő örködött a fölött, hogy az uralkodójelölt az Arsacidák nemzetségéből való legyen.

Hogy némi fogalmat kapjunk tekintélyéről, gazdagságáról: „a Crassus ellen harcoló surena málháját 1000 tevé, rabnőit 200 kocsival szállította, s egész (személyes) kísérete mintegy 10 000 főből állott” (Marcellinus; – Bihari János).

Volt nádoruk, tárnokuk (kincstárnok), voltak ispánjaik (hispan), ismeretes volt a megyeispán (megistán) cím. A párthusok állították fel azt a típusú megyerendszert, melyet Árpád-házi királyaink is bevezettek. Ezt az igazgatási rendszert később sok tartományban alkalmazták (úgy működtek, mint Egyiptomban a nomoszok).

Ahogy nőtt a királyság hatalma, egyre több terület került fennhatóságuk alá, így: Asszíria, Susiana/Elám, Persis, Karmania Maior, Margiana, Baktria, Sogdiana, Sakastána (szaka-szkíták), az Immauson-túli Szkítia, Serica, Drangiana, Arachosia, Gedrosia, Média, Mezopotámia, Arménia, Szíria; nyugaton az Eufráteszig terjedően (Plinius; – Marcellinus).

Eleinte keveset háborúztak és nem hódítottak meg egyetlen tartományt sem, ekkor még élt bennük a magyar mentalitás. A magyarok vitézül tudtak küzdeni, de maguk soha nem kezdeményeztek háborút, csak akkor bocsátkoztak csatába, amikor a földjük forgott veszélyben, melyet meg kellett védeniük. A háború eleinte nem tarthatott tovább 15 napnál a párthusoknál sem. A következő figyelmeztetést Várdán királyukhoz intézték: „király, ha tovább akarsz hadakozni, harcolj magad; mi pedig haza megyünk, s más királyt választunk magunknak” (Tacitus nyomán a *Thuróczi krónikából*, – Bartal Gy.); ugyanezt mondták a magyarok II. István királyuknak. Majd idővel a szkíta-hun harcos kedv miatt mindez megváltozott, már a béke volt terhükre.

Fegyvereik: az íj, nyíl, a hajító pánnya, hosszú lándzsa. A fő ütőerőt lovasságuk képezte (a lovak is vértetettek voltak), ezért igyekeztek mindig sík területre terelni az ütközetet. (A nemesség lovon ülve élte életét, egyik királyukat azért váltották le, mert elpuhult módon, hordszéken vitte magát.) Nem használtak modern ostromgépeket, ezért a rómaiak megvetették és mélyen lenézték őket mindaddig, míg meg nem semmisítették légioikat. Első alkalommal ifjabb Crassus vezette a rómaiak támadását; a párthus sereget II. Aradosz/Orodes (i. e. 57–37). Törbe csalták a rómaiakat, majd iszonyatos üvöltés és borzalmas, mennydörgésszerű harci dobok lármája közben két oldalról támadtak. Egyik taktikájuk az volt, hogy úgy tettek, mintha menekülnének, közben visszafelé nyilazva terítették le üldözőiket.

A következő háborút Marcus Antonius indítja ellenük 16 légióval i. e. 38-ban. „Csak az istenek irtalmából térhetett roppant seregének *harmada vissza*” (Florus; – Bartal Gy.). A háborúk nem szűnnek meg. A rómaiak elfoglalják Arménia és Mezopotámia tartományát. Kiújuló harcok árán visszakérülnek Párthiához, majd újra a rómaiakhoz. Az ide-oda csatolás legnagyobb elszenvedője maga a lakosság, kapkodhatták fejüket, hogy adott esetben éppen hova tartoznak, mikor fogják újra felégetni, feldúlani alighogy felépített házaikat.

Közben belső békétlenségek ütök fel fejüket gyengítve egységüket; megesett, hogy Baktriában például ellenkirályt választottak; végül a háborúk is felemésztették erejüket, a birodalom lassan haladt a széthullás felé.

A párthus nyelv m3d 3s szkita elemekb3l 3llt, de volt olyan nyelvj3r3suk, mely babil3ni–ir3ni–arameus kever3k–dialektus volt. Diplom3ci3i levelez3s3kh3z a g3r3g 3r3st haszn3lt3k, e nyelven t3rgyalt3k a r3maiakkal is. Volt3k sz3nh3zaik, ahol g3r3g dr3m3kat adtak el3, de nem volt 3n3ll3 nemzeti irodalmuk; 3p3t3szet3k sem volt kiemelked3. Hatra v3ros3t k3ralak3, 4 m3ter vastag fal v3dte (Hatra volt a napkultusz k3zpontja, a k3r alak ennek volt a szimb3luma), a fal k3r3l 3rok, azon t3l magas f3ldh3ny3s h3z3d3tt. Palot3ik ragyogtak az aranyt3l, ez3st3l, magukat is m3dfelett cicom3zt3k; a kir3ly arany 3gyon fek3dt. A f3r3iak 3lt3zete saj3ts3gos volt, a hosszú tunika alatt inget 3s b3ven red3z3tt nadr3got viseltek. K3s3bb t3bben 3tvett3k k3z3l3k a m3d–perzsa divatot. Volt egy, csak r3juk jellemz3 k3ztart3suk: a felemelt, k3ny3kben meghajl3tott jobb k3z el3re ford3tott teny3rrel.

Mitol3gi3juk k3z3ppontj3ban sok3ig a Napisten 3s Holdisten 3llt (K3t 3s); „*Ez3rt nevezt3k a k3s3bbi (Arsacida) kir3lyok a Nap 3s Hold testv3reinek magukat*” (Justinus – Bihari J.). Majd hun–szkita hat3sra kezdett elmaradni a Hold-kultusz, viszont a szakalit3sban fennmaradt, szimbolik3juk v3gig meg3rizte, gyakran 3br3zolt3k a fekv3 Holdat, benne a napkoronggal; vagy k3l3n jelent meg a k3t 3gitest, a Napot csillaggal jel3lve. Kir3ly3br3z3l3sokn3l mindig ott l3tjuk; de ott vannak az 3rm3ken, ez3st t3lakon, cs3sz3ken, elef3ntcsont–ez3st iv3k3rtjeiken, fal3k3peken, ossz3riumokon (stb.). 3tvett3k a zoroaszterizmust, de nem gyakorolt3k nagy hitbuzgalommal. Kir3lyaik s3rj3t viszont egy eg3sz nemzet 3rizte. Sz3vets3geiket az istenek 3lt3rai el33t k3t3tt3k, ilyenkor n3ha v3rszerz3d3st alkalmaztak.

A kir3lyi sz3khely Ctesiphonban volt, szent temetkez3si hely3k el3sz3r Arb3l3ban, majd Hatr3ban, v3g3l Nisz3ban volt, viszont nem tal3lt3k kir3lys3rokat, csak a lev3lt3rat mintegy 2000-nyi dokumentummal. Az Edessz3ban 3l3k egy r3sze 3tt3rt a kereszt3ny hitre. P3rthi3ban is a m3gusok tartott3k kez3kben az oktat3st, csillag3sz3tot (stb.), 3k v3gezt3k a papi teend3ket.

Kr. u. 224-ben a Szasz3n fejedelmi csal3db3l sz3rmaz3 I. Ardas3r (Kr. u. 224–241) megt3madja a birodalmat, a p3rthus kir3ly, Artavaszd3sz elesik a h3bor3ban, felbomlik a birodalom. A r3mai3k nem tudt3k legy3zni P3rthi3t, de a perzs3k igen. Ism3t perzsa fennhat3s3g al3 ker3lnek a tartom3nyok, 3gy *n3peink is*; ez lesz az **3jperzsa-birodalom**. Ardas3r ut3n I. S3p3r ker3l tr3nra (Kr. u. 241–272), majd Kr. u. 651-ig 3sszesen harminch3rom uralkod3ja lesz a Szaszanida-dinaszt3nak.

A KELETI HUNOK

K3zben ki kell t3rn3nk a keleti hunok nagy n3pcsal3dj3ra; az 3sszefoglal3s sajnos rendk3v3l v3zlatos lesz.

Atura is s3llyedni kezdett, innen a hunok el3s3rban Bels3-3zsi3ba, Ordosz t3rs3g3be menek3ltek. Nagytud3s3 s3m3njuk, Agaba i. e. 4040-ben („medvetoros”, azaz nap3vekben sz3molva) megszervezte az eml3tt 24 Hun T3rzs3sz3vets3get; megalakult az 3regek Tan3csa. Agaba kegyhelyeket l3tes3tt, s3m3nk3pz3 int3zm3nyt 3ll3tott fel, 3r3st szerkesztett, melyben keveredett egyfajta k3p–3r3s a rov3ssal, az 3r3st eleinte csak a s3m3n–k3pz3s3k saj3t3thatt3k el. 3t3venk3nt minden t3rzsnek egy tehets3ges ifj3t Ordoszba kellett k3ldenie a s3m3nk3pz3be, 3s a 4 3ves 3n. t3rk3ny (k3zm3ves) k3pz3be. 20 3venk3nt az 3regek Tan3csa kijel3lt n3h3ny, tanulm3ny3t m3r befejezett ifj3 s3m3nt „rokonl3togat3 kalandoz3sra”, 3gy ker3lt Kerka ifj3s3gi f3s3m3n a „Melegv3zek Birodalm3ba”, azaz a K3rp3t–medenc3be, aki kijelent3se szerint ide tulajdonk3ppen csak haza j3tt.

A hunok ebben a r3gi3ban nem voltak 3nell3t3ok, egy3bk3nt is nagy3llattart3sb3l 3ltek, 3s 3llati eredet3 term3kekkel kereskedtek. (A szarvasmarha hi3nyozhatott az 3llat–3llom3nyukb3l, mert a teh3ntejet m3ig nem tudja feldolgozni a szervez3t3k, a lakt3z nev3 enzim hi3nya miatt.) A Fekete-tenger 3szaki oldal3n 3l3 „f3ldm3vel3 szk3t3k”, vagy a heftalita/feh3r h3n3k, akiknek K3z3p–3zsi3ban az Oxus, az Aral-t3 medenc3j3ben 3nt3z3csatorn3ik is voltak behat3an foglalkoztak f3ldm3vel3ssel.

Hunok n3pk3nt 3ltek a K3rp3t–medenc3ben, Egyiptomban, a K3zel–Keleten, K3z3p–3zsi3ban, Indi3ban; t3bb helyen kir3lys3gokat is alap3tott3k. A Han-dinasztia idej3n (Kr. e. 206– Kr. u. 25 k3z3tt) h3zass3g r3v3n csal3di kapcsolatba ker3ltek a k3nai cs3sz3ri h3zz3l.

Sajnos, i. e. kb. 500-t3l egyre ink3bb elhat3masodott egy r3sz3k3n a rabl3 porty3z3s3k szok3sa, pedig s3m3n3aik mindent elk3v3ttek, hogy le3ll3ts3k 3ket, de m3g 3lni is k3pesek voltak, csakh3gy mehessenek. Ide fajult a „rokonl3togat3s” szok3sa. Magyarok nem tartoztak a 24 Hun T3rzs3sz3vets3g3be.

Az *Arvisura* r3szletesen foglalkozik a hunokkal, le3r3s3it alapul lehet venni, de van enn3l megb3zhat3bb forr3s, Sima Qian k3nyve: *A hunok legkor3bbi t3rt3nete*. A Szerz3 apja a nyugati Han-dinasztia idej3n a cs3sz3ri udvar f3t3rt3n3szi hivatal3t t3lt3tte be; fia l3pett 3r3k3be, mindkett3j3knek szabad bej3r3suk volt K3na cs3sz3ri k3nyvt3raiba. Sima Qian-t igazmond3s33rt cs3ful megcsonk3tott3k, de nem lett 3ngy3lkos, ahogy elv3rt3k volna t3le, mert meg3g3rte apj3nak, hogy meg3rja K3na igaz t3rt3net3t, apja anyaggy3jt3ssel seg3tt3te. A nagyszab3s3, 130 k3tetes t3rt3nelmi munk3nak a 110. k3tete a hunokr3l sz3l.

A Szerz3 r3szletesen 3r a „hu”-nak nevezett hun n3pr3l, a shaurongokr3l (nyugati rongok/hunok), a xiongnokr3l (keleti hunok) 3s sz3mos m3s hun t3rzs3r3l, t3rt3net3ikr3l, szok3saikr3l, csat3roz3saikr3l (stb.). K3zelebb3r3l nem ismert3ti a 24 hun t3rzs3t, de 3r a t3rzs3k 24 vez3r3r3l, akik az 3v el3s 3t3dik hav3ban 3sszegy3lnek, ekkor 3ldozatokat mutatnak be a xiongnu 3s3knek, valamint az 3gnek, f3ldnek, az isteneknek 3s szellemeknek. Reggel a Nap el33t, este a Hold el33t (ha nem l3tsz3tt, a Sarkcsillag fel3 fordulva) hajolnak meg.

A k3nai cs3sz3r3nak k3ld3tt leveleik 3gy kezd3d3tek: „*A nagy Shanyu, 3g 3s F3ld fia, aki a Nap 3s Hold rendeltet3s3b3l lett fejedelemm3, t3sztelet3 3s k3rd3, hogy sz3lg3l a Han Cs3sz3r eg3szs3ge*”. Levelez3s3k v3gig ilyen udvarias st3lusban 3r3d3tt, de szinte 3lland3an harcban 3lltak egym3ssal, pedig egyre-m3sra k3t3tt3k a „*k3t nagyhat3alom k3z3tti ‘B3keszerz3d3seket*’”. Ebb3l az alkalomb3l a cs3sz3ri udvar, szok3s szerint egy hercegn3t, vele rendk3v3l 3rt3kes aj3nd3kokat k3ld3tt a shanyu udvar3ba. A szerz3d3sek megsz3ge „*mind a xiongnuk r3sz3r3l t3rt3nt*”. A k3nai3k 3gy v3lekedtek az 3szaki ter3letekr3l: „*m3g ha meg is t3madn3nk a xiongnu ter3leteket, mit 3rn3nk vele. Mind mocs3r 3s s3s pusztas3g, nem lehet 3lni rajtuk*”. Hunok 3ltek a Nagy F3lt3l d3lre is, ezek a t3rzs3k letelepedett 3letm3dot folytatt3k, 3s falakkal er3d3tt3t v3rosokban lakt3k. 3k k3nai m3dra „fejreval3t 3s 3vet” viseltek. A k3nai3kn3l a k3l3nleges ruhadarabok t3rsadalmi rangjukat jel3lt3k, egy3tt j3rt bizonyos el33rt 3tikett 3s szertart3sok betart3s3val, 3s egy m3velt t3rsadalom ismert3t3jegy3nek sz3m3tott.

A xiongnu n3pek3n3l is rangjelz3k3k voltak az 3kes veretekkel d3sz3tt 3vek, de nem voltak rangjelz3 fejreval3ik. Viszont szigor3 szerkezet3 t3rsadalomban 3ltek. Rangban a shanyu alatt 3lltak: a Jobb- 3s Bal-oldali B3lcs fejedelmek, majd a Jobb- 3s Bal Luli fejedelmek, a Jobb- 3s Bal hadvez3r3k, a Jobb- 3s Bal parancsnokok, a Jobb- 3s Bal udvartart3si 3r3ny3t3k 3s a Jobb- 3s Bal-oldali gudu m3rk3k. A shanyut „Baloldali Tuqi (b3lcs) fejedelem”-nek nevezt3k. A jobb-oldali3k a nyugati, a bal-oldali3k a birodalom keleti r3sz3n lakt3k.

A h3t n3l3k 10 napb3l 3llt, ebb3l az 5. 3s 6. volt a legszerencs3sebb. Halottaikat kett3s kopors3ban temett3k el, de nem emeltek s3rdombot f3l3 3s nem gy3z3l3tt3k 3ket. Nem tisztelt3k az id3s vagy beteg embereket.

Miut3n a hunok nagy r3sze elvonult K3na szomsz3ds3g3b3l, nem 3rt3k tov3bb t3rt3nelmet r3luk. Sima Qian i. e. 90-ben halt meg.

3rm3ny, sz3r, az 3bolg3r kir3lyl3jstrom, valamint k3nai, g3r3g, biz3nci (stb.) „t3mogat3 forr3sok” seg3tenek kibogozni a sz3l3kat.

I. e. 620-t3l az Alt3j–Bajk3l–Aral-t3 k3rzet3ben egy 3j hun birodalom alakul. K3nai forr3sok eml3tik el3sz3r a *Dulo-dinasztia* nev3t, akkor K3na szomsz3ds3g3ban, Mong3lia ter3let3n 3lnek. Ellen3k 3p3l majd fel a hatalmas „k3nai-fal”; nagy r3sze Kr. e. 212-ben, Qin cs3sz3r idej3n. A hunok uralkod3ja Qin idej3n Touman, ekkor nagyon er3sek a xiongnuk. T’ou-man san-j3 el3sz3l3tt3 fia Mao-tun, a tr3n3r3k3s.

Korán megmutatkozik kegyetlen természete, így atyja egy másik fiát jelöli trónörökösnek. Mao-tun nem hagyja magát félre állítani, mindenkit lenyilaztat katonáival, akik útjában állnak, így atyját, annak legkedvesebb feleségét és fiát, az atyja által kijelölt trónörököst, saját legkedvesebb feleségét; és lenyilaztatja azokat a katonákat is, akik nem akarják teljesíteni parancsait.

Így kerül trónra i. e. 207-ben. Egyesíti a környező népeket „*Ezek most mind hunok, s valamennyi íjfénytűző nép*” – írja a kínai császárnak. Mao-tun birodalma kínai támadásra omlik össze i. e. 48-ban. A hunok egy része Kínában marad kínai fennhatóság alatt; másik két része India, illetve nyugat felé vonul.

Indiában régóta élnek hunok, Kr. u. 484 és 528 között Toramana és Mihiragula uralkodása idején mintegy negyven tartományt uralnak (! – Gula = Gyula). Anglia tudományos körökre bízta az indiai nép összetételét kiderítő adatok összeírását. Szencziósi eredmény született, a felmérés alapján 160 millióan vallották magukat szkíta–hun leszármazottnak! (Zajti Ferenc: *Hun–magyar őstörténelem*).

A Dulo-dinasztia uralkodói a nyugati ágon kerülnek hatalomra, de az összeomlás utáni 200 évben alig hallani hírt róluk. Kr. u. 160-tól már a Káspi–Volga-térségben élnek. Két uralkodójuk van: a tanhu (császár) és a horka, a „kisebbik király”.

Padányi Viktor, örmény kútfők és más források alapján a következő uralkodókat sorakoztatja fel: Szurhab–Venaszep (190–210); *tanhuk* eddig és a továbbiakban: Csovanszir/Csobánc, Ketrehon (327-ig uralkodik), Urmajra, Charaton (fekete hun lehetett), Richa/Ruga (434-től), Buda/Bleda (434–445).

Horkák: Juluf/Gyula (méltóságnév is), Szanesan, Balambér, Uldin, Bengyeg/Bendegúz/Mundzuk, Uptár (434-ig), Atilla, a hunok hadsereg-főparancsnoka. (Lehet tévedés az évszámok körül, vagy hogy az adott uralkodó tanhu volt-e vagy horka.)

A hunok egyre nyugatabbra vonulva a Káspi-tóig terjeszkednek, majd rövidesen a Kaukázus északi térségében rendezkednek be. Itt sokan áttérnek a keresztény hitre. A mai Dagesztán területén királyságot alapítanak, fővárosuk Varacsán.

Hittérítők jártak közöttük, még hún-nyelvű szent irataik is voltak. Ezért fogadták szívesen Világosító Szent Gergelyt, aki szintén hittérítőként terjesztette a keresztény tanokat. Mindaddig érdeklődéssel hallgatták, amíg arról nem kezdett el beszélni, hogy Jézus tanai tiltják a rablást. Ekkor kivetkőztek önmagukból, össze-vissza kiabáltak, hogy ők azt nem hagyják abba, hiszen abból élnek (nem mindenki élt abból). „*Mi nem mondunk le szokott életmódunkról és rabolni ezután is fogunk*”. Teljesen belelovalták magukat dühös felháborodásukba, majd királyuk, Szanesan egy lovat hozott, annak farkához kötözték Gergelyt, és a vágatóló szétszaggatta testét (342-ben történt; – közli Lukács Kristóf). Az örmények Gergely haláláért bosszút álltak, egy támadásban megverték a hunokat, majd a hunok el is költöztek abból a térségből.

Atilla (az ókori szerzők így írták a nevét) 415–416-ban születik, Mundzuk fia. 445-ben megöleti bátyját, Budát, de horka marad (Padányi V.). Buda ordoszi öröksége révén shanyu és fősámán volt.

Mind nyugatabbra terjeszkednek, 395-től a hunok területének központja már Meotisz környéke. Atilla hódító nyugati vezértségét 434 körül kezdi. Minden útjába eső nép férfi tagjait a hunok táborába olvasztja, így vonul fel Bizánc ellen, nem hódítja meg, csak megadóztatja (ezt a megadóztatást Bizánc még Géza idejében is érezteti).

Minden ellenük támadó hadsereget és tartományt legyőznek. A sorból kiemelkedik a rómaiak elleni háborújuk, melyet a frank Klodvig fiai, Thorismund és Theodorich robbantanak ki egymás ellen a trónért hadakozva, ők kérik a rómaiak, illetve Atilla segítségét. A háborúba bekapcsolódnak a nyugati és keleti gótok; Róma hadserege élén Aetius áll. Ebben a hiábavaló ütközetben százhatvankétezer ember esik áldozatul a catalauni síkon, de egyik fél sem mondhatta magát győztesnek.

Rómát később megkíméli Atilla a pápa közbenjárására, de volt egy hátsó szándéka is, Honoria császárlány kezének elnyerése. Ezt nem kapta meg, de elvonult Róma falai alól.

Atilla korának legnagyobb katonai stratégiája lehetett, hadigépeket, fegyvereket talált fel. Egyébként a turáni-türk népek a csatákban mesterien tudtak bánni a félelemkeltés eszközeivel. Firduszi írja a *Sah-Namében*: „*a turániak lovainak dübörgése olyan rengésbe hozta a földet, mintha az ítélet napja közeledett volna.*”

Végül a nagy hun birodalomhoz tartozott: az Ibéria-fsz./Hispania keleti fele, lenyúlva Észak-Afrika egy széles sávjáig, Nyugat-Európa nagy része, a Fekete-tenger déli és északi oldala, a Kaukázus déli és északi területe (Perzsia nem), egészen a Kaszpi-tó nyugati partvonalaig. Ehhez a birodalomhoz csatlakozott kelet felől Ellák (Atilla legidősebb fia) tartománya vegyes hun etnikumával, közöttük a heftalita (Ephthalitai), akatzir, cidarita és egyéb hun népekkel. (Két utóbbi lett alapnépsége a későbbi Kazáriának.)

Atilla címei: a „Hunok, médek (szkítával keveredett méd-szarmata) és dákok királya”.

Atilla nyugati hadjárata idején a birodalom nyári szállásterülete a Kárpát-medence (valószínű Szeged környéki) déli részén volt. Itt, tornyos fapalotájában kötötte meg utolsó házasságát egy Ildikó nevezetű előkelő lánnyal, amikor nászéjszakáján váratlanul elhunyt (453-ban), vagy agyvérzés miatt halt meg, vagy megmérgezték. Nem lehet tudni, hova temették el.

Halálával a hatalmas nyugati hun birodalom egyik napról a másikra összeomlik, fiai egymást irtják az öröklés jogáért.

Legkisebb fia, Khabad/Irnik/Csaba a megmaradt népesség egy részét Erdélyben letelepíti, rájuk parancsolva, hogy építsenek házakat és kezdjék el a földművelést; másik részével (a hadsereg maradékával) keletre vonul, itt a Volga–Don térségben új tartományt alapít:

Onogoria néven; – Kr. u. 491-től 514-ig uralkodik. Két fia közül Kutrigur ágán öröklődik tovább a trón. Ezen az ágon születnek meg Ogurd/Gorda és Mugajer/Magyar/Magor/Magyar (valószínű két különböző anyától; a faji hovatartozást az anya révén tartották számon; a név: Magor magyar anyára vall). Gorda megkeresztelkedik és elrendeli, hogy olvasszák be a „pogány bálványokat”. Ez mérhetetlen felháborodást vált ki, amely háborúba torkollik, ahol Gorda meghal.

Magyar kerül trónra Kr. u. 518-ban; elkergeti a bizánci papokat, ezért Bizánc szankciókat léptet életbe ellene, válaszul 20 000 fős sereggel vonul fel Bizánc ellen. (A harc kimenetelét nem jegyezték fel a krónikák.) Közben a hunok tömegei menekülnek az erőszakos hittérítés elől, a Derbenti-hágón átvonulva a Kura torkolatvidékén találnak új otthonra, és itt egyesülnek a szavárd-magyarokkal.

Még Magyar uralkodik 539 táján, amikor megjelennek Közép-Ázsia északi részéről a kök-türkök, akik először az uar/vár-hunokat üzik el az Aral–Bajkál vidékéről. Ők az avarok, akiknek egy jelentős része meg sem áll a Kárpát-medencéig, itt Kr. u. 568-ban Baján kagán vezetésével megalapítják az **Avar Kaganátust**. A székhely a 9 fállal körülvett avar körgyűrű a mai Siófok körzetében volt (körgyűrű volt Győr térségében is). A központ később áttevődött a Duna–Tisza közére.

A kök-türkök 570-ben megszállják Onogoriát, ekkor már Magyar fia, Szebel uralkodik. Az öböljár királylista a Dzsulá-házat jelöli meg nevével kapcsolatban. Fia, Kurt/Kovrát visszafoglalja Onogoriát, de nem sokáig örülhetnek a függetlenségnek, mert 670-ben megjelennek a kazárok, akik bekebelezve Onogoriát birodalmat alapítanak annak területén: **Kazáriát**, a Kazár-kaganátust; északnyugat felé, a peremterületekre szorítva az onogur népet határvédőknek, és ők jelölik ki följük a helytartót is. Ilyen körülmények közé fognak majd dél felől megérkezni a magyarok.

Visszatérünk a Kaukázus déli oldalára a magyarokhoz. Az Újperzsa-birodalom királya, II. Jazdagird 545-ben (Padányi Viktor szerint I. Kosru) támadást indít a Kura-mentén élő népek ellen. Ekkor a térség királya meghal, özvegye *Boarich*, mint királynő kénytelen szembeszállni a perzsákkal úgy, mint 1000 évvel korábban Tamár királynő. A háború most is éppen olyan reménytelen kimenetelű számukra, mint volt korábban. (A magyarokban még élt matriarchális ösiségük öröksége, mert *királynők is voltak*.) Soha nem beszélhetünk szintiszta magyarokról vagy hunokról, mert közben folyamatosan keveredtek egymással és más népekkel. Mindig az eredeti meghatározó alapnépesség adta az uralkodót és adott nevet a tartománynak.

Időközben az egységes nagy Római-birodalom meggyengül, sorban veszíti el meghódított területeit Britanniától a Perzsa-öböl. A **Bizánci** vagy **Keletrómai-birodalom**, később **Császárság** viszont megerősödik, fővárosa Konstantinápoly (a mai Isztambul) 1 milliónyi lakossal. Megépül a Hagia Szophia monumentális székesegyház; az udvar és az egyház merev pompában él, a katolikus világ központja lesz.

Justiniánus császár (Kr. u. 527–565) trónra kerülésével igyekszik egyesíteni a még megmaradt területeket. Felesége, a nagytrörő Theodóra (eredetileg műlovárnő) támogatja szándékát.

Bizánc nagyhatalommá válik, a császár több területet meghódít, de a nagy egyesítés eszméje fölött eljárt az idő, nem tudja megállítani az államok önállósulási törekvéseit. (Justiniánus volt az a császár, aki miután meghódította Egyiptomot, elrendelte, hogy Ízisz istennő szigetét, Philai-t ajánlják fel Szűz Máriának és az ott élő magyaroknak.)

Bizánc sikeresen veri vissza az arab támadásokat, végül Konstantinápoly 717-es ostroma döntő vereséget jelent az araboknak.

Népeink két nagyhatalom: Bizánc és Perzsa szorításában élnek mindaddig, míg egy harmadik, a mindent elpusztító, az eddigieknél elviselhetetlenebb erő, az arab invázió át nem szabja a széles térség arculatát.

Az előkelő családból származó, látomás hatására magát prófétának vélő és hirdető Mohamed lefekteti a Korán alapjait, megeremti az iszlám-vallást. Már Ő, akkor azt hirdeti, hogy a vallást akár harcok, erőszak árán is terjeszteni kell. (Nem csoda, hogy „futnia” kellett.)

Kr. után 622-ben kezdik hódító hadjárataikat. Először Szíriát, 637-ben Jeruzsálemet, 641-ben Perzsiát, majd Bizáncot támadják meg; elfoglalják a Közel-Kelet nagy részét, majd Közép-Ázsia ellen vonulnak. Nyugaton átkelnek a Pireneusokon, további nyomulásukat Martell Károly állítja meg 732-ben. Kegyetlenek voltak a meghódított népekkel, csattogott a korbács az ellenálló hátán, tömegesek voltak a kivégzések. A megszállt területeken emelkedtek a minaretek, épültek a mecsetek; fürdőket építettek, utóbbiakban éltek társas életüket.

Hol voltak már a régi AR.AB-ok, kérdeznénk, de megvoltak, volt ugyanis emberibb arcuk is, de azt nem a meghódított népek felé fordították. Fejlődik náluk a földművelés, öntözőműveket építenek, karbantartják útjaikat; felvirágoztatják kultúrájukat, a zene, a költészet mindennapos életük szükséglete. Iskolákat, egyetemeket, könyvtárakat alapítanak; a matematika, asztronómia, növénytan, kémia terén tudásuk vetekszik a görögökével, a kor szintjéhez képest rendkívül fejlett náluk az orvostudomány. Átvesszik, lefordítják, fejlesztik az indek, perzsák, görögök filozófiai, matematikai, orvosi (stb.) vonatkozású műveit, hagyományait; – és ők maguk is nagy kísérletezők, feltalálók. Kultúrájukat Hispániától Indiáig terjesztik. Nagyon jók történelmi feljegyzéseik is, csak a neveket nehéz áttenni más közhasználatú nyelvre.

A Kaukázus („Magyar-hegység”) déli oldalán élő, többnyire *magyar lakosság* Kr. u. 625-től *arab megszállás alá kerül*. Már korábban, a várható arab hódítás hírére kisebb-nagyobb népcsoportok hagyják el a Kura térségét, észak felé menekülve.

Több katonai felkelés is kirobban a megszállók ellen; egy-egy csata fedezéket nyújt a menekülők számára. Az első nevezetes összecsapás 739-ben történik. Az arabok vezére Marwan; magyar részről **Upas ibn Madar** vezeti a támadást. (Madar fia Opos). Az arab túlerő *Mazar* erődjébe szorítja őket, melyet az arabok körbezárnak. Egyik éjszakán Upasnak sikerül áttörnie az ostromgyűrűt, és megmaradt katonáival északra menekül a kazár király védelmét kérve. Ekkor a magyarok kazár-függőségbe kerülnek, és mint segéd-haderő vesznek részt a kazárok arabok elleni háborújában 751-ben; a csata a Kaukázus déli oldalán zajlik. (Madar és Upas előtt Bélák – a gyakori Ar-Béla név –, és Csabák uralkodtak a térségben – *Arvisura*.)

Ekkor már a menekültek jelentős népessége él a Kubán-folyó deltájában, olykor alig átjárható mocsaras területen a Fekete-tenger keleti oldalán, a Kaukázus nyugati sarkánál; nagyobb városuk a térségben Ta-matarkha. Itt és északabbra, a Kuma-folyó mentén már szaporodnak a „magyar” elnevezésű helységek: Mazara, Madara, Madshar-völgy, Madshar falu, Madur-dag (hegy), Magarda-folyó, Mazar kis várad (stb.), de még voltak AR-ral kezdődő tulajdonnevek is: Armazar, vagy Armavir város, utóbbin akkor keresztül folyt a Kubán.

A *Kuma-menti térség fővárosa Madzsar* (orosz régészek tárták fel 1907-ben), melynek három különálló része volt: Kicsi-Madszar, Nagy-Madszar és Felső-Madszar. A Kuma mentén élő magyarok fejedelme Jeretán. Bakay Kornél írja: „*Tekintély dolgában kitűnik közülük Jeretán, a magyar királyi vér ivadéka.*” (Vatikáni levéltár: „Lateráni regeszta.”)

Nagy Madzsarban kiégetett agyagsövek vezették a vizet a városnak, templomaik falát freskók díszítették, házaik kő- vagy téglalapra épültek kőből, vagy vályogtéglából. A kőből, téglából épült házakat „magariák”-nak nevezték a Közel-Keleten. Lukácsi Kristóftól egy idézet: „*Óriás szerű földalatti sírboltok, és azokban öt sing hosszú (3,5 méter) és két sing széles kőkoporsók, melyek fedelein négyszögű emelkedett téren ismeretlen alaku betűk vésvék. E volt az egykor nevezetes Madschar város...*”. A Kubán is és a Kuma-folyó is az Azovi-tengerbe torkollott (azóta változtatták medrüket), a Kubán Kercsnél; a Kuma először a Donba folyt, a Don pedig az Azovi-tengerbe torkollott annak északi részén, Azovnál. Ez már a régés Meótisz vidéke.

A népesség száma rohamosan nő (a magyar nők négy-nyolc gyermeket szültek), berendezkednek, kezdenek állami szervezethez körülményeket teremteni. „Sok szántóföldjük volt”, tudósítottak a megfigyelők. Ezek szerint aktív földművelők lettek, letelepedtek, házakat építettek maguknak. Nyilván voltak nomád legeltetők is közöttük. Olyan gyorsan gyarapodnak, gazdagodnak, sokasodnak, hogy az itt élő rokon szkiták, alánok, továbbá szlávok, görögök, gótok, ruszok (stb.) aggódva figyelik a szervezeten élő új nép gyors terjedését.

A szkítáknak a Meotisz északi oldala volt egyik ősi főfészük. A sok-arcú, rendkívül sokféle etnikumú turáni népeket az ókori szerzők egységesen **szkítáknak** nevezték, a perzsák pedig szakáknak, de használták a szármata, méd, dák (stb.) népneveket is. A szerzők kivétel nélkül méltatják a szkíta-jellemet, például: „*nagyon igazságosak voltak, tartózkodtak a fegyveres cselekvéstől, kivéve, ha megtámadták őket*” (Curtius). „*Nagy hírű filozófusai voltak*” (Strabon). Nem ismerték a fősvénységet, nagyravágyást. Tejfel és mézzel éltek. „*Az igazság náluk nem törvényekkel volt elfogadotva, hanem jellemükbe volt oltva. Ezüst, arany után – erkölcsükénél fogva –, nem futottak; természetből becsületesek voltak*” (Justinus nyomán Bonfini). „*A szkíta jellem méltán hordozta az idők és korok során neki tulajdonított ‘igazságos’, ‘becsületes’, ‘hűséges’, ‘igénytelenségig egyszerű’ jelzőt*” (Desericus). „*A szkíták a magyar név alatt váltak ismeretessé*” (Desericus; – Zajti Ferenc: *Magyar évezredek*). Kr. u. az 5. századtól a szerzők már nem használják a „szkíta” megnevezést. Visszatérve az itt élő magyarokra, életüket később kiterjesztik a Dnyeper–Don–Donyec közére.

Államot alapítanak **Dentu Magyaria** néven.

A következő kazár–arab háborúban (760 k.) mint szövetségesek vesznek részt 10 000 fős hadsereggel a kazárok oldalán. Közben kiéleződik a belső ellentét az arab vezetésen belül, egy nem várt fordulat új helyzetet teremt: az Abbaszok vezére az ellenkalifa megválasztása miatt békét köt a kazárokkal, a kormányzó kazár hercegnőt vesz nőül. A hercegnő gyermekszülés közben meghal, meghal a gyerek is, nem tart tovább a szövetség.

Ezt a második, szövetségben vívott hadjáratot már Upas fia, Chaba/Csaba vezeti „astarchán”-i rangban. Csaba egy Aracsilla nevű khorezmi előkelő nőt vesz feleségül. Ebből a házasságból születik **Edemen** (768 körül).

Edemen 790-ben elfoglalja a kagáni trónt; ő is Khorezmből házasodik, az Araliz fejedelmi ház hercegnőjét (?) Embavért veszi nőül. Házasságukból születik meg **Ügek** (784–789 között).

Edemen rendkívül tehetséges uralkodó volt. Először elfoglalja a kazároktól a Krím-félsziget északi bejáratát, Szurozst (szoros), majd a Tamantarkán-szorost (benn van a Tárkány név) és Kercs városát, ezzel megnyitja az utat a görög kereskedővárosok felé. 790–800 között hatalma alá vonja északon a Donyec-medencét, főleg gazdag vasérc-telepei miatt, mely fontos alapanyaga volt a kardgyártásnak.

Edemen uralkodása alatt **Dentu Magyaria függetleníti magát Kazáriától.**

Ügek kagáni uralkodása 810 k. kezdődik. Önedbelia fejedelem lányát, Emesét veszi feleségül. Emese táltosi jóslatú álmában a Turullal (MAdAR/magyar) kél nászra, ezzel megjövendöli a **Turul-dinasztia** kezdetét, az **Árpád-ház** újjászületését.

Rövid idő alatt városok nőnek ki a földből, délen Zaporog/Zaporogye fővárosnak számít, sorban épülnek a „káta” városok: Tenyő-káta, Karakán-káta, Szalma-káta (stb.; – Padányi V.; – KA: kapu, bejárat, TA: mellett, körül); a városok sorát Kiev zárja. Kievtől északra épült Győr („oppida”, azaz gyűrűvár volt), a szavárd-magyar Nyék-törzs területének központja. A medence jelentős városa volt Szuwar (orosz régészek tárták fel az I. világháború előtt). Kiev régi város volt már ekkor, erődjét Ügek fejlesztette valódi védművé. Korábban Keő, Csák és Geréb hadnagyok három dombon egy-egy várat építettek. A várakat kapcsolta össze Ügek háromszög alakban, sarkaiban az eredeti várakkal. Kiev ipari és kereskedelmi központ lesz, vámhely, vásárváros és a kardgyártás központja.

Ügek és Emese várva-várt fia 818–820 között születik meg, születését álom jósolta, valószínű ezért kapta az Álmos nevet. Álmos már fejedelemnek tekinthető a Megyer/Magyar törzs élén. Ügek rábízta Kiev ellenőrzését, és Álmos folytatja atyja tevékenységét Kiev kiépítésében, a kereskedelem fejlesztésében. Álmos magas, szálas, karcsú férfi volt nagy barna szemekkel, meglehetősen sötét bőrszínnel. Ő Madaj tartomány fejedelmének lányát, Enéh-t veszi feleségül. A házasságból **Árpád** harmadik fiúként születik 840-ben, Kievben. (Jellemző módon az első Arpacs/Árpád is harmadik fiúként született.)

Kazáriát szorongatják a gyorsan fejlődő szomszéd tartományok, ezért nagyobb súlyt kezd helyezni a védelemre. Bizánci építésekkel hatalmas erődvárossá építi ki Sarkhelt a Don alsó szakaszán.

Kazária alapnépessége hún, de közben sok-féle etnikumot is magába olvaszt. A Kaukázus északi oldala népek gyűjtmedencéje volt az összes hún-fajú néppel, de éltek itt szlávok, gót maradványok, ruszok, görögök; később arabok, zsidók. Négy nagy csoport volt megkülönböztethető: pogányok, keresztények, moszlimok és zsidók; a zsidók voltak a legkevesebben, bár a király közülük való volt.

Harun al-Rasid kalifa kiutasítja a zsidókat tartománya (Mezopotámia, Szamarra központtal) területéről, mert erőszak árán sem hajlandóak áttérni az iszlám hitre, de ez már előtte Armanus (AR.MA) bizánci császárnak sem sikerült, aki a keresztény hitre akarta szorítani őket. A kiutasított zsidók tömegével lepik el Kazáriát.

Azok, akik a Hábur mellékén hajnalonként még a felkelő Nap előtt hajoltak meg, és nem akartak zsidókká válni, most aktív hittérítésbe kezdenek. A zsidóság izraeli része vallásfilozófiai alapon, fenyegető kényszer hatására tért át az új hitre (másik ág a héber), előtte vegyes, de jobbára turáni népség volt Palesztinában.

Az itt élő, könnyed gondtalanságban élő, saját vallásával nem sokat törődő néppel könnyű dolguk volt, a köznép csak ropta véget nem érő táncát, olyan vígan volt, észre sem vette, hogy közben (809-ben) már királyát is áttértették az izraelita hitre; és a király után áttért az udvartartás is (Maszudi). Bulán volt az első király, aki elfogadja a zsidó vallást (620 körül). Akik áttérnek, zsidó neveket vesznek fel: Hezekiah, Aharon, Zebulun, Jichak, Menahem, Jozsef (stb.).

Fennmaradt József kazár király és Chászdzái ben Jiczchákn ibn Saprút cordovai zsidó főminiszter levélváltása. Saprút az iránt érdeklődik, hogyan történt az izraeli nép letelepedése Kazáriában; valamint kéri József királyt, ismertesse származását, udvartartását (stb.). A király 960-ban válaszol a levélre, melyben kimerítő választ ad a feltett kérdésekre. Leírja, hogy eredetileg Togarmah leszármazottja, későbbi őse Bulán, aki nemzetközi hírnévre tett szert, „*Bulánnak híre az egész földön elterjedt*”; majd arról ír, Bulán hogyan indít sereget Rudlán (az alánok) és Ardíl (Erdély) földjére hódító, hittérítő szándékkal 640 körül. Ír továbbá arról, hogy koralakú városban lakik. A föld gazdagon termő televény, csodálatos gyümölcsös- és szőlőskertjeik vannak; ír az udvartartásról (de nem ír a királyi háremről, csupán egy feleségről esik szó).

A kazár nyelvet a történészek nem tudták hova sorolni, többek szerint hasonlított a bolgár nyelvre. A megállapítás bizonytalan, „mert kazár nyelvű szövegek nincsenek”. Írásuknál rovásírást és héber betűket használtak. Jelentős számban maradtak fenn sírkövek menóra ábrázolásokkal; a sírokból zsidó feliratos gyűrűk kerültek elő; és természetesen voltak rovással írt sírfelirataik. (Bakay Kornél alapján.) Itt jegyezzük meg, hogy ennek a zsidóságnak a zömét az „elveszett” tíz izráeli törzs népe adta, akiket Nagy Kúrosz hazaengedett a perzsa fogságból, de nem éltek a lehetőséggel, hanem eleinte a Közel-Kelet, Közép-Ázsia államaiban próbáltak otthonra találni.

A kazárok országukat Alkhazarnak nevezték, fővárosuk Itil, az Itil, azaz Volga-folyó két partján. A nyugati oldalon voltak az uralkodók palotái. Kettős királyság állt fenn, volt királyuk és volt kagánjuk, de utóbbinak nagyobb volt a tekintélye, palotáját magasabbra építették. A király körül is nagy pompát fejtettek ki, például arany Nap-korongot hordoztak előtte (nehéz lehetett összeegyeztetni a napkultust a zsidók minden természeti elemről irtózó vallási filozófiájával). Kísérete bizonyos távolságban követhette, az udvartartás fő embere is csak meztlenül jelenhetett meg színe előtt. Csak a királynak lehetett téglából épült palotája.

Körülbelül 10 000 moszlim élt itt, 30 mecsetjük volt a hozzájuk tartozó iskolákkal, ahol a gyerekek a Koránt tanulták.

Élénk kereskedelmet folytattak, rabszolgakereskedelemmel is foglalkoztak.

Népeinket a Donyec választotta el az onoguroktól, az onogurokat a Don a kazár területtől, Kazária pedig a Kaukázus északi oldalán, a Don és a Volga közén feküdt.

Árpád tudatosan készült a Kárpát-medence hon-visszafoglalására. 860-tól felderítő, előkészítő katonai akciókat vezet; 885-ben, 892-ben, 894-ben megismétlődnek a terepfelmérések. Közben csatlakozik Arnulfhoz, aki a morvák elleni harcában kéri Árpád segítségét. Nyugat felé terjeszkednek, az új lélettér az Etelköz (öt folyó köze), ahol 890-ben vagy 891-ben megkötik a vérszerződést. Ez után Árpádot pajzsra emelve fejedelemmé választják. 892-ben veszi át Almostól, atyjától a Magyar törzs vezéri tisztét; addig a Nyék törzs horkája volt.

Ettől kezdve a vezető törzs nevével **magyaroknak nevezik a magyar–hun népet**. Végül 895-ben útnak indulnak, 896-ban történik meg a **Honfoglalás**. (Nem ismerjük az özönvíz előtti Kárpát-medence közigazgatási felépítményét, de *magyar részről* mindig ez a törzs volt a királyi jogcím hordozója, kezdve az ős Arpacstól.)

A honfoglaló magyar törzsek: Megyer/Magyar, Nyék, Tarján, Jenő és a fél Gyarmat, mely egyesül a szintén fél Kürt törzsszel, így lesz Kürt-Gyarmat; két onogur törzs tartozik még a „hét törzshöz”: a Kéri és Keszi. A Kéri, Keszi és a fél Kürt (kők-türk) a „kabar”, a lázadó, elszakadó törzsek (mármint Kazáriától).

A Gyula törzs az öt népből álló Nagybesenyő-törzsszövetség tagja volt ekkor, követték viszont a honfoglalókat, és a 10. szd-ban Erdélyben összeolvadtak a Keszi törzsszel. Elindulásuk előtt már Lebédinának nevezték Onogoriát, valószínű Levedi vezérükről, a népnek megnőtt a tekintélye a kazárok előtt. Levedi kazár hercegnőt vett feleségül, de mivel a hölgy nem tudott gyermeket szülni, Levedi visszaküldte.

Időközben megjelentek a besenyők, zavart idézve elő, ugyanakkor támadásaik közelebb hozták egymáshoz a magyar és kabar törzseket.

A Dnyeperen való átkelés emberfeletti szervezőmunkát igényelt, az irányítást Árpád tartotta kézben.

Egy nehéz háborút kellett megvívniuk a bolgárokkal, melyet Laád/Levente, Árpád elsőszülött fia vezetett, súlyosan megsebesült, de *nem halt meg(!)*. Erről tanúskodik a Nyékládháza helységnev: Nyék (a törzs), Laád/Levente; ahol később Levente „házat”, föld- vagy palánkvárat épített. Ő lett Árpád után a Nyék törzs horkája, így nem maradt Magyarországon.

Szólnunk kell Árpád házasságairól, fiairól. Először a szavárd-magyar Nyék törzs vezérének lányát, Abacilt veszi nőül. Árpád apósa a törzs horkája. Ebből a házasságból születik meg Laád/Levente, Tarhos, Üllő, Jutas és még négy lány. Miután megözvegyül, egy barszil-akacir származású leányzóval köt házasságot, ebből a házasságból születik meg Zolta/Zsolt 893-ban. Zsolt szinte még karonülő kisgyerek, amikor Árpáddal már megszavaztatják, hogy ez az éppen megszületett gyermek lesz utóda a fejedelmi trónon (? *Arvisura*).

Árpád manicheus volt, de még követte a táltosi szakralitásokat is.

A Kárpát-medence egész dunántúli része: Pannónia a IX. században a „Keleti Frank-birodalom” felségterülete volt különböző fejedelemségekkel, északon Győr térsége az avaroké. A Duna vonalától északra „Morva (Marót)-ország”-ot jelöl a térkép; a Kárpát-medence délkeleti hatalmas térsége pedig „Bolgár függőség” alatt állt. Csupán a Duna–Tisza köze, valamint az északkeleti nagy terület volt szabad: a korábbi avar területek, itt rokonnépek élnek, főleg magyarok, ekkor már mindennemű fennhatóság nélkül. Árpád zsenialitását igazolja, hogy államalapítása előtt felszabadítja az idegen uralom alatt álló területeket, visszaszerzi népének a Kárpát-medencét, és új országgént megalapítja **MAGYARORSZÁGOT**.

ÍGÉRETÜNK SZERINT eddig szándékoztunk követni népeinket, és itt befejezzük történetünket.

KIEGÉSZÍTÉSEK A KÜLÖNBÖZŐ TÉMAKÖRÖKHÖZ

RÉGI HITÜNK; – már megtörtént a Honfoglalás, javában folyt az erőszakos hittérítés, elégetve írásos emlékeinket: Mani rózsás, tulipános könyveit, a rovásbotokat; halállal büntetve az áldozó „pogányokat”; de titokban még sokan őrizték régi hitüket, és hajnalonként a felkelő Napistennek áldoztak. Bálványosváron Opoúr Kevend és fiai „őrizték” az áldozati lángot, máshol rejtőzködve patakok partján, ligetekben áldoztak. Négyszögletes köveket összehordva oltárt raktak az áldozó helyen. A Gyula – pap, főtáltos – vezetésével hajnalban összegyűltek, kigyulladt a szent tűz, félkörbe állva (a Nap peremét jelképezve) kelet felé fordultak, és amikor Napistenük előre küldte fénysugarait (pir/bir) és maga is megjelent, felemelt kardokkal, égő fáklyákkal és felkiáltásokkal üdvözölték, majd állat-áldozatot mutattak be tiszteletére a táltosok „reszkető éneke” és a forrás csobogásának békés hangja mellett (Ipolyi A., Orbán B., Jókai M. nyomán).

Tragédiák kísérik a magyarok régi hitükhöz való ragaszkodását. Ismeretes Kupa fejedelmi származású vezér felnégyelése, a nép fellázadt. (Koppány felnégyelése miatt is lázadoztak. Olyan négy város falaira függesztették ki testi maradványaikat, melyeknek gondolatban összehúzott átlója keresztet adott ki: „csak a kereszt győzhet”!) A fellázadt nép élére ifjabb Gyula állt (az idősebb Gyula erdélyi magyar vezér testvérének, Zombornak a fia, aki tartotta ősi hitét). A lázadók elleni harcot István király vezette, legyőzve Gyulát börtönbe vetette, várta, hogy áttér az új hitre, és kegyelmet kér. Gyula soha nem kért kegyelmet és nem tért át, a börtönben halt meg.

Mint tudjuk, a vallásához ragaszkodó Thonuzóbát és feleségét lovon ülve élve temettette el István.

Sajnos, a „pogányok” részéről is történtek súlyos túlkapások.

Kérdés, Magyarország egyik királyi jelvénye, az Országalma „alma” volt-e eredetileg? Nem inkább a Napisten szimbóluma, a Nap? Így baljós is lenne az értelme, a *bibliai* Tudás fájához és gyümölcseéhez ugyanis a **bűn fogalma** kapcsolódik! Az Úr dühe nem maradt el, Ádámon keresztül megátkozta az egész földet: „Átkozott legyen a föld te miattad” (! – Mózes I. 3: 17.). (Ekkora bűn volt a tudás?)

Az „alma” fölött az eredetileg egyenlőszárú kereszt szintén régi korokba vezet bennünket, mint a napkultusz. Pedig ekkor még a túlbuzgóság nem tudta teljesen kiűrtani a magyarság emlékezetéből ősi jelképeit, melyekre évezredek megszentelt múltja épült.

A turániak Napistene UTU/Šamaš volt, egyetemes törvényhozó isten, a fő ítélő bíró istenek és emberek fölött.

A hunok Hadurnak is áldoztak; néha a tűznek, víznek, levegőnek és földnek is. További isteneink: Dana, Damasek; a szkíták egy része pedig átvette a görög istenek tisztelőtét, de naptiszteletük mindig a középpontban állt.

Az őskor idején a magyarság Enki/Magur, a Tudás Istenéhez tartozott (a sok Magura hegy- és városnév igazolja a Kárpát-medencében!), és Ő minden „isteni” adottságot és tudást átadott népének; – de maga Jehova is újonnan választott népe, a zsidóság mellett állt, közvetlenül avatkozott bele életükbe, törvényekkel akarta megrendszabályozni őket (*Tíz parancsolat*).

A turániak és zsidók történelme összefonódott a Közel-Keleten. A nagy Özönvíz elől sokan oda menekültek (egyébként sokféle nép élt ott), ők voltak a „pogányok”, akik idővel valóságos Kánaán varázsoltak Palesztina földjéből. Amikor Izrael népe visszatért Egyiptomból, honfoglalásuk előtt kémeket küldtek a tartomány kifürkészésére. A kémek lehangolódva tértek vissza: a földet erős, *szálas emberek* lakják, az óriás Anákok, Ógok, Arbák fiai; mezővárosaik nagyok és védőfalai az „égig érnek”. Egyébként „*tejjel, mézzel folyó*” az a föld. Eskol völgyében lemetstettek egy szőlőfűrtöt „és ketten vívék azt rúdon” (Mózes IV./ 13: 24).

Nehezen tudták elfoglalni a kananeusok, Béth-Sean, a jebuzeusok (Jeruzsálem népe) földjét, főleg a völgyekben, mert az itt lakóknak „*vasszekerek voltak*” (a titokzatos vasszekerek! – Bírák könyve I./19).

Az Úr nem csak a földek, javak, tartományok elfoglalását parancsolta meg népének, hanem kiűrtásunkra is buzdított, és miután ezt több törzs nem tette meg, angyalain keresztül elmarasztalta őket. A tíz izraeli törzs nehánya valóban nem gyilkolta le a mindenükből kiforgatott lakosságot, sőt nem is üldözte el őket. Manassé például sok város népén megkönyörült (a Bírák könyve I./ 27. versében sorolja fel a városokat) később aztán megadóztatta a népet. Ugyanez mondható el Efraim, Zebulon, Áser, Nafthali törzséről; mások máshol „robotos szolgálkák” tették őket. Józsué idejében, az ő vezetésével aztán keményebb korszak következett, kiűrtették a tartományok királyait, szám szerint harmincegy uralkodót. A királyok és városaik nevét felsorolva találjuk Józsué könyve XII. 9-24. verseiben, közöttük van „Aradnak királya” is. A Bírák könyve az I. könyv elejétől részletezi, hogyan gyilkolták le tízezer-százra az ellenszegülő lakosságot.

Az Úr saját népének sem kegyelmezett, haragja újra és újra feltámadt ellenük átkot szórva rájuk: „*Bűjdösökké teszem őket a földnek minden országában Manasséért...mivelhogy megemlékeznek fiaik az ő oltáraikról... a zöld fák mellett és a magas halmokon*” (ez a Manassé már nem a Jákób unoka volt, hanem egy későbbi leszármazott, de még mindig turáni rítus szerint áldoztak fiaik. – Jeremiás könyve 15: 4; 17: 2).

A TATÁRJÁRÁS KORA. A magyarság nagy vesztesége akkor kezdődött, amikor a békésebb népesség igen nagy része nem tartott a honfoglalókkal. Ők népként sem addig, sem később nem vettek részt a hunok hadjárataiban, sem rabló portyázásaikban. „A 13. századig a Kárpát-medencétől 2500 km-re a Közép-Volga térségében ott maradt egy országnyi nép, egy ‘Magyarország’, melynek népe és etnikuma is magyar volt!” (Padányi Viktor; – Ipolyi, Jókai 92 otmaradt családról/nemzetségről írt.)

IV. Béla idején küldték az első keresőket a magyarok felkutatására Juliánus barát vezetésével, egyedül Ő élte túl a nehéz küldetést; meg is találta őket, még beszélték a magyar nyelvet; de lélekszakadva igyekezett vissza a tatárok közeledésének hírével. A következő küldöttséget Mátyás király indította, akkor már nem engedték el onnan őket. Velük együtt biztosan másképpen alakult volna történelmünk.

II. Endre/András (1205–1235); IV. Béla (1235–1270) kora egyik mélypontja volt a magyar történelemnek, de nem IV. Béla miatt.

II. Endre első felesége, meráni Gertrud felelőtlen, pazarló udvartartást tartott léhűtő udvarával együtt, ezzel kivívta az ország ellenszenvét. Kissé másként történtek az események, mint ahogy Katona József: *Bánk bán* című drámájából megismertük. Gertrud és léha udvara éppen a pilisi erdőben mulatozott egy kolostor közelében, amikor rájuk támadt a magyar urak egy kis csoportja, élükön Péter és Simon ispánokkal. Péter volt, aki lekasabolta a királynét. Megtorlasként Endre karóba húzatta, másokat leváltott tisztségükből.

III. Béla tetemes vagyont hagyott fiára, Endrére, meghagyva, hogy keresztes had élén induljon a Szentföldre. Endre megszegte atyjának tett esküjét, mert ugyan szervezett hadat, de azt testvére a törvényes király, Imre elleni támadásaira használta fel.

A vagon már rég elfogyott mire Endre elindult a Szentföldre. „*Adószedői, kincstárnokai gazdagultak, a nép szegényült és a királyi kincstár üres maradt.*” Dienes kincstárnok „*árverésre bocsátotta a pénzügyhivatalokat, zsidók, örmények, izmaeliták kezeire jutottak a bányák, a pénzverés, a sóadó, a révek, vámok, adófizetés; a népsanyargatás minden módszerei nekik adtak el; a korona javadalmai a már akkor is hatalmas főnemeseknek örök áron adtak el...*” Míg a király Palesztinában időzött, – mert ott úgy viselkedett mintha kirándulni ment volna, pedig az ott harcoló veszélyeztetett keresztesek számítottak segítségére, de kitért minden komolyabb összecsapás elől; ami miatt a jeruzsálemi pátriárka kiátkozta –, addig „*ittthon a nép nyomorúbb volt, mint valaha*”. Ekkor „*a király eladta a korona várait a főnemeseknek*” (Jókai).

Ilyen állapotban volt az ország, amikor II. Endre fia, Béla trónra lépett (egyébként már kisgyerek korában megkoronázták).

A tatárok Batu-kán vezetésével valóban elérték Magyarországot, de az ország zászoló urai nem mozdultak a harcra hívásra, nem bocsátották meg a királynak, hogy visszavette tőlük a II. Endre által elköttyavetyélt uradalmakat, a bitorlott koronajavakat. Ezért lázongtak ellene, de pártokra szakadva még egymás ellen is hadakoztak. Bélának ez az intézkedése dicsérendő és jogos volt, viszont egy másik tetteivel elidegenítette magától a népet, azzal ugyanis, hogy betelepítette a kunokat, akiknek eszük ágában sem volt „letelepedni”, lévén lovas nomád nép. Féktelen, szabados viselkedésükkel felháborították és elkeserítették az ország lakosságát, és – a nép szerint – a király mindig nekik adott igazat. Béla számított volna a kunok segítségére a tatárok elleni háborúban (mivel már előre tudta, hogy a magyar urakra nem számíthat), de miután fejedelmüket, Kuthent/Kötönyt meggyilkolták, ezt megbosszulandó még egyszer utoljára feldúlták az országot, majd kivonultak.

Mégis összeállt egy hadsereg, voltak a királynak vitézül harcoló hívei, akik jöttek katonáikkal, így állt mellette öccse, Kálmán herceg is, de kevésnek bizonyultak a tatárok ellen. A királyt végül a tragikus mohi csata éjszakáján kimenekítették a szekértáborból, de menekülése közben (Dalmáciáig) végig üldözték a tatárok.

A másfél évig (1241–1242) itt tartózkodó ellenség, válogatás nélkül mindenkit legyilkolt, és mint tudjuk a földdel tette egyenlővé főleg az ország keleti felét. Úgy tűnt, Magyarország megsemmisült. Mindenütt rom, felégetett falvak, lerombolt, kifosztott városok, temetetlen halottak. Majd a király erőt vett a szörnyű állapoton, és a romok fölött lassan újjáépült az ország.

Jókai így foglalja össze az ez ideig uralkodó nagy magyar királyok tevékenységét: „*Árpád hazát hagyott nemzetére, Szent István alkotmányt, Kálmán törvényeket, IV. Béla hamvaikból újjá teremtett városokat...*”

További nagy király-egyenlőségek, mint például I. Kálmán, Hunyadi Mátyás az ország legműveltebb fői voltak, de egyben ragyogó kardforgatók is, ennek ellenére Kálmán megtagadta a szentföldi hadba vonulást, csak átengedte az országon a keresztesekeket, akik közben nagy pusztításokat végeztek, ezeket aztán kiverte az országból. A következő hadba indulók ebből okulva már nem romboltak, sőt engedélyt kértek az átvonulásra. A király visszautasította a pápa beleszólását az ország belügyeibe. Megszüntette a boszorkány-üldözéseket. Könyves Kálmán, „*a fölvilágosult törvényhozó, kinek szelleme korát egy fél évezreddel előzte meg*” (Jókai).

Mátyás óriási emberi és uralkodói nagyságát nem kell külön ismertetnünk, de van egy olyan tette, mely nem közismert:

Ő állította le a még mindig dívó rabló portyázásokat. A nép panaszkodott a rabló nagyurak ellen, akik váraikból ki-kitörve végigrabolták, dúlták a vidéket. A király megjelent seregével, ostromágyúival, lerombolta rabló váraikat, és uraikat tornyaik ablakába akasztatta. Ezzel lett vége a rabló urak itthoni garázdálkodásának. A külföldi országokba irányuló hasonló rabló portyázásokat első perctől tiltották a hunok sámánjai, magyar uralkodóink, de sokáig nem nagy eredménnyel.

Hadba is 8–10 lóval vonultak, nem csak a váltás miatt, hanem hogy legyen min hazaszállítani a rablott holmit. Itthon már várták őket, akik a rablott holmival kereskedtek. Egyikükre sem hozott dicsőséget.

HITTÉRÍTÉS – „*Decebal a Jeruzsálem kipusztulása után kivándorlott zsidók gyarmatait hozta volna Erdélybe, bányász telepeseikül és erősítésül a rómaiak, mint közös ellenség ellen.*” (Zsidóvár; szombatosok; – Ipolyi). A háborúk Kr. u. 85-ben kezdődtek, és egy kivételével mindig a rómaiak győzelmével végződtek. A Dák Királyság központja Erdélyben, a mai Hátszeg térségében volt.

A tulajdonképpeni hittérítés jóval később, a kazár uralom alatt kezdődött. A kazár király, Bulán álmot lát, melyben felszólítatik, hogy vonuljon seregével Ardil (Erdély) földjére hittérítő szándékkal. Ez a kazár-zsidó hittérítés előbb érte Erdélyt, mint a Kárpát-medence nyugatibb területeit. A zsidók a magyarok földjét „Hágár”-nak nevezték 1070 körül.

Habár Mária Terézia (1740–1780) alakját nem uralkodása nagyszerűsége miatt szándékoztunk idézni, megérdemli, hogy pár dolgot mégis elmondjunk róla. Uralma felvilágosult abszolutizmusként ismert. Amit más elherdált, Ő visszaszerezte, például visszacsatolta a temesi bányászatot, Fiumét; visszaszerezte Lengyelországtól a tizenhárom, Zsigmond által elkötlyavetyélt szepesi várost.

Új országutakat, csatornákat épített, mocsarakat csapoltat le. Törvénybe foglalja a jobbágyok kötelességeit, és munkájukért járó bért. „Felvilágosult” uralkodói tevékenysége leginkább az oktatásügy terén nyilvánul meg, itt forradalmian előremutató intézkedéseket vezet be. Felosztatja a jezsuita rendet, visszaszorítja az egyház szerepét az oktatásban, növeli az állami iskolák számát; elrendeli a közhasznú tárgyak bevezetését. Tanítóképzőket állít fel; 6-tól 12 éves korig kötelezővé teszi az iskolai tanulást, megteremt a középfokú oktatást.

A Pázmány Egyetemet áthelyezi Budára; bővíti az egyetemi karokat, újakat alapít; öt akadémiát létesít. 1777-ben kiadja „Ratio Educationis” című tanügyi rendeletét. Felkarolja az egészségügyet, rendelkezik az elesett szegények ellátásáról. Rendszabályozza a cigányság életkörülményeit.

Talán érdemes megemlíteni, hogy sokoldalú műveltségének a zene ismerete is része volt; képzett gyönyörű hangjával szoprán énekesnő is lehetett volna. Kijelentése szerint, ha jó operaelőadást akar hallgatni, Eszterházára utazik le, ahol Haydn-vezényelte előadásokat hallgat.

Visszatérve intézkedéseire: Ő teszi kötelezővé a **vezeték** használatát, az anyakönyv-vezetést a birodalomban. Mindezek (és sok más) mellett volt egy kevésbé emberséges szándéka: miután nem szerette a zsidókat, ki akarta utasítani őket országai területéről (pedig Ő maga Habsburg volt, és mint tudjuk ...). Végül elállt ettől a tervétől, mert rájött, hogy ennek a gazdasági élet látná kárát.

Decebal óta számottevő lett a keveredés zsidók és az alapnépesség között. Szinte biztos, hogy a királynő rendelete volt, hogy tiszta zsidó származás vagy vegyes házasság esetében a **vezeték** *német nyelvű*, vagy *keresztény* legyen. A székelyek egy része viszont, függetlenül a származástól, merő vallásos buzgalomból vehetett fel *bibliai* héber nevet.

KIRÁLYGYILKOSSÁGOK – Grandpierre K. Endre *Királygyilkosságok* című könyvében részletesen elemzi az Árpád-házi és Vegyesházi királyok – feltételezhetően erőszakos – haláleseteit. Ehhez összegyűjtötte a fellelhető irodalmat, krónikai feljegyzéseket; ezekre és logikai észérvekre támaszkodva igazolta elgondolásait. Sajnos nagyon kevés a bizonyító erejű dokumentum, de azért van, mi is ebből válogatunk.

A Szerző így festi meg a történelmi hátteret: „...*a magyar központi királyi hatalom ellen szervezkedő, elidegenedett szellemű egyházi és világi oligarchia, amely a maga hatalmának kiterjesztése... érdekében ... mindújra összeesküvéseket szervez a királyi hatalom megdöntésére.*” Máshol: „*Cápák falják az országot s ezekre játszik a belső árulás, pártoskodás.*”

István (997–1038; később lett Szent I.) elhatározza, hogy visszavonul az uralkodástól, átadja a kormányzást fiának, Imre hercegnek. A koronázást 1031. szeptember 8. napjára tűzték ki, és már összehívták a rendeket. Előtte hat nappal Imre herceg váratlanul meghal. (Gyilkosságra gyanakodott Albericus cisztercita szerzetes: *Világkróniká*-jában ír róla; – és erről tudósított a *Hildesheimi Krónika*.)

Aba Sámuel (1041–1044) ménfői csatavesztése után: „*Aba király pedig elmenekült... és egy faluban a magyarok (árulók főurak)... az Öregbarlangban kegyetlenül legyilkolták*” (*Képes Krónika*).

I. (Magnus) Géza Salamonnal folytat békülő tárgyalásokat, miközben váratlanul meghal. Vid ispán „*kész tervet nyújt be Géza herceg elfogására és meggyilkolására*” (Thüröczy: *A magyarok krónikája*).

Szent László (1077–1095) férfikora délen volt, tetterősen, egészségesen, tele tervekkel. Éppen a csehek ellen vonul fel, amikor a cseh határra érve „nehéz betegségbe esik” és hirtelen meghal. Előtte elvállalta a kereszties hadak fővezérségét.

III. Béla (1173–1196) uralkodása alatt megerősödött az ország külső és belső helyzete. Megmérgezéséről gyanú támadt Calanus pécsi püspök ellen. A pápa vizsgálatot rendelt el, a vizsgálat jegyzőkönyve még 15 év után sem készült el. A halál körülményeiről Albericus szerzetes írt.

II. Endre idején az asszaszinok bérgyilkosokat képeznek ki, akik megszabott díjazásért gyilkosságokat vállaltak. Bécsben összeesküvést irányító központ működik (!).

Nagy Lajos (1342–1382). A velencei tanács felbérelt egy embert Nagy Lajos meggyilkolására, valószínű a király Velence elleni háborújának szándéka miatt. A bérgyilkos kevesellte a felajánlott vérdíjat, végül 12 000 aranyért és egy várkastélyért vállalta a feladatot. Katona Géza–Kertész Endre: *A bűn nyomában* című könyvükben „kétségtelen tényként közli(k) a király meggyilkolását”. Megnevezik az elkövetőt bizonyos Julian Baldachinit, aki Magyarországra jön, hozza magával a velencei mérget. Mint nemes ember (némi ajánlólevelekkel erősítve) könnyen beférkőzhetett a királyi udvarba.

Zsigmond (1387–1437) megmérgezésénél szintén maradt fenn dokumentum. Az elkövető a Velencei Titkos Tanácstól 35 000 aranyat kapott vérdíjként. Itt a husziták elleni háború is szerepet játszhatott a király meggyilkolásában. (A mérget mindig Veronából szerezték be.)

V. László (1444–1457) halálával kapcsolatban Ransanus, Hunyadi Mátyás olasz történikusa írja: „*Prágában... méreggel megölve meghalt.*”

Hunyadi Mátyást (1458–1490) halála előtt egy ideje folyamatosan mérgezték, végül mérgezett füge végzett vele Bécsben. Galeotto Marzio szerint a magyar királyi udvarban, Beatrix udvartartásában már szinte nyílt titok volt, hogy Mátyás rövidesen meghal, és hogy rendszeresen mérgezik. Amennyiben Beatrixnak része volt a gyilkosságban, neki nem ez lett volna az első esete, mert lánykorában Ramire Vilarantó apródját, akivel szerelmi viszonyba került váratlanul megfojtva és felakasztva találták hálótérképben. (Kényelmetlen lett volna, ha az ifjú kitergetti kapcsolatuk részleteit, miután Beatrix Mátyás jegyese lett.)

A hercegnő lánykori viselt dolgairól pontos leírások maradtak fenn a Nápolyi Nemzeti Könyvtár anyagában.

Mátyás túlságosan jóhiszemű volt egész életében, de egy idő után tökéletesen kiismerte Beatrix jellemét, sajnos mégis megbízott benne.

II. Lajos (1516–1526) királyról mindenki tudta a királyné köreiben, hogy a mohácsi csatából nem fog élve hazakerülni. A királyné, Habsburg Mária Szép Fülöp osztrák főherceg és Aragóniai (Őrült) Johanna lánya volt. Már akkor csomagolta az ország kincseit, még mielőtt a csata elkezdődött volna. A királyné egy lépést sem tudott tenni Fortunátus/Szerencsés Imre zsidó bankár anyagi támogatása nélkül, aki ekkor már a királyi kincstár kezelője. Fortunátusnak kellett volna (1521-ben) időben küldenie a pénzt a kincstárból a háborúra való felkészüléshez, de az átutalás nem történt meg.

A király hiába kért segítséget a főuraktól, mint ahogy korábban sem, ezúttal sem álltak hadba. A király egyetlen igaz híve Tomory Pál érsek volt, de ő is kevés harcossal rendelkezett. Ők ketten: a király és Tomory álltak a magyar hadsereg élére, mely állt végül 22 000 harcosból 80 ágyúval, míg a török Szolimánnak 200 000 katonája és 300 ágyúja volt. Akit annyira vártak: Zápolya János 40 000 katonájával nem érkezett meg, több mint valószínű, hogy készakarva késett el. A királyné szerelmével hitegette Zápolyát, és ő tudta mi a „kötelessége”, annál is inkább, mert a trónra vágyott és II. Lajos útjában volt. Mihelyt tudomást szerzett arról, hogy eltemették a királyt, rögtön meg is koronáztatta magát. Tehát az alávaló király- és hazaárulás meghozta Zápolya számára az óhajtott királyi fejdísz. Viszont nem lehetett teljes az öröme alatta, mert a saját 1526. november ötödike (körüli) koronázása után 1526. december 1.-én Habsburg Ferdinándot is királlyá választották.

II. Lajos meggyilkolásának három változata volt, a feljegyzések egyike (és ezt többen megerősítették) Georgius Sirmiensistől, a király gyóntatójától ered. E szerint a király megmenekült a csatából, és nem fulladt bele a Csele-patakba, hanem estére egy majorban szállt meg, és itt miután levetette magáról páncéljait, Zápolya György, János vajda öccse hátulról három törzsúrással végzett vele, és csak ezután vonszolták ki a patak partjára. A három késszúrás később Dávid János és Tatai Miklós, az uralkodó káplánjai is látták a király testén, csak nem mertek szólni, féltették az életüket Zápolya János bosszújától.

A KOPONYATORZÍTÁS szokását felvették a hunok is, a műveletnél hátrafelé nyúló és hátul kicsúcsosodó fejformát szándékoztak elérni, ezáltal a nyúltagyvelő és a tobozmirigy túlfejlettségét igyekeztek előidézni – a nagy agylebeny rovására. Tehát nem értelmi, hanem pszichikai, mágikus képességeiket akarták ez által növelni. Hitük szerint a „kutyafejfel” – miután azt istenükhöz hasonlóvá formálták –, természetfölötti erőt, isteni energiát és tudást nyertek. Itt is megmutatkozott a különbség a két alapvető turáni nép (a Két Ős) között: a szinte függőleges magas homlokúak és a mesterségesen is formált hátracsapott homlokúak között.

Olzsasz Szulejmenov kazah orientalista tudós a kutya szimbólummal kapcsolatban írja: „*a türkök úgy viszonyultak ehhez az állathoz, mint istenséghez (közöttük a hunok úgyszintén), mítoszaikban tőle származtatták magukat.*” A „kutya” névnek sok keleti változata volt, az uralkodók a neveket uralkodói, nemzetségi méltóságnévként viselték, ilyen volt a kán, kagán stb.; névként például Iszpaka, Kanishka (latinul is „canis”). Az őstürkök egy része a kutya rokonát, a farkast (aszina) választotta totemállatának. A „han” szó is kutyát jelent, a Tiensan legmagasabb csúcsa innen kapta nevét, Han Tengri: „Kutya Isten”. A Han-dinasztia szintén nevében viselte a „kutya”-szót, még mielőtt házassági kapcsolat létesült volna a hunok részéről a kínai uralkodóházzal. A „kutya”-jelkép összefüggésben volt a Szíriusz-rendszerrel, és kellett, hogy az eredettel is összefüggésben legyen, de hogy hogyan, azt sajnos nem tudjuk. Annyi megállapítható, hogy a hunok: az ÚR népe Enlilhez kapcsolódott: L. 536. ^{mul} HUN(-GÁ) ^{kakkab} ^{agru} = Aries, a „hun-gá” nép/ember **Kos** csillagképe. Enlil egyik csillagképe a Kos volt. Ide tartozik a ^{mul} ÚR-GULA: Nagy Oroszlán/Nagy Kutya csillagkép; és szintén ide tartozik a ^{mul} ÚR-IDIM: Farkas csillagkép.

A magyarok Enki/Magurhoz kötődtek. A két istenség testvér volt ugyan, de egy napon nem említhető az a különbség, mely természetben és adottságokban elválasztotta őket egymástól. Elképzelhető, hogy a genetikai beavatkozásoknál (ha valóban előfordultak) volt mindezeknek jelentőségük. A „Mongol” szó a szanszkrit nyelvben a Jupiter csillagot jelentette, és a Jupiter Enlil csillaga volt.

A TITOKZATOS ADOTTSÁG, AZ INTUÍCIÓ.

Többször idéztem Jókait. Műkedvelő módon csillagászzal is foglalkozott. Felhalmozott óriási tudásán, alapos, lelkiismeretes kutatómunkáján, kimeríthetetlen fantáziáján túl volt egy olyan képessége, mely ép ésszel fel nem fogható. Egy ilyen esetről ír „*A láthatatlan csillag*” című elbeszélésében. A Jegyzetben írja: „*Negyven év múlva a csillagászok felfedezték az Andromeda ködfoltjában rejlő új csillagot. Egy külföldi obszervatórium igazgatója, aki angol fordításban olvasta ezt a novellámat, kérdést intézett hozzám, hogy hol vettem tudomást erről az eddigelé észre nem vett csillagról ezelőtt negyven esztendővel? Nem tudtam rá választ adni.*”

Ritka esetben születnek erősen intuitív adottsággal emberek, akiknek megadatik a múltba és jövőbe látás képessége. Régen ők voltak a mágusok, sámánok; de nem csak születni kellett hozzá, hanem tanulni is. A magukkal hozott képességek mellé a tudást is meg kellett szerezniük, mert ők voltak a nép bírái, orvosai, papjai/táltosai, csillagászaik, tanítói, „beszélői”, tanácsadói és a trónörökösök nevelői.

BEFEJEZÉSÜL: a gyűlölet, irigység; pénz- és hataloméhség; telhetetlen kapzsiság, konc utáni marakodás; az egyéni haszon és érvényesülés miatti árulás; vezető pozíciókban a hozzá nem értő dilettantizmus, a hivatali visszaélések gyakorisága; a kultúra, műveltség hanyatlása mindig gyöngítette az ország erejét, sőt néha a pusztulás szélére sodorták.

Ha csak **egy királygyilkosság** történt volna is, már az is soha nem szűnő átkot hozhatott a nemzetre. Az idő haladtával „*Sokkal több bűne volt már e fajnak, semhogy az igazi emberek megmenhették volna*” (Jókai).

Nálunk sajnos, a „pártoskodásnak” régi „hagyományai” vannak. Nem biztos, hogy kellenek a pártok. Helyettük lennének szak-munkacsoportok, szakminisztériumok magasan képzett, tehetséges vezetőkkel (csakis rátermettségi alapon), akik irányítanak a gazdasági és más területek dolgait. Bár az egyik oldal jobbra csak védekezik, mégis kapunk eleget a gyűlölködő acsarkodásból. Mennyi értékes energiát, alkotóerőt vesz el ez az emberektől!

A magyar annyira tehetséges fajta, hogy ha lehetőséget kap, és ha nem titkolják el eredményeit, mint ahogy most még nap-mint nap előfordul (*célzatosan* teszik), vagyis ha a mellőzéssel, elhallgatással nem vetik vissza lelkesedését, óriási teljesítményekre lehet képes. A lelkiismerete fogja ösztönözni, hogy megfeleljen az elvárásoknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Badinyi Jós Ferenc: *Jézus Király – a Párthus Herceg, Ősi Örökségünk Alapítvány*, Budapest, 1998
 Bakay Kornél: *Őstörténetünk régészeti forrásai I. II.*, Miskolci Bölcsész Egyesület, 1999, 1998
 Bartal György: *A magyar múlt eltitkolt évezredei – A párthusok*, újabb kiadás: Anahita-Ninti Bt., Budapest, 2001
 Berlitz, Charles: *Elfeledett világok titkai*, Új Vénusz-lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1992
 Bíró József: *A szabir-magyarok őstörténete*, A Magyar Közírók Nemzeti Közössége kiadása, Budapest, 2000
 Csicsáky Jenő: *Mu az emberiség szülőföldje*, újabb kiadás: Anno Kiadó, eredeti kiadás 1938
 Dümmerth Dezső: *Az Árpádok nyomában*, Kossuth Nyomda, Budapest, 1977
 Endrey Antal: *A magyarság eredete*, Magyar Intézet, Melbourne, 1982
 Erdélyi István: *Sumér rokonság? Akadémiai Kiadó*, Budapest, 1989
 Gardner, Laurence: *A Grál-királyok eredete*, Alföldi Nyomda Rt., Debrecen, 1999
 Gilgames – Rákos Sándor fordítása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974
 Gorbovszkij, Alekszandr: *Elsüllyedt legendák*, kozmosz könyvek, 1986
 Grandpierre K. Endre: *A magyarok titkos története – Királygyilkosságok*, Titokfejtő Könyvkiadó (?)
 Horvát István: *Rajzolatok*, Főnix Könyvműhely, Debrecen, 2001
 Ipolyi Arnold: *Magyar Mythologia*, Heckenast Gusztáv, Pest, 1854
 Joseph, Frank: *Atlantisz pusztulása*, Alföldi Nyomda, Debrecen, 2002
 Jókai Mór: *A magyar nemzet története I. II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969
 Kalicz Nándor: *Agyag istenek*, Corvina K., Budapest, 1980
 Kalla Gábor: *Mezopotámiai uralkodók – a világtörténelem nagy alakjai* sorozat, Kossuth K. Budapest, 1993
 Kádár István: *Urtu és az ókori Közel-Kelet magyar öröksége*, Magyar Ház, Budapest, 1998
 Keiser, Helen: *A nagy istennő városa – Uruk négyezer éve*, Gondolat K., Budapest, 1973
 Kézai Simon: *Magyar krónikája*, Magyar Ház, Budapest, 1999
 Klíma, Josef: *Mezopotámia*, Gondolat K., Budapest, 1983
 Kodolányi János: *Vízözön*, Magvető Kiadó, Budapest, 1967
 Komoróczy Géza: *A sumer irodalom kistükré*, Európa Kk., Budapest, 1983
 Labat, René: *Manuel d'épigraphie akkadienne*, Paris, Imprimerie Nationale, 1948
 Lukács Kristóf: *A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei*, Kolozsvár, 1870
 Magyar Adorján: *A lelkiismeret aranytükré*, Duna Könyvkiadó Vállalat; első kiadás: Szeged, 1937
 Makay János: *A tartariai leletek*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990
 Oates, David, Joan: *A civilizáció hajnala, A múlt születése* sorozat, Helikon Kiadó, Budapest, 1983
 Oppenheim, Leo: *Az ősi Mezopotámia*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982
 Paál Zoltán: *Arvisura*, Püski Kiadó, Budapest, 2003
 Padányi Viktor: *Dentu Magyaria*, Püski Kiadó, Budapest, 2000
 Qian, Sima: *A hunok legkorábbi története*, Magyar Ház, 1997
 Radics Géza: *Eredetünk és őshazánk*, Anahita-Ninti Bt., Budapest, 2001
 Roaf, Michael: *A mezopotámiai világ atlasza*, Helikon Kiadó, Magyar Könyvklub, Budapest, 1998
 Sitchin, Zeharia: *A Tizenkettedik bolygó*, Édesvíz Kiadó, Budapest, 1996
 Sumer, az Éden városai – *Eltűnt civilizációk* sorozat, Athenaeum Kiadó, Budapest, 2000
 Szent Biblia – fordította Károli Gáspár
 Szepes Mária: *A Smaragdtábla*, Szegedi Nyomda Rt., 1994
 Várkonyi Nándor: *Szíriát oszlopai*, Magvető Kiadó, Budapest, 1972
 Világtörténet képekben – Hahn István, Szabó Miklós, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981
 Waechter, John: *Az ember őstörténete, A múlt születése* sorozat, Helikon Kiadó, Budapest, 1988
 Woolley, Sir Leonhard: *Ur városa és a vízözön*, Officina Kiadó, Budapest, 1943

A témához kapcsolódó ismeretterjesztő filmek:

- „Az ősök nyomában”;
- „Borneó barlangjai”;
- „Emberré válás”;
- „Emberré válni”;
- Kordos László: „Emberré lettünk”;
- „Neandervölgyi apokalipszis”.

Térképek:

- Földrajzi Atlasz*, Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1966
- Történelmi Atlasz*, Kart. Váll., Bp., 1966
- Kis Atlasz*, Kart. Váll., Bp., 1985
- Képes Politikai és Gazdasági Világatlasz*, Kart. Váll., Bp., 1979
- The Times Atlasz – Világtörténelem*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1992
- The Times Atlasz – Régészet*, Ak. K. Bp., 1991
- Kogutowicz Manó: *Magyarország vármegyéinek kézi atlasza*, Magyar Mercurius, Bp., 2003; az 1905-ös k. hasonmása.

Kecskemét, 2017. aug.

Sípos Erzsébet